

Master in Vertalen

Taalvariatie op VRT

Een diachroon perspectief

Masterproef aangeboden door
Miriel VANDEPERRE

Tot het behalen van de graad van master in Vertalen

Promotor: Eline ZENNER
Copromotor: Luc DIERICKX

Academiejaar: 2020-2021

Voorwoord

Eerst en vooral wil ik mijn promotor Eline Zenner bedanken. Onder haar vleugels heb ik mijn interesse in variatietalkunde kunnen botvieren in zowel mijn bachelor- als masterproef. Haar snelle reacties en nuttige feedback werden steeds geapprecieerd. Ze probeerde altijd het beste in mij naar boven te halen en ik hoop dat ik met deze scriptie aan haar verwachtingen heb kunnen voldoen. Ook mijn copromotor Luc Dierickx verdient een bedanking. Hij dacht mee na over de onderzoeksvragen, introduceerde mij in de wereld van de VRT en hielp mij zo op weg voor mijn dataverzameling. Dat brengt mij bij drie anderen die ik wil bedanken: Gunter Saerens, die zo vriendelijk was mij te willen ontvangen op de VRT voor een gesprek, en Kathleen Bertrem en Ann Coenen, die mij wegwijs hebben gemaakt in het archief van de VRT.

Daarnaast wil ik ook mijn vrienden bedanken voor alle steun die ze me hebben geboden tijdens deze periode. Bedankt Anaïs en Heleen om steeds naar mijn bekommernissen te luisteren en te vertrouwen op een goede afloop. Ook bedankt aan mijn familie om altijd klaar te staan en mee te leven met dit verhaal. Een speciale dank je wel aan mijn moeder Anne, die me tijdens mijn data-analyse heeft geholpen met haar expertise in Excel. Tot slot nog een dank je wel aan Sebastian, die mij met een luisterend oor en vele knuffels kon opbeuren als het niet wilde vlotten.

Samenvatting

This master's thesis examines the use of Colloquial Belgian Dutch ('tussentaal') in the soap opera *Thuis*. More specifically, an analysis is carried out to determine whether a diachronic evolution can be discerned in the cinematographic discourse. The dissertation also investigates differences in the language use of the characters. On the basis of those results, the social meanings which are indexed in the series, are explored. Thus, the present research is not only embedded in the academic work on language variation in Flanders, but also in the study of social meaning in sociolinguistic variation. In addition, the influence of two contextual factors, hearer and emotion, on the use of Colloquial Belgian Dutch (CBD) are examined. For these purposes, the utterances of four main characters, Marianne, Ann, Frank and Simonne, during several dinner table conversations were transcribed. Data were collected for six points in time: 1996, 2001, 2005, 2010, 2015 and 2018-19. The language use of the four characters was subsequently analysed on one phonological and three morphological features of Colloquial Belgian Dutch.

The results show that the increase in the use of CBD features in *Thuis* is limited. There were, however, clear differences between the speech repertoires of the four characters under investigation. Marianne used relatively little nonstandard language (substandard index of 61%). Her daughter Ann had an average score in relation to the group of 80%. Frank and Simonne used the most CBD features, with respective substandard indexes of 88% and 92%. It is argued that language variation in *Thuis* reflects the traditional language ideology which links standard language use to high class individuals and nonstandard language use to lower class individuals. In addition to this, differences in language use are deployed to accentuate the contrasts between the main characters in terms of authentic versus inauthentic, good guy versus bad guy, modern versus conservative, and so on. Concerning the contextual factors, the results generally showed minor shifts for the *hearer* variable. The *emotion* variable showed an increased use of CBD features for positive emotions. On a broader level, this master's thesis has argued in favour of a holistic approach to research on cinematographic discourse, with attention to real life language use, the social meaning of fictional language and the influence of in-house policy.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
I Inleiding	6
II Literatuuroverzicht	8
1. Taal en sociale betekenis.....	8
2. Taal en fictie	12
2.1 Relatie tussen fictietaal en de werkelijkheid	12
2.2 Sociale betekenis van fictietaal.....	13
3. Taalsituatie in Vlaanderen.....	16
3.1 Theoretisch raamwerk: typologie van dialect-standaardtaalconstellaties	16
3.2 Historische achtergrond: van de Zeventien Provinciën tot het Koninkrijk België	18
3.3 Bevordering en zuivering van de standaardtaal in de twintigste eeuw.....	20
3.4 Vlaamse taalsituatie anno 2020.....	25
4. Taalvariatie in Vlaamse fictietaal.....	33
III Onderzoeksdoel	39
IV Onderzoeksmethode	41
1. Materiaal.....	41
1.1 <i>Thuis</i>	41
1.2 Kennismaking met de personages Frank, Simonne, Marianne en Ann	43
1.3 Dataverzameling	44
2. Transcriptie.....	45
3. De afhankelijke variabelen	46
3.1 T-deletie in enkele veelvoorkomende (functie)woorden	47
3.2 Persoonlijke voornaamwoorden van de tweede persoon enkelvoud	48
3.3 Diminutieven	50
3.4 Imperatieven	50
4. Onafhankelijke variabelen.....	51
4.1 Jaar	51

4.2 Spreker	52
4.3 Hoorder.....	52
4.4 Emotie	53
4.5 Verbanden tussen de onafhankelijke variabelen	55
5. Data-analyse.....	60
V Resultaten	62
1. Blik op de onafhankelijke variabelen via de substandaardtaligheidsindex.....	62
1.1 Jaar.....	62
1.2 Spreker	63
1.3 Hoorder.....	64
1.4 Emotie	65
1.5 Interacties	65
2. Diachrone evoluties uitgelicht: sprekers en kenmerken	68
2.1 Kenmerken per jaar	68
2.2 Kenmerken per spreker	69
VI Conclusie en discussie	70
Literatuurlijst	76

I Inleiding

“Hoe dat het voelt om in AN te acteren? Ik zal het in ‘t AN zeggen. Ik vind dat van den hond” (Vrtaal, 2017). Zo ervoer Steph Goossens, jarenlang Cois in *Thuis*, het om in het televisieprogramma *Volt* enkele dialogen uit *Thuis* in het Algemeen Nederlands na te spelen. Het taalgebruik in fictie is een *hot topic* waar iedereen wel een mening over heeft. In vergelijking met de vele media-aandacht voor het onderwerp is er echter nog niet zo veel empirisch onderzoek verricht naar het taalgebruik in Vlaamse fictie. Deze masterproef wil bijdragen aan dit relatief jonge onderzoeksveld door het gebruik van tussentaal in de soap *Thuis* te onderzoeken. Dat genre wordt immers vaak geassocieerd met tussentaal: de taalvariëteit wordt veelzeggend Soapvlaams genoemd, in contrast met het VRT-Nederlands (Geeraerts, 1998). Het is dan ook geen toeval dat als gevalstudie een serie op de VRT is uitgekozen. De openbare omroep wil namelijk sinds zijn beginjaren garant staan voor een correct taalgebruik en speelde een grote rol bij de promotie van de standaardtaal in de twintigste eeuw (Vandenbussche, 2010). Hoe de openbare omroep omgaat met het cinematografische taalgebruik in haar bekendste fictieserie *Thuis*, is bijgevolg een boeiend vraagstuk. Het project werd overigens in samenspraak met de VRT opgestart, na een gesprek met Gunter Saerens, toenmalig Hoofd Vertaling & Ondertiteling¹, ondertussen Adviseur Beleidsondersteuning.

Aanknopen bij eerder onderzoek van Geeraerts, Penne en Vanswegenoven (2000) en Van Hoof (2013) wil dit onderzoek een methodologische meerwaarde bieden door een diachroon perspectief te hanteren, waarbij verschillende meetpunten binnen dezelfde serie onderzocht worden. Concreet wordt nagegaan of er sinds het begin van de serie in 1995 een diachrone evolutie merkbaar is in het tussentaalgebruik. Daartoe wordt het taalgebruik van vier hoofdpersonages geanalyseerd op één fonologisch en drie morfologische tussentaalkenmerken. Op basis van die gegevens wordt ook bestudeerd of er verschillen zijn in het taalgebruik van de personages en op welke manier die verschillen sociale betekenis dragen. Dit onderzoek naar fictietaal kadert op die manier niet enkel in het debat rond taalvariatie in Vlaanderen, maar ook binnen het onderzoek naar de sociale betekenis van taal, een kwestie die in de derde sociolinguïstische golf ten volle wordt opgenomen. Aanvullend wordt ook onderzocht wat de invloed is van twee contextuele factoren, hoorder en emotie, op de mate van tussentaligheid.

De scriptie opent met een overzicht van de relevante literatuur. De literatuurstudie is opgebouwd uit vier componenten. Het eerste deel gaat in op de sociale betekenis van taal, waarna een bespreking van het onderzoek naar fictietaal volgt. In het derde luik wordt de taalsituatie in Vlaanderen belicht en het laatste deel overloopt het onderzoek naar taalvariatie in Vlaamse fictietaal tot dusver. Vervolgens worden de onderzoeksdoelen van de studie en de vier onderzoeksvragen die daaruit voortvloeien, toegelicht. Het daaropvolgende hoofdstuk bespreekt

¹ Voor wie de link zoekt met de vertaalwetenschap: oorspronkelijk was het onderzoeksdoel om de intralinguale ondertiteling bij *Thuis* te analyseren. Tijdens het gesprek met Gunter Saerens werd die piste verlaten en verschoven de focus naar het taalgebruik van de personages an sich.

de gehanteerde methodologie. Daarin komen het onderzoeksmateriaal en de transcriptie aan bod, evenals de afhankelijke en onafhankelijke variabelen en de data-analyse. De resultaten worden in een volgend hoofdstuk gepresenteerd. Na een algemene analyse aan de hand van een substandaardtaligheidsindex, volgt een aanvullende analyse per tussentaalkenmerk. Tot slot biedt de conclusie een antwoord op de onderzoeksvragen en wordt in de discussie een balans van het onderzoek opgemaakt.

II Literatuuroverzicht

Deze literatuurstudie bestaat uit vier componenten. Het eerste deel bespreekt taal en sociale betekenis. In deze paragraaf worden enkele begrippen geduid die relevant zijn voor het veld van de sociale betekenis, zoals indexicaliteit en *enregisterment*. Het tweede deel gaat in op fictietaal, waarbij eerst de complexe relatie tussen fictietaal en de werkelijkheid wordt toegelicht. Vervolgens komt de focus te liggen op de sociale betekenissen die fictietaal kan indexeren en hoe die ingezet worden in de karakterisering van personages in fictie. In het derde luik van het literatuuroverzicht wordt de aandacht gevestigd op de Vlaamse taalsituatie. Eerst wordt er een theoretisch kader geschetst voor de standaardisering van het Nederlands. Daarna volgt een historische inleiding die begint in de zestiende eeuw en de belangrijkste ontwikkelingen schetst die van invloed zijn geweest op de huidige situatie. Vervolgens wordt er ingezoomd op de twintigste eeuw, een periode waarin de bevordering en zuivering van de standaardtaal hoog op de talige prioriteitenlijst stond. De rol van verschillende ABN-actoren en in het bijzonder van de openbare omroep wordt in dat verband besproken. Het derde luik eindigt met een stand van zaken van de Vlaamse taalsituatie anno 2020, waarin de verticale structuur van het Vlaamse taallandschap wordt besproken, met speciale aandacht voor de intermediaire taalvormen die onder de noemer tussentaal vallen. De vierde component van de literatuurstudie vormt ten slotte de kruisbestuiving van het onderzoek naar fictietaal en dat naar de taalsituatie in Vlaanderen en geeft een overzicht van de studies die al zijn uitgevoerd over taalvariatie in Vlaamse fictietaal.

1. Taal en sociale betekenis

De eerste stap in dit literatuuroverzicht bestaat eruit enkele theoretische funderingen te leggen voor de rest van het onderzoek. Concreet gaat deze paragraaf in op het sociolinguïstische grondbeginsel dat taalvarianten en -variëteiten sociale betekenissen dragen (Eckert, 2008). Coupland (2007) verduidelijkt dat de sociale competentie van de mens het mogelijk maakt om de link te leggen tussen een bepaalde stijl en de sociale betekenissen die daaraan vasthangen. Hij illustreert het met een voorbeeld: wanneer mensen een rood, houten huis zien, herkennen ze dat als typisch voor de Zweedse architectuur, zelfs al staat het huis niet per se in Zweden. De sociale betekenissen die geassocieerd worden met dialecten vormen een talig voorbeeld. Boberg, Nerbonne en Watt (2018) leggen uit dat de sociale betekenissen van plattelandsdialecten verschillen met die van stadsdialecten: terwijl plattelandsdialecten vaak bestempeld worden als onbeschaafd, kunnen ze soms nog rekenen op nostalgie of sympathie en op positievere beoordelingen als curieus en muzikaal. Stadsdialecten worden daarentegen doorgaans negatiever afgeschilderd, met adjectieven als lui en verloederd (Boberg, Nerbonne & Watt, 2018). Het is interessant om op te merken dat zulke generalisaties niet altijd opgaan: zo toonden Grondelaers, Speelman, Lybaert en van Gent (2020) in een *free response*-experiment aan dat het stadsdialect van Gent modern prestige bezit, dat werd uitgedrukt in positieve beoordelingen wat betreft de dynamische dimensie.

Eckerts (2012) visie dat het onderzoek naar taalvariatie kan worden ingedeeld in drie golven, biedt een geschikte theorie om het concept sociale betekenis binnen de sociolinguïstiek te kaderen. De eerste golf, zo schrijft Eckert, kwam op gang na het pionierswerk van Labov (1966 [2006]) naar de sociale stratificatie van het Engels in New York. Uit die studie kwam naar voren dat linguïstische variabelen, zoals de uitspraak van de postvocalische *r*, samenhangen met sociale klasse en spreekstijl: hoe hoger de klasse en hoe formeler de situatie, hoe vaker de *r* werd uitgesproken (Kerswill, 2007). De onderzoekstraditie die uit het baanbrekende werk van Labov voortvloeiende, werd gekenmerkt door kwantitatieve studies die taalvariatie linkten aan macrosociologische categorieën zoals klasse, leeftijd en geslacht (Eckert, 2012). In de tweede golf werden etnografische methodes aangewend om een meer lokale insteek te bieden en zo concrete, lokale categorieën (zoals *jocks* versus *burnouts*) te linken aan de bredere categorieën uit de eerste golf, legt Eckert uit. Beide golven maakten gebruik van schijnbaar statische categorieën en stelden identiteit gelijk aan het lidmaatschap van een bepaalde categorie, gaat Eckert verder. Het is in de derde golf dat sociale betekenis centraal komt te staan: Eckert stelt dat taalvariatie een sociaal semiotisch systeem vormt, waarbij de variabelen een specifieke betekenis krijgen in de context waarin ze gebruikt worden. Als voorbeeld geeft ze de *-ing*-vorm in het Engels, die *velair* of *apicaal* kan worden gerealiseerd. Afhankelijk van de context kan de *velaire* vorm dan betekenissen oproepen zoals formeel, intellectueel, verzorgd of pretentius, terwijl de *apicale* vorm geassocieerd wordt met de adjectieven ontspannen, ongeschoold, lui en bescheiden (Eckert, 2008). In Eckerts visie weerspiegelt variatie niet enkel sociale betekenis, maar construeert ze die ook. Studies in het kader van de derde golf focussen vaak op stilistische variatie en erkennen dat individuen verschillende, overlappende identiteiten kunnen behelzen (Dyer, 2007). Samenvattend kan gezegd worden dat in de derde golf de focus verschuift van sociale groepen naar individuele sprekers en van taalstructuur naar taalgebruik in een concrete context (Zenner, Kristiansen & Geeraerts, 2016). Zenner et al. leggen uit dat zulke fijnmazige analyses het volgende beogen: “revealing how different linguistic variables can have different social meaning to different speakers in different contexts” (Zenner et al., 2016, p. 42).

Wat die context betreft, is de *speech accommodation theory*, die door Giles werd ontwikkeld in de jaren '70, het vermelden waard (Giles & Ogay, 2007). Tegenwoordig wordt ook wel de term *communication accommodation theory* gebruikt omwille van de brede toepassing van het concept (Coupland, 2007). Giles en Ogay (2007) leggen uit dat accommodatietheorie onderzoekt op welke manier mensen hun communicatie aanpassen of accommoderen, wat hun motieven daarvoor zijn en welke gevolgen dat met zich meebrengt. De fundering van accommodatietheorie is dat gesprekspartners bepaalde communicatiestrategieën gebruiken om aan te geven wat hun houding is tegenover elkaar en tot welke sociale groep ze zichzelf rekenen (Giles & Ogay, 2007). De belangrijkste van die strategieën zijn convergentie en divergentie, waarbij sprekers respectievelijk hun taalgedrag aanpassen om op de andere spreker te lijken, of net hun onderlinge talige verschillen benadrukken, leggen Giles en Ogay uit. Ook hier wordt taal dus aangewend om een sociale betekenis uit te drukken: door hun taalgebruik aan te passen, geven sprekers te kennen tot welke groep ze willen behoren en wat ze van hun toehoorder denken.

In de discussie rond de sociale betekenissen van taalvarianten en -variëteiten is indexicaliteit een belangrijk concept (Van Hoof, 2013). Llamas, Mullany en Stockwell (2007) geven een heldere definitie van het begrip indexicaliteit: "The process by which an association is formed between a language or a linguistic form and a socially meaningful characteristic. A linguistic form can therefore become indexical of a speaker's social identity" (Llamas et al., 2007, p. 217). De notie werd geïntroduceerd door Silverstein (2003), die uitlegt hoe aan de hand van *indexical orders* associaties ontstaan tussen een teken en een sociale betekenis. Zo onderscheidt hij indexicaliteit van de eerste, tweede, derde orde, enzovoort, waarbij hoe hoger de indexicaliteit, hoe dieper de taalvorm ideologisch verankerd is in een maatschappij (Silverstein, 2003). Eckert en Labov (2017) verduidelijken dat de verschillende ordes van indexicaliteit veranderingen in sociale betekenis signaleren. Bij indexicaliteit van de eerste orde correleert een variabele met een sociale positie, zoals klasse of etniciteit (Eckert & Labov, 2017). In dat stadium zijn de taalgebruikers zich daar nog niet van bewust en draagt de variabele dus nog geen sociale betekenis (Van Hoof, 2013). Dat verandert bij indexicaliteit van de tweede orde, waarbij een variabele een eigenschap indexeert die met mensen in die sociale positie wordt geassocieerd, zoals onbeschaafd voor de lagere klasse, of slim voor de hogere klasse (Eckert & Labov, 2017). Op dat moment draagt de variabele dus wel sociale betekenis en maken sprekers gebruik van bepaalde varianten om bijvoorbeeld slim over te komen of om een bepaalde identiteit uit te drukken (Van Hoof, 2013). Bij indexicaliteit van de derde orde gaat het tenslotte om opvallende taalvormen die uitgroeien tot een soort van sjibbolet en het onderwerp vormen van metatalige discussies, legt Van Hoof uit.

Zoals blijkt uit deze beschrijving, hangen indexicale ordes samen met verschillende niveaus van bewustzijn, net zoals de termen *indicators*, *markers* en *stereotypes* die Labov formuleerde, dat ook doen (Eckert en Labov, 2017). Meer bepaald zijn indicators variabelen die typisch zijn voor een sociale of geografische groep, maar waarvan taalgebruikers zich niet bewust zijn en die ook niet ingezet worden in stilistische variatie (Eckert, 2008). Markers en stereotypes worden wel gebruikt in stilistische variatie, vervolgt Eckert, met het verschil dat stereotypes aan bod komen in het metapragmatische discours en markers niet. De gelijkenissen met de indexicale ordes zijn opvallend, maar Eckert en Labov preciseren dat de indexicale ordes niet zomaar gelijkgesteld kunnen worden aan het onderscheid tussen indicators, markers en stereotypes, die op een andere manier gerelateerd zijn aan het bewustzijn en gebaseerd zijn op taalgedrag in sociolinguïstische interviews.

De ideologische component van taal die Silverstein hierboven aanhaalt en die zo meteen ook door Eckert (2008) wordt besproken, is een wederkerend thema in deze masterproef. Verderop zal het onderwerp onder andere aan bod komen in de context van de standaardisering van het Nederlands. Een definitie van het begrip is hier daarom op zijn plaats. Grondelaers en Lybaert (2017) definiëren ideologie als "een geheel van (normatieve) overtuigingen die alle leden van een gemeenschap onkritisch met elkaar delen, en die hun doen en denken over bepaalde fenomenen aandrijven en structureren" (Grondelaers & Lybaert, 2017, p. 163).

Eckert (2008) bouwt voort op het werk van Silverstein met haar bespreking van het *indexicale veld*. Zij argumenteert dat taalvormen, taalvariëteiten en accenten geen vaste betekenis hebben, maar dat er voor elk taalfenomeen een veld bestaat van ideologisch gerelateerde betekenissen. Een spreker kan op basis van de context dan één van die betekenissen activeren en heeft ook telkens de mogelijkheid om het indexicale veld te veranderen, aangezien het om een fluide groep betekenissen gaat die niet vastliggen (Eckert, 2008). Eckert benadrukt de link met ideologie en beschouwt het indexicale veld als de linguïstische belichaming van ideologie, waarbij sprekers tijdens elke activatie van een betekenis een ideologische zet doen. Ook Coupland (2007) vestigde eerder al de aandacht op het multidimensionale, variabele en veranderlijke karakter van sociale betekenissen. Dat taalvariëteiten beschikken over een indexicaal veld is eigenlijk niet meer dan logisch, want dat de meningen over taal verschillen, is al langer bekend: “Wat de ene mooi vindt, vindt de andere soms bekakt, en omgekeerd” (Jaspers & Van Hoof, 2017, p. 254). Zoals Jacobs, Marzo en Zenner (in druk) aanhalen, slaagt attitudeonderzoek er al langer in om de indexicaliteit (van de tweede orde) van taal te achterhalen. Het attitudeonderzoek van Lybaert (2017) is daar een voorbeeld van. Zij bevraagde 80 respondenten over hun attitudes over taalvariatie in Vlaanderen. Het Standaardnederlands werd door de respondenten omschreven in uiteenlopende waardeoordelen: van mooi, keurig, deftig, verzorgd en zakelijk, tot geforceerd, afstandelijk, onnatuurlijk, afgelekt en bescheten. Anders gezegd vormen al die omschrijvingen samen het indexicale veld van het Standaardnederlands.

Dat sociale betekenissen onderhevig zijn aan verandering, komt ook naar voren in Agha's (2003) bespreking van het begrip *enregisterment*. Het concept enregisterment duidt een sociaal proces aan waarbij een taalrepertorium bekend komt te staan als een onderscheiden variëteit, of als een sociaal erkend register in Agha's woorden. Agha (2003) bespreekt als voorbeeld de evolutie van de *Received Pronunciation* (RP), een accent dat vanaf de achttiende eeuw steeds meer als de Britse uitspraakstandaard ging fungeren. Hij legt uit hoe het accent in metadiscoursen werd gelinkt aan sociale personae; hoe met andere woorden RP werd *geregistreerd* in het collectieve bewustzijn van de maatschappij als indexicaal voor de klasse van de spreker. Dat zorgde ervoor dat tegen 1900, aan het einde van de periode van enregisterment die Agha bespreekt, RP een vereiste was geworden om te stijgen op de maatschappelijke ladder.

Deze paragraaf heeft getracht een breed sociolinguïstisch kader te schetsen voor het voorliggende onderzoek. Binnen dat kader van de derde sociolinguïstische golf spelen de concepten sociale betekenis en indexicaliteit een centrale rol. Daarnaast werd het belang van context benadrukt, onder andere aan de hand van Giles' accommodatietheorie. Ook de noties ideologie, indexicale velden en enregisterment zijn onlosmakelijk verbonden aan deze problematiek. De bovenstaande principes worden in het volgende hoofdstuk gehanteerd om de evolutie van het onderzoek naar taalgebruik in fictie te beschrijven. Fictie biedt namelijk een unieke mogelijkheid om indexicaliteit te bestuderen. In het genre maken schrijvers bewust gebruik van de indexicaliteit van taal om zo personages te karakteriseren (Androutsopoulos, 2012a).

2. Taal en fictie

Fictioneel taalgebruik, of kortweg fictietaal, was lange tijd een weinig onderzocht fenomeen in de sociolinguïstiek (Androutsopoulos, 2012a). Net als bij de traditionele dialectologie, stelt de sociolinguïstiek immers spontaan, natuurlijk taalgebruik centraal (Llamas, 2007), terwijl fictietaal vooral scriptgebaseerd werkt. Wanneer fictietaal wel bestudeerd werd, was dat vooral om het taalgebruik in fictie te vergelijken met het werkelijke taalgedrag (Androutsopoulos, 2012a). Binnen die school focussen onderzoekers uitsluitend op de relatie tussen het 'inauthentieke' taalgebruik in fictie en het 'authentieke' taalgebruik in de echte wereld, een aanpak die Androutsopoulos (2012a) hekelt met de term "reflection fallacy" (Androutsopoulos, 2012a, p. 146). Androutsopoulos ijvert er daarentegen voor om cinematografisch taalgebruik als een op zichzelf staand sociolinguïstisch onderzoeksveld te beschouwen en niet enkel als een vergelijkingspunt. In dit hoofdstuk worden beide scholen besproken: eerst komt de relatie tussen fictietaal en de werkelijkheid aan bod, daarna verschuift de focus naar de sociale betekenis van fictietaal.

2.1 Relatie tussen fictietaal en de werkelijkheid

De relatie tussen fictioneel en reëel taalgedrag is complex en het is vaak moeilijk om causale verbanden te kunnen aantonen tussen het taalgebruik in de diëgetische en dat in de echte wereld (Tagliamonte, 2014). Terwijl de Angelsaksische variationistische sociolinguïstiek eerder in twijfel trekt dat de media een bepalende invloed uitoefenen op processen van taalverandering (Labov, 2001 in Stuart-Smith, 2011), zijn andere onderzoekers daar wel van overtuigd, schetst Stuart-Smith. In de Belgische context bijvoorbeeld worden de media, en in het bijzonder de openbare omroep, vaak net wel aangehaald als één van de factoren die een positieve invloed hebben gehad op de standaardisering van het Nederlands (Vandenbussche, 2010; Willemys, 2003). Zulke claims worden echter zelden gestaafd met empirische data over taalgedrag, merkt Stuart-Smith (2011) op.

Stuart-Smith, Pryce, Timmins & Gunter (2013) testten daarom met een empirisch onderzoek de invloed van de populaire soap *EastEnders* op twee fonologische veranderingen die zich voltrekken in het dialect van Glasgow, meer bepaald onder adolescenten. Uit de resultaten van Stuart-Smith et al. (2013) bleek dat voor de twee onderzochte variabelen, *TH-fronting* en *L-vocalization*, de linguïstische restricties de grootste invloed uitoefenden. Op gebied van extralinguïstische factoren, werd het grootste effect gerapporteerd voor sociale praktijken bij de adolescenten (zoals kleding), maar het op een na grootste effect was hun betrokkenheid bij de soap *EastEnders* (Stuart-Smith et al., 2013). Het loutere feit dat ze naar het tv-programma keken, was op zich niet significant, maar wanneer respondenten aangaven dat het hun favoriete programma was, vonden de auteurs wel een correlatie met de fonologische variabelen die typisch zijn voor het Londense Cockneyaccent van *EastEnders*. Hun conclusie is dat televisie dus wel degelijk een factor kan zijn in taalverandering. Tagliamonte (2014), die het werk van Stuart-Smith et al. een "exemplary research on the influence of television" (Tagliamonte, 2014, p. 226) noemt, minimaliseert echter de resultaten. Zij besluit dat de invloed van de media een relatief onbelangrijke factor bleek te zijn in

het onderzoek. De discussie over de mogelijke invloed van televisie op taalverandering is dus nog zeker niet gesloten.

Waar wel meer eensgezindheid over bestaat, is dat audiovisuele media een impact hebben op het metalinguïstische bewustzijn van een gemeenschap en op de gangbare taalideologieën die daarin circuleren (Stuart-Smith, 2011). Zoals Coupland (2007) aanhaalt, hebben massamedia immers het vermogen om het sociolinguïstische landschap te hertekenen. Androutsopoulos stelt bijgevolg: “what we can learn from cinematic discourse may have more to do with a society’s language ideologies (...) rather than with patterns of actual language use in a speech community” (Androutsopoulos, 2012a, p. 144). Van Hoof (2013) deelt die visie en schrijft dat de media taalideologieën kunnen aanvechten of net bevestigen, waardoor ze kunnen bijdragen tot de maatschappelijke attitudes ten opzichte van taalvariëteiten.

Een relatief oud, maar interessant onderzoek dat de bovenstaande problematiek op een Vlaams televisieprogramma heeft toegepast, is dat van Delrue (1969). De studie ging na of het kijken naar acht afleveringen van het educatieve taalprogramma *Hier spreekt men Nederlands* een positieve invloed had op de passieve taalkennis van een 200-tal kijkers. De resultaten toonden aan dat er slechts een minieme verbetering van de taalkennis merkbaar was, die statistisch niet significant was (Delrue, 1969). Wanneer er een onderscheid werd gemaakt tussen eerder toevallige kijkers en geïnteresseerde kijkers, bleek dat de meer betrokken kijkers aanzienlijk meer vooruitgang hadden geboekt, een observatie die vergelijkbaar is met die in de studie van Stuart-Smith et al. (2013). Uit de vragenlijst bleek daarnaast dat 85% van de respondenten een betere beheersing van de standaardtaal noodzakelijk vonden. Op basis van dat hoge percentage besluit Delrue (1969) dat het programma gezorgd heeft voor positievere attitudes tegenover de standaardtaal, een conclusie die hij echter niet hard kan maken aan de hand van cijfers, maar die toch wordt overgenomen door Beheydt (1991). Terwijl het dus moeilijk was een correlatie aan te tonen tussen fictietaal en taalgedrag, leek de auteur meer overtuigd van de invloed die het programma had gehad op de Vlaamse taalattitudes.

Naast de onderzoeken van Stuart-Smith et al. (2013) en Delrue (1969) zijn er uiteraard nog andere publicaties verschenen die de link tussen fictietaal en de werkelijkheid onderzoeken. Een exhaustieve beschrijving van dit onderzoeksgebied valt echter buiten het bestek van deze masterproef. In deel vier, over taalvariatie in Vlaamse fictietaal, komen wel nog meer studies aan bod die (onder meer) de link leggen tussen fictietaal en reëel taalgedrag.

2.2 Sociale betekenis van fictietaal

Zoals in de inleiding van deel twee werd aangegeven, is er de laatste twintig jaar nog een andere onderzoekscultuur gegroeid binnen het onderzoek naar fictioneel taalgebruik. Deze school onderzoekt de rol van taalvariatie in fictie en meer bepaald hoe de indexicaliteit van taal wordt ingezet in fictie. Lippi-Green (1997) wordt beschouwd als een belangrijke pionier in dit onderzoeksveld (Androutsopoulos, 2012a). Zij bewees in 1997 met haar onderzoek dat taalvariatie een krachtig hulpmiddel is om personages te karakteriseren. Ze onderzocht een groot corpus van

Disneyfilms om na te gaan hoe verschillende accenten en dialecten werden ingezet om personages te karakteriseren en welke stereotypes daarbij tot uiting kwamen. Uit de studie bleek dat er in de Disneyfilms veelvuldig gebruik werd gemaakt van stereotypes die minderheden en andere nationaliteiten in het beste geval clichématig voorstelden - zoals bij de Franse nationaliteit - of in het slechtste geval als negatief of ondergeschikt. Zo bestonden de personages met een buitenlands accent voor 40% uit slechteriken, zoals de kwaadaardige Stromboli die in de film *Pinocchio* met een opvallend Italiaans accent spreekt. Bij Engelssprekende figuren daarentegen lag dat cijfer slechts op 20%, licht Lippi-Green toe. Ook werd er een stereotiep beeld geschetst van Afro-Amerikanen: de mannelijke personages waren ofwel muzikant - denk aan King Louie in *The Jungle Book* - ofwel werkloos, en onder de vrouwelijke personages bevond zich een zorgzame *mammy* (Lippi-Green, 1997).

Ook Culpeper (2001) tekent op dat dramaturgen actief gebruikmaken van stereotypes die in de maatschappij gelinkt worden aan bepaalde taalvariëteiten. Taalgebruik in fictie kan die stereotypes weerspiegelen - zoals in de Disneyfilms van Lippi-Green het geval was - maar kan ook vernieuwend of subversief werken (Van Hoof, 2013). Bednarek (2010) benadrukt eveneens het belang van dialogen om personages te schetsen. Zij toonde in een casestudy over het taalgebruik in *Gilmore Girls* aan dat unieke taalpatronen konden onderscheiden worden voor de verschillende personages, wat wijst op een sterke link tussen taal en identiteit in fictie.

Naast het pionierswerk van Lippi-Green (1997) en het onderzoek van Bednarek (2010) is het werk van Androutsopoulos (2012b) ook zeker een uitweiding waard. Androutsopoulos introduceerde aan de hand van een casestudy over de etnische komedie *Süperseks* een driedelig model voor de analyse van sociolinguïstisch verschil in cinematografisch taalgebruik. De term sociolinguïstisch verschil gebruikt Androutsopoulos in zijn paper om verschillen in fictietaal aan te duiden die sociale eigenschappen van personages en hun onderlinge relaties indexeren. Met zijn analysemodel zette hij een belangrijke stap in de ontwikkeling van een sociolinguïstisch onderzoeksparadigma van fictietaal (Van Hoof, 2013). De eerste stap in het model van Androutsopoulos bestaat uit een analyse van de gebruikte taalrepertoria, waarbij gekeken wordt welke codes allemaal aanwezig zijn en door welke personages die worden gebruikt. Daarop volgt een personageanalyse, waarbij gekeken wordt hoe taalvariatie bijdraagt tot de karakterisering van de personages, schrijft Androutsopoulos. In de derde stap wordt tenslotte een scèneanalyse uitgevoerd; daarbij wordt onderzocht hoe de keuzes voor verschillende codes binnen een scène bijdragen tot de narratieve ontwikkeling en op welke manier stilistische variatie indexicaal is voor de verhoudingen tussen personages (Androutsopoulos, 2012b). Uit zijn analyse van *Süperseks* bleek dat het fictioneel taalgebruik in de Turks-Duitse film blijk gaf van zowel stereotiepe als genuanceerde representaties van sociolinguïstisch verschil. Stereotiep was bijvoorbeeld het gebruik van een imperfect soort Duits dat geassocieerd wordt met gastarbeiders voor de (Turkse) nevenpersonages en slechteriken, terwijl de hoofdpersonages zo goed als moedertaalcompetentie hadden in het Duits (Androutsopoulos, 2012b). Daarnaast kwamen de heersende ideologieën over gender, etniciteit, klasse en generatieverschillen duidelijk naar voren in *Süperseks*, legt Androutsopoulos uit. De

jongere generaties spraken beter Duits dan hun ouders en de Turkse tandarts sprak Duits op moedertaalniveau, terwijl de Turkse arbeiders afwisselden tussen imperfect Duits en Turks (Androutsopoulos, 2012b). Doordat deze verschillende representaties zich afspeelden binnen de Turkse gemeenschap, gaat de film echter wel in tegen een algemeen beeld van 'de Turk', wat Androutsopoulos doet besluiten dat de film de stereotypes eerder op een ludieke manier aankaart, dan dat ze de stereotypes bevestigt. Verder toonde de analyse nog aan dat de keuze voor bepaalde codes en codeswitching in meertalige scènes bijdragen tot de ontplooiing van de verhaallijn en meer bepaald indexicaal zijn voor de tegenstellingen tussen de hoofdpersonages (Androutsopoulos, 2012b).

Uit het bovenstaande mag blijken dat taalvariatie een belangrijke cinematografische tool is en dat ze ook onthullend kan zijn over en kan bijdragen tot de taalideologieën en -attitudes in een bepaalde gemeenschap. Het zou dan ook interessant zijn om een blik te werpen op taalvariatie in Vlaamse fictietaal. De taalsituatie in Vlaanderen is immers zonder twijfel boeiend te noemen vanuit een sociolinguïstisch standpunt. Ghyselen (2017) schrijft hierover het volgende:

De taalsituatie in Vlaanderen (is) door een samenspel van factoren erg complex (...), met verschillende taalvariëteiten en -ideologieën. Opmerkelijk zijn onder andere de grote dialectdiversiteit, de late standaardisering, het pluricentrische karakter van de taalnorm, de sterke positie van tussentaal en de daaruit volgende ideologische discussies (Ghyselen, 2017, p. 208).

Redenen genoeg om voor dit onderzoek naar taal en fictie een Vlaamse serie als gevalsstudie te nemen. Het volgende onderdeel van deze literatuurstudie verkent daarom eerst de Vlaamse taalsituatie in meer detail, waarbij de factoren die Ghyselen opnoemt, zoals de late standaardisering en de sterke positie van tussentaal, uitgebreid aan bod zullen komen. Nadat het algemene kader over de taalsituatie in Vlaanderen is geschetst, zal ook een overzicht worden aangeboden van eerder onderzoek naar taalvariatie in Vlaamse fictietaal.

3. Taalsituatie in Vlaanderen

Alvorens de Vlaamse taalsituatie in te duiken, volgt er eerst een korte theoretische inleiding die een Europees kader biedt voor de evolutie van het Belgisch-Nederlands.

3.1 Theoretisch raamwerk: typologie van dialect-standaardtaalconstellaties

Auer (2011) deed een belangrijke theoretische bijdrage aan het variationeel-linguïstische debat door zijn systematisering van de Europese taalgemeenschappen. Hij stelde een typologie op van vijf dialect-standaardtaalconstellaties die in Europa voorkomen. De vijf taalrepertoria die hij onderscheidt, worden in Tabel 1 weergegeven.

Tabel 1

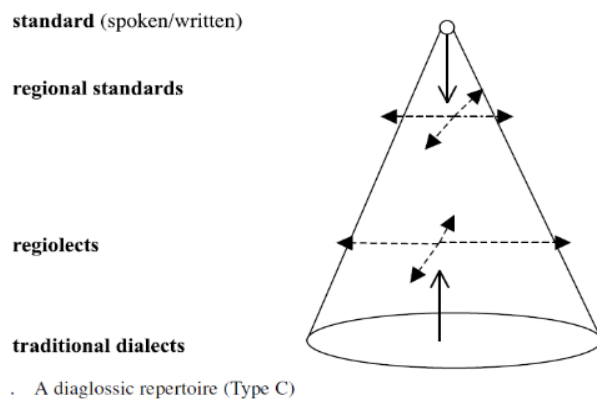
Aangepast overgenomen uit "Dialect vs. standard: a typology of scenarios in Europe" door P. Auer, 2011, *The Languages and Linguistics of Europe*, p. 487.

Type	Naam	Korte omschrijving
Type 0	Exoglossische diglossie	Er is geen endoglossische standaardtaal aanwezig.
Type A	Mediale diglossie met endoglossische standaard	De endoglossische standaardtaal wordt enkel schriftelijk gebruikt.
Type B	Gesproken diglossie	De endoglossische standaardtaal wordt ook mondeling gebruikt.
Type C	Diaglossie	Het repertorium bevat intermediaire vormen, zoals regiolecten, tussen de standaardtaal en de dialecten.
Type D	Dialectverliesrepertorium	Het repertorium vertoont geleidelijke dialectnivellering of non-transmissie.

In de rechterkolom worden de taalrepertoria kort beschreven, maar wellicht zijn enkele terminologische verduidelijkingen aangewezen. Ghyselen (2016) licht toe dat een gemeenschapsrepertorium het geheel van talige middelen aanduidt dat een taalgemeenschap tot haar beschikking heeft. De term diglossie betekent op zijn beurt dat binnen een gemeenschap twee talen of taalvariëteiten gebruikt worden met aparte gebruiksfuncties (Ghyselen, 2017). Het adjectief exoglossisch duidt ten slotte aan dat de standaardtaal door de taalgebruikers als niet structureel verwant wordt ervaren met de dialecten, in tegenstelling tot een endoglossische standaardtaal, waarbij dat wel het geval is (Auer, 2011).

Auer (2011) legt uit dat de vijf repertoria in een diachroon verband staan tot elkaar, gaande van Type 0 tot Type D. Op die manier kan de standaardisering van een taal geschematiseerd worden in verschillende stadia. Hij nuanceert wel dat het hier gaat om een empirische generalisatie en niet om een sociolinguïstisch universalisme. Het diaglossische repertorium is momenteel het meest voorkomende repertoire in Europa, stelt Auer. Bij zo'n type taalrepertorium bevindt zich tussen de standaardtaal en de dialecten een continuüm aan intermediaire taalvormen (Auer, 2011). De kegel in Figuur 1 stelt het diaglossische repertorium grafisch voor, met bovenaan de

standaardtaal, daaronder eventuele regionale standaarden, wat meer naar onderen de regiolecten en aan de basis de dialecten.

Figuur 1

Diaglossisch repertoire

Overgenomen uit "Dialect vs. standard: a typology of scenarios in Europe" door P. Auer, 2011, *The Languages and Linguistics of Europe*, p. 491.

Uit de kegelfiguur valt nog meer informatie af te leiden. Zoals Berruto (2010) uiteenzet, kan taalvariatie opgedeeld worden in vier dimensies: de diachrone (temporele), diatopische (geografische), diastratische (sociale) en de diafasische (situationele) dimensie. De x-as van de kegel geeft de mate van diatopische variatie weer: het brede basisoppervlak drukt uit dat er grote geografische verschillen zijn tussen de dialecten, terwijl in de smalle top, binnen de standaardtaal, er weinig regionale variatie is (Ghyselen, 2017). Ghyselen gaat verder dat de y-as de diastratische variatie weergeeft, de variatie naargelang de sociale achtergrond van de spreker, en de diafasische variatie, de variatie naargelang de spreesituatie. In formele situaties zullen sprekers namelijk standaardtaliger spreken dan in informele situaties en hetzelfde geldt voor jongere, hoogopgeleide profielen tegenover oudere, laagopgeleide sprekers, legt Ghyselen (2017) uit.

Auers (2011) typologie van dialect-standaardtaalconstellaties, hoe invloedrijk en interessant ze ook is, is uiteraard een abstractie van de realiteit. Ghyselen en De Vogelaer (2018) bespreken in dat verband de moeilijkheid om variëteiten af te bakenen: waar begint en eindigt de standaardtaal, de intermediaire variëteit(en) en de dialecten? Ze bouwen daarbij voort op Lenz (2010) die een zekere paradox observeert: enerzijds lossen taalkundigen zoals Auer (2011) de afbakeningsproblematiek op door van dialect-standaardtaalcontinua of diaglossieën te praten, terwijl leken vaak wel een duidelijk beeld hebben van onderscheiden, aparte variëteiten. Ghyselen en De Vogelaer (2018) kiezen daarom voor een gulden middenweg, namelijk om de prototypetheorie toe te passen, die ervan uitgaat dat elke cognitieve categorie prototypische en perifere leden bevat. Zo ook taalvariëteiten, die opgevat worden als "concentratiegebieden die zonder abrupte overgangen in elkaar overlopen" (Ghyselen, 2017, p. 214). Om variëteiten te kunnen definiëren en detecteren

stellen Ghyselen en De Vogelaer (2018) een set van criteria op: taalkundige cohesie, afgebakende stilistische functies, emische categoriestatus en idiovariëtaire elementen.

3.2 Historische achtergrond: van de Zeventien Provinciën tot het Koninkrijk België

Om de huidige taalsituatie in Vlaanderen te kunnen begrijpen, is het nodig om de belangrijkste historische ontwikkelingen op taalgebied kort te schetsen. Het onderstaande overzicht bespreekt in grote lijnen hoe de Nederlandse standaardtaal ontstaan is en hoe ze een aparte ontwikkeling heeft doorgemaakt in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. De focus ligt daarbij op de Zuidelijke Nederlanden, waar de Nederlandse taal lange tijd heeft geleden onder de dominantie van het Frans. Die dominantie werd echter aangevochten door de Vlaamse beweging, die erin geslaagd is de Nederlandse taal opnieuw op de kaart te zetten.

In de zestiende eeuw ontstond er geleidelijk aan een Nederlandse standaardtaal, schrijft van der Sijs (2005). Dat gebeurde trouwens niet alleen in het Nederlandse taalgebied, maar ook in andere Europese landen voltrokken zich toen gelijkaardige processen, zoals Ghyselen (2017) opmerkt (cfr. Auers Europees perspectief). De ontplooiing van de boekdrukkunst was een belangrijke factor in het standaardiseringsproces: mensen kwamen meer in contact met het geschreven Nederlands en daarnaast vervingen drukkers actief regionalismen door algemenere varianten om hun afzetmarkt te vergroten (Willemyns, 2003). Doordat de Lage Landen verenigd werden in de *Zeventien Provinciën* (1548), namen ook de contacten tussen de verschillende landsdelen toe, wat de nood aan een algemene taal bevorderde (Marynissen, 2017). Verder speelde de tijdsgeest een rol, voegt Marynissen (2017) toe: binnen het humanisme en de renaissance was er niet enkel een groeiende belangstelling voor de klassieke talen, maar ook voor de eigen moedertaal. De meest ingrijpende ontwikkeling was echter de Reformatie, legt Willemyns (2003) uit: de intrede van het protestantisme in de Lage Landen veroorzaakte een opstand tegen de katholieke Filips II: de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Bij de val van Antwerpen (1585) kwamen de Zuidelijke Nederlanden in de macht van Spanje en ontstond zo de scheiding der Nederlanden (Willemyns, 2003). Die staatkundige scheiding is van groot belang geweest, aangezien de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden vanaf dan elk hun eigen weg gaan, ook op talig vlak (Marynissen, 2017).

Terwijl in Holland de standaardtaal zich verder ontwikkelde tijdens de zeventiende eeuw, Hollands Gouden Eeuw, stagneerde het standaardiseringsproces in het Zuiden (Marynissen & Janssens, 2013). Enerzijds verloor het Zuiden de voeling met het Noorden en het standaardiseringsproces dat zich daar voltrok en anderzijds kwam er geen autochtone standaardisering op gang in het Zuiden (Marynissen, 2017). Politiek, economisch en cultureel bevond het Zuiden zich namelijk in een zwakke positie en door het Spaanse bewind en de daaropvolgende Oostenrijkse overheersing in de achttiende eeuw, was er bijna geen ruimte om het Nederlands verder te ontwikkelen (van der Sijs, 2005). Er waren immers al twee standaardtalen aanwezig in het taallandschap: het Latijn, de taal van de katholieke kerk en de wetenschap, en het Frans, de taal die meer en meer de voorkeur kreeg van de hogere standen (Marynissen, 2017). Op die manier ontstond er tijdens de achttiende

eeuw een sociale taalgrens tussen het prestigieuze Frans, de *high (H) variety*, en de Zuid-Nederlandse volkstaal, de *low (L) variety*, legt Marynissen uit. Die situatie is wat Auer (2011) een exoglossische diglossie noemt, met in dit geval het Frans als geïmporteerde standaardtaal in Vlaanderen. In 1794 veroverden de Franse revolutionairen de Oostenrijkse Nederlanden en werd er een volledige verfransing van het openbare leven en het onderwijs ingezet, schrijven Marynissen en Janssens (2013). Die was gedeeltelijk geslaagd: de lagere klassen bleven voornamelijk hun eigen dialect spreken, maar de middenklasse werd grondig verfranst (Willemyns, 2003). De situatie begin negentiende eeuw was dan ook erg penibel voor het Nederlands: de sociale taalkloof werd verder uitgediept en het Nederlands bezat geen enkel prestige meer (Marynissen & Janssens, 2013).

Na de nederlaag voor Napoleon in 1813, werden de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden herenigd onder de heerschappij van Willem I in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830) (Marynissen & Janssens, 2013). Dat betekende een aanzienlijke verbetering voor het prestige en het gebruik van het Nederlands: Willem I voerde een taalpolitiek van vernederlandsing in het Zuiden, die resulteerde in de vernederlandsing van het bestuur en het gerecht in 1823 (Willemyns, 2003). Ook in het lager en middelbaar onderwijs werd de volkstaal de norm, voegt Marynissen (2017) toe. Het taalbeleid van Willem I kreeg echter felle tegenkanting, van onder andere de Franstaligen, de Vlaamse (verfranschte) bourgeoisie en de katholieke kerk, waardoor hij zijn taalpolitiek moest terugdraaien, legt Willemyns (2003) uit. De toegevingen kwamen echter te laat: de Belgische Revolutie maakte een einde aan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (Marynissen, 2017).

De onafhankelijkheid van België was slecht nieuws voor het Nederlands: in theorie gold er taalvrijheid, maar het Frans was de enige officiële taal in België en de verfransing nam opnieuw in kracht toe (Willemyns, 2003). In de jaren 1830-1840 gold er met andere woorden (opnieuw) een exoglossische diglossie (Ghyselen, 2017). Willemyns stelt zelfs dat het Nederlands in die periode bijna was uitgestorven, ware het niet dat een groep intellectuelen uit de middenklasse, de Vlaamse beweging, in opstand was gekomen: “Voor de Nederlandse taal is de Vlaamse beweging een van de belangrijkste gebeurtenissen uit haar geschiedenis: zonder die beweging zou waarschijnlijk één derde van de taalgemeenschap verloren zijn gegaan” (Willemyns, 2003, p. 208). Een precieze definitie van de Vlaamse beweging is te vinden bij Marynissen (2017), die haar definieert als

een complexe culturele en maatschappelijke stroming die gericht was op de wettelijke erkenning van de taal van de Vlamingen in België, op de intellectuele ontplooiing en de sociaaleconomische welvaart van Vlaanderen en op de bewustmaking van de Vlamingen als gemeenschap binnen of buiten het Belgische staatsverband (Marynissen, 2017, p. 73).

Het verzet wierp zijn vruchten af: vanaf 1873 werden er een reeks taalwetten gestemd waardoor het Nederlands opnieuw rechten verkreeg in het openbaar bestuur, het gerecht en het onderwijs (Marynissen & Janssens, 2013). In 1898 erkende de *Gelijkheidswet* het Nederlands als een officiële taal in België, maar het duurde nog tot eind jaren 1930 voordat Vlaanderen officieel eentalig

Nederlands werd, schrijven Marynissen en Janssens (2013). Ten slotte vormde de taalwetgeving van 1962-1963 de kroon op het werk: de taalgebieden werden bij wet vastgelegd (Willemyns, 2003). Later volgde nog een reeks staatshervormingen (voorlopig zes) die de Vlamingen meer autonomie verschafte binnen een gefederaliseerde staat (Van Hoof, 2013).

In de negentiende eeuw heerste er echter nog tweestrijd binnen de Vlaamse Beweging over welke standaardtaal er moest komen voor de Vlamingen (Marynissen, 2017). Willemyns (2003) legt uit dat het kamp van de particularisten een eigen Vlaamse standaardtaal wilden ontwikkelen op basis van de dialecten - het kamp was verdeeld in een West-Vlaamse groep en een Antwerpse - terwijl de integrationisten pleitten voor de overname van de Noord-Nederlandse standaard. Rond 1900, nadat de integrationisten de spellingoorlog hadden gewonnen, werd het duidelijk dat er voor de Noord-Nederlandse norm zou worden gekozen (Willemyns, 2003). Die keuze werd ingegeven door verschillende argumenten. Ten eerste was er de dreiging van het prestigieuze Frans: een gemeenschappelijke taal voor Nederland en Vlaanderen, die de status van cultuurtaal al langere tijd in het Noorden had verworven, zou beter kunnen opboksen tegen het Frans dan een nieuwe, Vlaamse standaardtaal (Marynissen & Janssens, 2013). Ten tweede had de Vlaamse (schrijf)taal een kwalijke reputatie van te veel gallicismen (net door het langdurige taalcontact met het Frans), archaïsmen en dialectismen te bevatten (Marynissen, 2017). Willemyns spreekt in dat verband over "een gebrekkige taalcompetentie" (Willemyns, 2003, p. 249). Ten derde was er, althans bij sommigen, ook een gevoel van een gedeelde (taal)identiteit tussen de Lage Landen (Geeraerts, 2017). De standaardtaal uit het Noorden was immers voortgevloeid uit de beginnende eenheidstaal die in de zuidelijke contreien was ontstaan in de zestiende eeuw en kon nu, na jaren van vreemde overheersing, terugkeren naar haar bakermat (Van Hoof, 2013). Ten slotte waren redenen van efficiëntie ook niet te verwaarlozen (Geeraerts, 2017).

3.3 Bevordering en zuivering van de standaardtaal in de twintigste eeuw

Pas na de Tweede Wereldoorlog, tijdens de jaren '50 en '60, kwam het standaardiseringsproces goed op gang: de standaardtaal drong nu ook door tot het gewone volk en was niet langer een privilege van de elite (Geeraerts, 2017). Verschillende maatschappelijke evoluties maakten die verbreiding van de standaardtaal mogelijk; onder meer de verminderde invloed van het Frans, een verlenging van de leerplicht en democratisering van het onderwijs en een toegenomen geografische en sociale mobiliteit (Marynissen, 2017). Bijgevolg evolueerde in de naoorlogse periode het taalgebruik in Vlaanderen grotendeels naar een gesproken diglossie of Type B-repertoire (Auer, 2011), stelt Ghyselen (2017). In een gesproken diglossie zijn er twee taalvariëteiten, de standaardtaal en de dialecten, die duidelijk andere gebruikssituaties hebben en structureel nog ver van elkaar afstaan, waardoor er geen intermediaire vormen ontstaan (Auer, 2011). De standaardtaal werd gebruikt in formele aangelegenheden, terwijl de dialecten de voertaal waren voor alledaagse interacties, legt Vandekerckhove (2009) uit. Ghyselen (2017) schrijft dat dit repertoire het Vlaamse taallandschap domineerde tot de jaren '80; Vandekerckhove (2009) houdt het op de jaren '70. Die opvatting wordt tegengesproken, of alleszins genuanceerd, door Van Hoof en Jaspers (2012), die observeerden dat eind de jaren '60 ABN-voorvechters al klaagden over een

mengtaaltje tussen dialect en standaardtaal in. Zij stellen bijgevolg dat het fenomeen tussentaal een pak ouder is dan doorgaans wordt gedacht en dat er dus niet kan worden gesproken van een strikte diglossie tijdens de jaren '60 en '70.

3.3.1 ABN-actoren

Het resultaat van de integrationistische politiek was echter dat Vlamingen een geïmporteerde taalnorm moesten aanleren, waardoor er in de twintigste eeuw volop werd ingezet op taalplanning ter bevordering en zuivering van het Algemeen Beschaafd Nederlands (Van Hoof, 2013). Die standaardtaalijver uitte zich onder meer in verenigingen met een missie voor de standaardtaal, waarvan de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal of VBO, gesticht net na Wereldoorlog II, (later Vereniging Algemeen Nederlands) de bekendste is (Willemyns, 2003). De vereniging organiseerde allerlei evenementen ter bevordering van de standaardtaal, zoals ABN-woeken of voordrachtwedstrijden, en gaf vanaf 1951 ook een eigen tijdschrift uit, *Nu Nog*, dat later *Nederlands van Nu* ging heten (Van Hoof, 2013). Daarnaast verschenen er handboeken die de Vlamingen het Algemeen Nederlands moesten aanleren, zoals de *Praktische Uitspraakleer van de Nederlandse Taal* (1934) van Edgard Blancquaert of de *Beknopte ABN-Spraakleer* (1963) van P.C. Paardekooper (Willemyns, 2013). Verder deed de overheid ook inspanningen om haar taalgebruik te verbeteren, met bijvoorbeeld een nieuwe vertaling van het Burgerlijk Wetboek, schrijft Willemyns. In 1980 werd de Taalunie opgericht, waardoor de Vlaamse en Nederlandse taalzorgorganen in deze instelling werden samengebracht, gaat hij verder. De ABN-kernen, groepjes jongeren die het ABN op school wilden promoten, vormden nog een andere tak binnen de standaardiseringsbeweging (Geeraerts, 2017). Net als de VBO, organiseerden ze ABN-evenementen en gaven ze een tijdschrift uit, genaamd *Bouw* (Van Hoof, 2013). In de jaren '50 en '60 brengt productiehuis de *ABN-centrale* zelfs langspeelfilms, reportages en reclamefilms uit, die in scholen en culturele verenigingen werden vertoond (Jaspers & Van Hoof, 2013). Het productiehuis was geen lang leven beschoren door de groeiende populariteit van televisie (Jaspers & Van Hoof, 2013), maar dat betekende zeker geen nederlaag voor de ABN-campagne, aangezien de massamedia - pers, radio en televisie - een waardevol platform boden om het ABN te promoten, zoals Vandenbussche (2010) aangeeft. Wat betreft de geschreven pers, verscheen bijvoorbeeld in *De Standaard* vanaf 1958 regelmatig een rubriek genaamd *Taaltips* (Vandenbussche, 2010). Vandenbussche gaat verder dat vanaf 1959 een dagelijkse taalrubriek werd uitgegeven onder de naam *Uit de taaltuin*, die maar liefst 20 jaar liep en geschreven werd door Jan Grauls en later Maarten van Nierop. Het was echter vooral dankzij de openbare omroep dat de Vlamingen midden de twintigste eeuw kennismaakten met de Noord-Nederlandse norm, stelt Vandenbussche. Het is dan ook veelzeggend dat de Belgisch-Nederlandse standaardtaal vaak *VRT-Nederlands* wordt genoemd, naar de Vlaamse Radio- en Televisieomroep, omdat de taal die in de journaals wordt gesproken als norm geldt voor het taalgebruik in Vlaanderen (Geeraerts & De Sutter, 2003). Plevoets (2008) gebruikt de vergelijkbare term *Journaalnederlands*.

3.3.2 VRT in een hoofdrol

In de volgende paragraaf wordt er dieper ingegaan op de rol van de openbare omroep in de standaardiseringcampagne. De geschiedenis van die openbare omroep startte in 1930 met de oprichting van het NIR (Nationaal Instituut voor de Radio-Omroep), dat in 1960 van statuut veranderde en BRT (Belgische Radio- en Televisieomroep) ging heten (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). In 1991 volgde een nieuwe naamsverandering en werd het BRTN (Belgische Radio- en Televisieomroep Nederlandstalige Uitzendingen), waarna de omroep in 1998 haar huidige naam kreeg: VRT (Vlaamse Radio- en Televisieomroep) (Van Hoof, 2013). In dit overzicht komen zowel radio als televisie aan bod, maar gezien de aard van dit onderzoek zal de nadruk vooral op het laatste medium liggen.

De openbare omroep koos er resoluut voor om een actieve rol te spelen in de standaardisering van het Nederlands in Vlaanderen, zegt Vandenbussche (2010). Enerzijds was er het aspect van de interne taalzorg: medewerkers die voor de microfoon of camera werkten, moesten een onberispelijk taalgebruik etaleren (Van Hoof, 2013). Vanaf de beginjaren van de radio in de jaren '30 werd er een kwaliteitscontrole gevoerd: Edgard Blancquaert stond als externe autoriteit in voor de correcte uitspraak van de presentatoren, waarbij hij zijn eigen *Praktische Uitspraakleer van de Nederlandse Taal* als leidraad gebruikte (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). Van Poecke en Van den Bulck (1991) leggen uit dat bij grove fouten een briefje aan de persoon in kwestie werd gegeven met de juiste fonetische transcriptie. In de jaren '50 werd hij opgevolgd door Willem Pée (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). Karel Hemmerrechts bouwde dat repressieve systeem verder uit in de jaren '60 met de 'blauwe brieven', waarin medewerkers berispt werden op hun taalfouten en waarbij, niet onbelangrijk, ook telkens de leidinggevende een afschrift kreeg (Van Hoof, 2013). In 1971 werd een fulltime taaladviseur, Eugène Berode, aangesteld, die naast de controle achteraf via de blauwe brieven - die bleven bestaan tot midden jaren '90 - ook inzette op een preventief taalbeleid, coaching van de medewerkers en kwaliteitscontrole van de ondertiteling (Vandenbussche, 2010). In 1996 werd Willem Muylaert taaladviseur, die op zijn beurt door Ruud Hendrickx, de huidige taaladviseur, werd opgevolgd in 1998 (Van Hoof, 2013).

Anderzijds zond de VRT (toen nog BRT) ook veel educatieve taalrubrieken uit op de radio en de televisie, waardoor Van Hoof (2013) de omroep bestempelt als "een van de belangrijkste actoren op het vlak van de taalzuivering die in de naoorlogse maatschappelijke standaardiseringcampagne centraal staat" (Van Hoof, 2013, p.149). Zo was er op de radio van 1965 tot 1976 het taaladviesprogramma *Voor wie haar soms geweld aandoet* te horen, waarin Marc Galle de luisteraars tips gaf van het "zeg niet...zeg wel..."-type (Vandenbussche, 2010). Het programma werd twee keer per dag, waarvan één keer in prime time, uitgezonden en was zo een groot succes dat de rubrieken verzameld werden en werden uitgegeven als langspeelplaten en pocketboeken, tekent Vandenbussche (2010) op. *Voor wie haar soms geweld aandoet* was de befaamdste radorubriek, maar met bijvoorbeeld *Taalwenken* en *Taaltips* volgden daarna nog andere taalprogramma's, tot die midden de jaren '80 stopgezet werden (Van Hoof, 2013). Het eerste taalprogramma op de televisie werd in 1959 uitgezonden en was een spelprogramma, genaamd

Quiz der Nederlandse taal (Beheydt, 1991). De quiz werd echter al snel afgevoerd en in de plaats kwam in 1960 het educatieve programma *Teletaallessen*, dat voor de helft de taallessen van J.A. De Ridder overnam over het Noord-Nederlands, waarna tijdens de andere helft Karel Hemmerechts uitleg gaf over het Zuid-Nederlands (Beheydt, 1991). Die formule werd na één seizoen aangepast, waardoor het programma een breder spectrum kreeg met verschillende rubrieken, legt Beheydt (1991) uit. De rubriek van Joos Florquin "Spreek het zo uit" in de *Teletaallessen* was zo succesvol, dat bij het afvoeren van de *Teletaallessen* in 1964, Florquin een volwaardig programma kreeg, namelijk *Hier spreekt men Nederlands*, dat het populairste taalprogramma in de geschiedenis van de VRT zou worden (Van Hoof, 2013). Het was een instructief sketchprogramma waarin Joos Florquin, Fons Fraeters en Annie Van Avermaet - allen taalkundigen - samen met een aantal figuranten speelse dialogues voerden en ondertussen taaltips gaven aan het publiek (Van Hoof, 2013). De show liep van 1964 tot 1972 en werd drie keer per week in prime time uitgezonden (Vandenbussche, 2010). De populariteit van het programma nam zulke proporties aan dat het verschillende televisieprijzen won en dat bij de schorsing van het programma er meteen petitieën werden opgesteld voor het behoud ervan (Beheydt, 1991). Beheydt stelt dan ook dat *Hier spreekt men Nederlands* er als enige taalprogramma was in geslaagd om oprechte sympathie op te wekken bij de bevolking voor het Nederlands in Vlaanderen. Ook al was de uiteindelijke impact op de taalkennis van de luisteraars gering (Delrue, 1969), de Vlamingen stonden nu wel positiever ten opzichte van de standaardtaal, besluit hij. Met *Klare Taal*, waarbij ingezet werd op communicatieve vaardigheden in 1977 en 1978, kwam er een einde aan de educatieve taalprogramma's op televisie, besluit Van Hoof (2013). In de jaren '90 volgde wel nog het spelprogramma *Tien voor Taal*, waarin Vlamingen het opnemen tegen Nederlanders (Beheydt, 1991).

De bovengenoemde initiatieven, zowel in de maatschappij, als specifiek bij de openbare omroep, hadden een gedeelde ideologische kern: het integrationistische denkgoed dat stelde dat de norm ontegensprekelijk in Nederland lag² (Jaspers & Van Hoof, 2013). Van Hoof (2013) legt uit dat daarbij vooral het argument meespeelde dat Vlaanderen zelf nog geen spraakmakende gemeente bezat die kon uitmaken wat de norm was, omdat de elite in Vlaanderen nog te zeer verfranst was, waardoor men wel naar het Noorden moest kijken. Ze spreekt in dat verband van een achterstandsretoriek binnen de Vlaamse ontvoogdingsstrijd, waarbij Vlaanderen altijd achterloopt op zijn burens door de late standaardisering - die eerder in dit hoofdstuk werd geschetst - wat dan als legitimatie dient voor de integrationistische politiek. Tijdens de jaren '50, met de opkomst van de Europese gemeenschap, kwam daar nog het argument bij dat culturele en talige integratie noodzakelijk was voor Vlaanderen om te kunnen meedraaien op Europees niveau (Van Hoof, 2013).

Ook Van Poecke en Van den Bulck (1991) benadrukken dat de sociolinguïstische en socioculturele situatie van de Vlamingen en de Vlaamse beweging een cruciale verklarende factor is geweest voor het omroepbeleid in de twintigste eeuw:

² Een uitzondering hierop was de autonome uitspraaknorm in Vlaanderen (Geeraerts, 2017).

Een factor echter is o.i. van doorslaggevende aard geweest in dit beleid, nl. de evolutie in de sociolinguïstische en socioculturele (en uiteraard ook de politieke, economische...) situatie van de Vlaamse gemeenschap en de taak die de Vlaamse openbare omroep voor zichzelf zag en ziet in deze situatie. Het is deze factor die de sterke klemtoon kan verklaren die de Vlaamse openbare omroep steeds gelegd heeft op de standaardtaalnorm die, zoals men weet, van buiten de Vlaamse gemeenschap kwam en komt (het 'Nederlands van de Nederlanders') (Van Poecke & Van den Bulck, 1991, p. 84).

Het ABN werd namelijk ingeschakeld om een waardige tegenstander te vormen voor het Frans en de Franse dominantie en als symbool voor het Vlaamse zelfbewustzijn (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). Het Vlaams kon echter niet als volwaardig symbool gelden en daarom wendde de Vlaamse Beweging zich tot de Noord-Nederlandse norm, schrijven Van Poecke en Van den Bulck. Dat is wat zij de traditionele visie noemen, die door filologen en germanisten werd aangehangen, en die Vlaanderen en Nederland als een oorspronkelijke etnolinguïstische eenheid beschouwde die hersteld moest worden, de zogenaamde Groot Nederlandse Gedachte. Die traditionele visie werd gedeeld door de openbare omroep, waarbinnen germanisten zoals Karel Hemmerechts een belangrijke rol hebben gespeeld (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). Wanneer de Vlaamse Beweging eind jaren '70 en begin jaren '80 haar grootste doelen heeft bereikt en er een geëmancipeerde Vlaamse gemeenschap ontstond, nam de nood aan mediacampagnes over taalzorg dan ook af (Vandenbussche, 2010).

In het bovenstaande citaat vermeldden Van Poecke en Van den Bulck ook "de taak die de Vlaamse openbare omroep voor zichzelf zag en ziet" als beïnvloedende factor voor het taalbeleid. In de beginperiode van radio en televisie legde de openbare omroep namelijk de nadruk op haar cultureel-educatieve taak, waarbij de fameuze culturele en talige achterstand van de Vlamingen moest worden weggewerkt (Van Hoof, 2013). Informatie en educatie kregen bijgevolg de voorrang op ontspanning en het propageren van hoge cultuur zorgde voor een zware programmatie, licht Van Hoof toe. In de jaren '60 bleef 'volksverheffing' belangrijk en werd er nog meer toenadering gezocht tot het Noorden met coproducties en uitwisseling van programma's (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). De nadruk op hoge cultuur verschoof wel enigszins: programma's werden meer publieksgericht en probeerden tegelijk vormend en aantrekkelijk te zijn, waarvan bewijs de ludieke taalprogramma's als *Hier Spreekt men Nederlands* (Van Poecke & Van den Bulck, 1991). Van Poecke en Van den Bulck (1991) observeren dat vanaf eind de jaren '70 de samenwerking tussen Noord en Zuid afnam en dat de standaardtaal nog steeds als norm gold, maar meer vanuit een communicatief dan een ideologisch standpunt. Zij zien de versoepeling van het taalbeleid vanaf de jaren '80 als een gevolg van decentralisatie en regionalisering en merken een verschuiving van een repressief naar een preventief taalbeleid en van een puristische naar een adviserende insteek. Wanneer de openbare omroep haar monopolie verliest in 1989 door de intrede van VTM, de Vlaamse Media Maatschappij, maakt de paternalistische aanpak van weleer definitief plaats voor een klantgerichte aanpak in de strijd tegen de commerciële concurrenten (Van Hoof, 2013). De educatieve functie is nu slechts één van de drie pijlers, zonder belangrijker te zijn dan de andere:

concreet wordt er meer ingezet op ontspanning om de dalende kijkcijfers tegen te gaan, stelt Van Hoof (2013).

Het voorgaande overzicht toont aan dat midden de twintigste eeuw de standaardtaalijver omnipresent was: Vlamingen werden met de standaardtaal geconfronteerd in onder meer het verenigingsleven, op school, in kranten, op de radio en op de televisie (Van Hoof & Jaspers, 2012). Van Hoof en Jaspers (2012) introduceerden daarom de term *hyperstandaardisering* om die periode te kenschetsen:

De jaren 1950 tot 1980 markeren een uitzonderlijke periode in de Vlaamse taalgeschiedenis die wellicht het best als een periode van hyperstandaardisering wordt benoemd. Het gaat immers om een bijzonder uitgesproken, geforceerd standaardiseringsproject dat op een doorgedreven propagandistische, grootschalige en gemediatiseerde manier decennialang in talloze maatschappelijke sectoren het taalgebruik heeft geïdeologiseerd en gehiërarchiseerd (Van Hoof & Jaspers, 2012, p. 121).

In dat proces van hyperstandaardisering speelt het concept standaardtaalideologie een belangrijke rol, dat Llamas et al. (2007) als volgt definiëren: “The perspective that insists upon the rightness of standardization, often with an associated moral injunction to use the standard form in all settings (Llamas et al., 2007, p. 230).” Zoals Van Hoof en Jaspers (2012) aanhalen, impliceert zo’n standaardtaalideologie dat variëteiten gerangschikt worden, waarbij de standaardtaal bovenaan de hiërarchie staat en andere variëteiten, zoals dialecten, onderaan staan. Binnen die perceptie wordt aangenomen dat de standaardtaal uniform is, maar dat idee van uniformiteit wordt in de realiteit nooit behaald, waardoor Milroy (2007) stelt dat een standaardtaal een idealisatie is: ze bestaat in de geesten, maar niet in de werkelijkheid. Lippi-Green (2000) spreekt in dat verband zelfs van de standaardtaal als een mythe.

3.4 Vlaamse taalsituatie anno 2020

Uit de vorige paragrafen is gebleken dat het Nederlands er een bewogen geschiedenis op heeft zitten. Eeuwenlang bevond het Nederlands zich in een ondergeschikte positie, waardoor het standaardiseringsproces maar moeilijk op gang kwam. In de twintigste eeuw werden daarom de grote middelen ingezet om die zogenaamde achterstand goed te maken. Dat ging gepaard met een grote educatieve taalcampagne op de VRT en ook met een ideologisering van het taalgebruik in Vlaanderen. Deze paragraaf onderzoekt hoe het ondertussen, anno 2020, met de Nederlandse taal is gesteld in Vlaanderen.

3.4.1 *Verticale structuur van het Belgisch-Nederlands*

In Vlaanderen is er momenteel een diaglossisch taalrepertorium (Ghyselen, 2016). Tussen de standaardtaal en de dialecten bevindt zich namelijk een continuüm aan intermediaire vormen (Ghyselen, 2016). Doorgaans wordt het Nederlands in Vlaanderen geconcipieerd als bestaande uit drie lagen: de Belgisch Nederlandse standaardtaal, of VRT-Nederlands, tussentaal en de traditionele dialecten (Geeraerts & De Sutter, 2003). De tussentaal in Vlaanderen dankt dan ook haar naam aan haar positie *tussen* de standaardtaal en de dialecten (Taeldeman, 1992). Andere, meer gekleurde benamingen die de revue al passeerden om de intermediaire taalvormen te benoemen, zijn *Verkavelingsvlaams* (Van Istendael 1989 [2005]), *Soapvlaams* (Geeraerts, 1998) en *Schoon Vlaams* (Goossens, 2000).

Het beeld van Vlaanderen als diaglossie behoeft wel een nuance: er zijn namelijk aanzienlijke regionale verschillen tussen de dialectgebieden (Vandekerckhove, 2009). Zoals Vandekerckhove (2009) aangeeft, verschilt de snelheid en intensiteit van het dialectverlies in Vlaanderen per regio. Daarbij moet vermeld worden dat er twee soorten dialectverlies zijn: functioneel en structureel dialectverlies (Ghyselen & Van Keymeulen, 2014). Ghyselen en Van Keymeulen (2014) leggen uit dat bij functioneel dialectverlies mensen steeds minder naar dialect grijpen, terwijl bij structureel dialectverlies dialectische varianten steeds meer vervangen worden door regiolectische of standaardtalige vormen. Uit hun onderzoek naar de dialectcompetentie van studenten bleek dat het functionele dialectverlies al het verst staat in de provincies Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Limburg. Antwerpen deed het iets beter en in West-Vlaanderen scoorden de studenten het best qua dialectcompetentie. Ghyselen (2016) onderzoek naar individuele taalrepertoria van hoogopgeleide vrouwen in Ieper, Gent en Antwerpen bevestigde die tendens. Ze vond in de twee centrale steden naast diaglossische repertoires voornamelijk dialectverliesrepertoria. In Ieper overheersten daarentegen wel de diaglossische repertoria. Daar werden overigens niet drie, maar vier taallagen waargenomen. Naast de VRT-Nederlandse, dialectische en substandaardtalige cluster vond Ghyselen nog een andere intermediaire cluster, die ze als gekuist dialect omschreef. Samenvattend kan gesteld worden dat sommige regio's aan het evolueren zijn van een type C-constellatie naar een type D-constellatie (Taeldeman & Hinskens, 2013), dat wil zeggen naar een repertorium zonder dialectlaag (Auer, 2011).

3.4.2 *Tussentaal als variëteit*

In deze paragraaf krijgt het intermediair taalgebruik de aandacht. Eerst wordt nagegaan wat juist de kenmerken zijn van tussentaal. Daarna komt de hypothese aan bod dat tussentaal onderhevig zou zijn aan homogenisering. Tenslotte werpt dit deel een blik op de structuur van tussentaal, waarbij het idee van een implicationele schaal inzicht kan brengen.

Taeldeman (2008) legt uit dat tussentaal is opgebouwd uit drie soorten taalelementen: standaardtalige ingrediënten, regiolectische of dialectische ingrediënten en innovatieve tussentalige kenmerken. Rys en Taeldeman (2007) gingen op basis van een corpus met gesproken taal van politici na welke fonologische dialectische of regiolectische ingrediënten het vaakst

terugkwamen in tussentaal. Hun conclusie was dat er enerzijds een regionale component was te vinden en anderzijds algemeen-Vlaamse kenmerken. De regionale component bestond uit het regionale accent, namelijk “diep ingeslepen articulatiegewoontes waarvan de ‘gebruikers’ zich doorgaans nauwelijks of niet bewust zijn en die zelfs bij monitoring moeilijk onderdrukt kunnen worden” (Rys & Taeldeman, 2007, p. 3). Een voorbeeld dat Rys en Taeldeman geven is de realisatie van de *g* als *h* in het West-Vlaams. Verder geven ze nog vijf algemeen-Vlaamse fonologische ingrediënten: t-deletie in de korte functiewoorden *dat*, *wat*, *niet* en *met*, wegval van de eind-sjwa als het volgende woord met een klinker begint, hersyllabering, assimilatie van *t+d* tot *t* en h-procope. Taeldeman (2008) stelde zich op basis van vier scripties dezelfde onderzoeksvraag, maar dan met betrekking tot de grammaticale ingrediënten van tussentaal. De acht grammaticale kenmerken die hij uit de data haalde, zijn de volgende: diminutievormen op *-ke* (met allomorfen *-eke*, *-ske*), adnominale flexie, *ge/gij* als persoonlijk voornaamwoord van de 2^e pers. enk., subjectsverdubbeling bij persoonlijke voornaamwoorden, expletieve complementeerder *dat*, dubbele negatie, *voor/van* in beknopte bijzinnen en *gaan* in plaats van *zullen*. Andere bronnen zoals Geeraerts et al. (2000), Goossens (2000) en De Caluwe (2009) maken telkens gelijkaardige opsommingen van kenmerken die typisch zijn voor tussentaal. Een uitgebreid overzicht is te vinden bij Lybaert en Delarue (2017), dat aangepast is overgenomen in Tabel 2.

Tabel 2

Tussentaalkenmerken

Aangepast overgenomen uit “k Spreek ekik ver altijd zo. Over de opmars van tussentaal in Vlaanderen’ door C. Lybaert & S. Delarue, 2017, *De Vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen*, p. 143.

<p>Uitspraak</p> <p>Regionale klanken</p> <p>Wegval van <i>h</i>- aan het begin van een woord (h-procope)</p> <p>Wegval van eindklanken en middenklanken (resp. apocope en syncope)</p> <p>Wegval van de eind-<i>e</i> als het volgende woord met een vocaal begint (proclise)</p>
<p>Lexicon</p> <p>Niet-standaardtalig lexicon</p> <p>Niet-standaardtalige imperatief van <i>zijn</i></p>
<p>Morfosyntaxis</p> <p>Niet-standaardtalige verbuiging van het lidwoord</p> <p>Niet-standaardtalige verbuiging van possessieve en demonstratieve pronomina</p> <p>Niet-standaardtalige possessieve pronomina</p> <p>Niet-standaardtalige persoonlijke pronomina</p> <p>Clitische vormen van persoonlijke pronomina</p> <p>Niet-standaardtalige verbuiging van adjectieven</p> <p>Niet-standaardtalige diminutieven</p> <p>Subjectsverdubbeling</p> <p>Versterkend gebruik van <i>dat</i> bij voegwoorden (expletief <i>dat</i>)</p> <p>Niet-standaardtalige werkwoordsvormen</p> <p>Dubbele negatie</p>

Terwijl er over de typische tussentaalkenmerken eensgezindheid lijkt te bestaan onder taalkundigen, is er minder duidelijkheid over de variabiliteit, dan wel homogeniteit van de variëteit die tussentaal wordt genoemd. Geeraerts en Van de Velde (2013) benadrukken dat tussentaal een variabele variëteit is: de bovengenoemde tussentaalkenmerken kunnen in meerdere of mindere mate tegelijk optreden. Die kenmerken variëren op basis van allerlei factoren, waaronder de regionale achtergrond van de spreker en de afstand tot de standaardtaal (Lybaert & Delarue, 2017). Wat betreft de afstand tot de standaardtaal, onderscheidt Geeraerts (2017) diep tussentalige kenmerken - kenmerken die dicht bij de dialecten staan - en oppervlakkig tussentalige kenmerken - kenmerken die dichter bij de standaardtaal aanleunen. Afhankelijk van de diastratische en diafasische dimensie (Berruto, 2010) zullen mensen namelijk een minder of meer tussentalig repertoire gebruiken. Ook de leeftijd of persoonlijke voorkeur van de spreker kan echter een rol spelen in de keuze voor een bepaalde mate van tussentaligheid, voegen Lybaert en Delarue (2017) toe. Onderzoek van Zenner, Geeraerts en Speelman (2009) wees dan weer uit dat de emotie die de spreker tentoonspreidt eveneens een invloed heeft op de tussentaligheid. Deelnemers aan het programma *Expeditie Robinson* gebruikten namelijk meer tussentaalvarianten bij uitgesproken positieve of negatieve emoties dan wanneer ze een neutrale uiting deden. Het vervolgonderzoek van Zenner et al. (2016) toonde aan dat tussentaal ook aan accommodatie onderhevig is. Vooral strategische deelnemers gebruikten minder *ge* en meer *je* wanneer ze tegen Nederlandse medekandidaten spraken om zo in de gratie van hun concurrenten te komen (Zenner et al., 2016). Plevoets (2008) besluit op basis van zijn onderzoek zelfs dat het *Journalnederlands* en het *Soapvlaams* geen aparte clusters vormen, maar uit een naadloos continuüm bestaan. Op basis van die gegevens ontstaat de indruk dat tussentaal heterogeen is. Tegenover die visie staat echter de observatie van Rys en Taeldeman (2007) dat er algemeen-Vlaamse tussentaal ingrediënten zijn die een homogeniserend effect hebben op de tussentaal. Taeldeman (2008) spreekt dan ook over kenmerken die zich stabiliseren. Ghyselen (2016) vond bewijs voor die homogenisering. In Gent en Antwerpen kon ze namelijk een substandaardtalige cluster van taalvarianten identificeren waarbinnen een grote linguïstische cohesie heerste. Guy & Hinskens (2016) leggen uit dat er sprake is van linguïstische coherentie of cohesie wanneer linguïstische variabelen systematisch covariatie vertonen. Die taalkundige cohesie was een van de criteria die Ghyselen en De Vogelaer (2018) voorstelden om van een variëteit te kunnen spreken. Daarnaast trof Ghyselen in de Ieperse substandaardcluster dialectexogene kenmerken aan, wat een aanwijzing is voor regionale convergentie. Er was ook minder variatie in het substandaardtaalgebruik bij de jongere generatie in Gent en Antwerpen dan bij de oudere cohorten, wat de hypothese van een homogenisering van het tussentaalgebruik verder staft.

Ghyselen (2016) ontdekte niet alleen aanwijzingen voor de homogenisering van tussentaal, maar ontwaarde ook patronen die erop wezen dat tussentaalkenmerken niet zomaar vrij gecombineerd

kunnen worden, maar dat tussentaal een bepaalde structuur vertoont. Geeraerts en Van de Velde merkten in 2013 ook al op dat er een soort hiërarchie onderscheiden kan worden in tussentaalkenmerken. Ze observeerden namelijk op basis van de data in onder andere Geeraerts et al. (2000), Taeldeman (2008), De Caluwe (2009) en Zenner et al. (2009), dat de verschillende tussentaalvarianten in de genoemde studies niet allemaal even vaak voorkwamen. Dat leidde hen ertoe om van een implicatieve hiërarchie te spreken. Ghyselen (2016) legt uit dat bij zo'n implicatieve hiërarchie of implicatieve schaal geldt dat wanneer primaire dialectkenmerken geattesteerd worden in een bepaalde context, secundaire, tertiaire, enz. dialectkenmerken ook automatisch voorkomen in die context, maar niet omgekeerd. Rys & Taeldeman (2007) lichten toe dat primaire dialectkenmerken lokale, opvallende kenmerken zijn - ze geven het voorbeeld van de Gentse [ŋɣ] in *zingen* - terwijl secundaire en tertiaire kenmerken een bredere geografische spreiding kennen en minder saillant zijn. Geeraerts en Van de Velde (2013) stellen dat tussentaal zo'n implicatieve hiërarchie kent, met fonologische kenmerken zoals t-deletie bovenaan de hiërarchie, samen met een aantal morfologische verschijnselen zoals diminutieven op *-ke* en het *ge*-systeem bij de persoonlijke voornaamwoorden. Dat wil zeggen dat die kenmerken het vaakst tussentalig gerealiseerd worden. Ghyselen vond in haar onderzoek bewijs voor die stelling. Aan de hand van de frequentie van de varianten in verschillende settings die varieerden qua formaliteit, deelde ze de tussentaalvarianten in vijf categorieën op, gaande van de weinig frequente, lokale Type 1-varianten tot de wijdverbreide Type 5-varianten. De categorieën van de implicatieve hiërarchie hingen in grote mate samen met de diafasische of situationele dimensie: Type 5-varianten werden in formele situaties gebruikt, terwijl de andere varianten enkel in meer informele gesprekken voorkwamen (Ghyselen, 2016).

3.4.3 *Opmars van tussentaal*

Al jaren stellen zowel taalkundigen als leken dat tussentaal aan een opmars bezig is: Taeldeman sprak in 1992 al van een "massale vlucht naar tussentaal" (Taeldeman, 1992, p. 34). Het moet ook gezegd worden dat die opmars, vooral in de beginjaren, uitgesproken negatief beoordeeld werd. Het vlammeende betoog van Van Istendael (1989 [2005]) tegen het Verkavelingsvlaams is in dat opzicht beroemd geworden, maar de voorbeelden van zulke uitvallen zijn legio. Het volgende citaat van Taeldeman (1992) over Vlaanderens zogenaamde taalverdriet is veelzeggend:

Vlaanderens reële taalverdriet ligt m.i. niet zozeer op het terrein dat traditioneel door Vlaamse taalzuiveraars bestreden wordt, nl. dat van de paar honderd lexicale tegenstellingen tussen Noord en Zuid (...) en dat van de Franse taalinvloed (...). Onze taalbezorgdheid dient zich m.i. prioritair toe te spitsen op twee dieperliggende en structurele ziektefenomenen, nl. de dramatische *taalonzekerheid* van de gemiddelde Vlaming en de daar gedeeltelijk mee samenhangende *massale vlucht naar tussentaal* (Taeldeman, 1992, p. 34).

De laatste decennia zijn er verschillende onderzoeken naar taalgedrag uitgevoerd die de groeiende populariteit van tussentaal in Vlaanderen ondersteunen. Zo concludeerde Plevoets (2008) op basis

van een analyse van het Corpus Gesproken Nederlands dat sprekers geboren tussen 1940 en 1970 meer naar het Journaalnederlands neigen, terwijl sprekers geboren vanaf 1970 een omslag maken naar het Soapvlaams. De resultaten van Delarue (2013) bevestigen die tendens. Hij onderzocht het taalgebruik van leerkrachten, waaruit bleek dat slechts 3% uitsluitend Standaardnederlands praatte. Die kleine minderheid bestond volledig uit leerkrachten ouder dan 50 jaar, terwijl alle onderwijzers jonger dan 30 jaar een aanzienlijk of zelfs overwegend aantal tussentaalkenmerken gebruikten (Delarue, 2013). Ook Ghyselen (2016) vond een leeftijdseffect in haar onderzoek. Terwijl de jongere sprekers (25-35 jaar) minder dialect spraken dan de oudere generatie (50-65 jaar), hanteerden zij wel meer niet-standaardtalige vormen in de formele situaties zoals het interview.

De opmars van tussentaal wordt aan verschillende, vaak uiteenlopende factoren toegeschreven. Een eerste maatschappelijke evolutie die het tussentaalgebruik in de hand heeft gewerkt is de stijgende mobiliteit (Cajot, 2012). Doordat bovengewestelijke contacten toenamen, ontstond de nood aan een bovengewestelijk bruikbare taal; een nood die door de opkomst van de massamedia nog versterkt werd, schrijft Cajot. Het dialect volstond dus niet langer om zich verstaanbaar te maken, maar anderzijds was het ABN niet geschikt voor de lagere registers van het taalgebruik (Cajot, 2012).

Plevoets (2009) argumenteert dat de stijging van de welvaart in Vlaanderen na Wereldoorlog II voor een nieuwe elite heeft gezorgd die aan hypocorrectie doet: de gegoede bovenlaag van de maatschappij spreekt opzettelijk slordiger dan de norm omdat ze zich dat door hun status kunnen veroorloven. Uit zijn analyse van het Corpus Gesproken Nederlands bleek immers dat de economische elitegroepen (managementfuncties) aanzienlijk meer tussentaal gebruiken dan de culturele elitegroepen (academici en mediafiguren). Plevoets (2009) stelt daarom dat het Standaardnederlands enkel een mediataal is (het sociolect van de mediafiguren), in tegenstelling tot de tussentaal die de dagelijkse omgangstaal is geworden als gevolg van de toegenomen welvaart en verburgerlijking. Daaraan gelinkt is ook de emancipatie van de Vlaamse gemeenschap, waarover eerder al werd gesproken (Vandenbussche, 2010). Er wordt namelijk aangenomen dat de politieke autonomie van Vlaanderen heeft gezorgd voor een sterker Vlaams zelfbewustzijn, waardoor meer op het eigen taalgoed wordt gefocust en taalnormen die van buitenaf worden opgelegd, niet langer worden aanvaard (Goossens, 2000).

Van Hoof en Jaspers (2012) zien het tussentaalgebruik vooral als een gevolg van de hyperstandaardisering. De ABN-campagnes stigmatiseerden immers het dialect dat als onbeschaafd, slordig en archaïsch werd afgedaan, waardoor er een negatieve perceptie ten opzichte van dialect ontstond (Van Hoof en Jaspers, 2012). Als gevolg probeerde men de standaardtaal te spreken in plaats van dialect, maar vaak werd die onvoldoende beheerst, omdat de Noord-Nederlandse norm te ver afstond van het normale taalgebruik, waardoor er een hybride mengvorm ontstond.

Ook de zondagse pakmentaliteit die door Geeraerts (2001) omschreven werd, wordt vaak aangehaald als reden voor het tussentaalgebruik (De Caluwe, 2004). Doordat Vlamingen de standaardtaal onnatuurlijk en formeel vinden, willen ze er zich niet mee identificeren en hanteren ze liever een informelere tussentaal (Geeraerts, 2001). Geeraerts vergelijkt de standaardtaal daarom met een zondags pak: “zoals een zondags pak is de hoogste taalnorm iets waarvan de noodzaak buiten kijf staat, maar je er echt goed in voelen doe je niet” (Geeraerts, 2001, p. 343). Tenslotte is het nog interessant om mee te geven dat ook de opkomst van de commerciële zender VTM als een reden voor de opmars van tussentaal wordt aangehaald (Lybaert & Delarue).

Ook het attitudineel onderzoek naar de Vlaamse taalsituatie probeert een verklaring te bieden voor de sterke positie van tussentaal. Er is namelijk iets paradoxaals aan de hand, zoals Grondelaers, Speelman, Lybaert en van Gent (2020) opmerken: “the Flemish love a variety they do not speak (VRT-Dutch), whereas they increasingly use a variety they do not love (Tussentaal)” (Grondelaers et al., 2020, p. 3). Een plausibele verklaring voor die paradox zoeken velen in het invloedrijke onderzoek van Kristiansen (2009), die de percepties onderzocht over de hoge variant (rigsdansk) en de lage variant (københavnsk) van de Kopenhaagse taal. Hij ontdekte daarbij twee verschillende waardesystemen bij jonge Denen: een bewuste ideologie, uitgedrukt in *overt attitudes*, die de traditionele hoge variëteit ondersteunde, en een onbewuste ideologie, gedreven door *covert attitudes*, die de populariteit van de lage variëteit kon verklaren op basis van positieve dynamische evaluaties. Dat is wat het dubbele waardesysteem, dubbelestandaardscenario of Kristiansenschema is gaan heten, waarbij de standaardvarianten publiekelijk worden geprezen, terwijl niet-standaardvariëteiten in het publieke discours worden afgekeurd, maar onbewust worden gesteund in de privé-attitudes van de sprekers (Grondelaers & Lybaert, 2017). De vergelijking met de Vlaamse taalsituatie gaat tot op zekere hoogte op: verschillende attitudeonderzoeken hebben al dynamisch prestige voor tussentaal kunnen blootleggen.

Het eerste onderzoek dat daarin slaagde, was het experiment van Impe en Speelman (2007) over attitudes tegenover de standaardtaal en drie varianten van tussentaal: Limburgse, West-Vlaamse en Brabants gekleurde tussentaal. In hun *speaker evaluation*-studie gebruikten ze de dimensies status, sociale aantrekkelijkheid en persoonlijke integriteit om de sprekers te beoordelen. De dimensie sociale aantrekkelijkheid kan echter gezien worden als een vorm van dynamiek met eigenschappen als “een goede entertainer” en daarop haalde de Brabantse tussentaal hoge scores (Impe & Speelman, 2007). Grondelaers en Speelman (2013) merken echter op dat de methodologie in Impe en Speelmans (2007) experiment niet zonder gebreken was, waarvan bewijs de verrassend hoge statusscore voor de Limburgse tussentaal. Ook andere onderzoeken worstelden soms met methodologische uitdagingen, zoals Vandekerckhove en Cuvelier (2007) en Grondelaers en Speelman (2013). Vandekerckhove en Cuvelier (2007) voerden een *speaker evaluation*-onderzoek uit dat peilde naar de attitudes ten opzichte van Standaardnederlands, tussentaal en dialect. De respondenten moesten aan de hand van drie scènes de verschillende codes beoordelen op drie dimensies: competentie, status en solidariteit (Vandekerckhove & Cuvelier, 2007). De resultaten voor tussentaal waren echter laag en inconsistent, wat Vandekerckhove en Cuvelier zelf weten aan

een methodologische zwakte: de tussentaalfragmenten stonden structureel te dicht bij de standaardtaal om aantrekkelijk te worden gevonden. De auteurs stellen bijgevolg dat tussentaal moeilijk te operationaliseren is, aangezien de term een heel continuüm bestrijkt. Grondelaers en Speelman (2013) legden hun informanten fragmenten voor met verschillende tussentaalkenmerken: neutrale fragmenten met enkel een regionaal accent, fragmenten met fonologische kenmerken, andere met lexicale en nog andere met morfosyntactische tussentaalrediënten. Morfologische tussentaalkenmerken scoorden laag qua dynamiek en fonologische fragmenten werden even dynamisch beoordeeld als de neutrale fragmenten, maar tussentalige lexicale elementen scoorden wel hoog op het dynamische niveau (Grondelaers & Speelman, 2013). De auteurs geven echter toe dat ze niet tot een goede factoranalyse konden komen, wat ofwel op uiteenlopende attitudes wijst, ofwel op het feit dat ze niet de juiste adjectieven konden vinden om de attitudes te eliciteren.

Niet iedereen is het echter eens over de hypothese dat het dubbelestandaardscenario van toepassing is op de Vlaamse taalsituatie. Rosseel, Speelman en Geeraerts (2019) voerden een attitudeonderzoek uit aan de hand van zowel een impliciete methode als een expliciete methode, waarin ze peilden naar de attitudes tegenover standaardtaal en (Limburgs gekleurde) tussentaal. Zij trekken in twijfel dat het dieperliggende, impliciete attitudes zijn die de motor vormen van de opmars van tussentaal. In hun expliciete *ranking task* kwamen namelijk ook positieve beoordelingen van tussentaal naar boven, zij het enkel in informele situaties, en bleek de standaardtaalideologie door te werken op verschillende niveaus van sociolinguïstische kennis. Ook Rosseel (2017) slaagde erin om in een expliciet experiment positieve dynamische evaluaties van tussentaal te eliciteren. Rosseel et al. (2019) stellen daarom dat de standaardtaalideologie sterk verankerd is op zowel het impliciete als expliciete niveau en dat tussentaal ook op beide niveaus positieve evaluaties kan teweegbrengen.

4. Taalvariatie in Vlaamse fictietaal

In deze paragraaf komt het onderzoek naar fictietaal samen met het onderzoek naar taalvariatie in Vlaanderen. Zes studies naar taalvariatie in Vlaamse fictietaal worden hier in chronologische volgorde besproken. De voornaamste voorgangers in dit onderzoeksveld zijn Geeraerts et al. (2000) en Van Hoof (2013); die studies worden dan ook het uitgebreidst besproken. De reden waarom die twee werken de nadruk krijgen, is omdat ze beide een uitgebreide sociolinguïstische studie deden naar audiovisuele fictie op de Vlaamse televisie. De andere studies die hier behandeld worden, onderzochten ofwel vertaalde langspeelfilms, ofwel luisterverhalen. Niettemin bieden ook die studies interessante inzichten aan en worden ze bijgevolg opgenomen in het onderstaande literatuuroverzicht. Geeraerts et al. (2000) vergeleken het taalgebruik in de soaps *Thuis* en *Familie* en Van Hoof (2013) deed een vergelijkende studie van het fictietaalgebruik op de VRT in de periodes 1977-1985 en 2008-2009. Zowel De Wachter en Heeren (2010) als Keller, Remael en Kloots (2016) onderzochten de taalvariatie in drie gedubde animatiefilms. De Wachter en Heeren vergeleken de Vlaamse en Nederlandse versies van de films, terwijl Keller et al. peilden naar de diachrone evolutie in het tussentaalgebruik in de drie Vlaamse animatiefilms. Žárská (2019) onderzocht dan weer de Vlaamse audiovisuele vertaling van *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. Ten slotte wordt ook het recente onderzoek van Jacobs, Marzo & Zenner (in druk) besproken; zij analyseerden de taalvariatie in een tiental Vlaamse luisterverhalen voor kinderen.

Geeraerts et al. (2000) voerden als eersten een sociolinguïstische studie naar taalvariatie in Vlaamse fictietaal. Meer bepaald onderzochten ze het tussentaligheidsgehalte van de Vlaamse soaps *Thuis* (op Eén) en *Familie* (op VTM). Ze contrasteerden de resultaten van beide soaps en zochten naar een verklaring voor de verschillen. Voor de analyse werden vier afleveringen van elke soap onderzocht op verschillende fonologische, morfologische, lexicale en grammaticale tussentaalverschijnselen. In totaal gebruikten Geeraerts et al. elf variabelen, waaronder ook enkele die later terugkomen in dit onderzoek: de weglating van eindklanken bij korte functiewoorden, het *ge*-systeem bij het persoonlijk voornaamwoord van de 2de persoon enkelvoud en diminuering met *-ke* en het allomorf *-ske*. In hun methodologie benadrukten ze het belang van relatieve frequenties: er moet niet enkel geteld worden wanneer een variabele tussentalig wordt gerealiseerd, maar ook wanneer er een standaardtalige realisatie is. Zo berekenden Geeraerts et al. een tussentaligheidspercentage, dat voor *Thuis* op 58% uitkwam en voor *Familie* op 29%. De VRT-soap is dus aanzienlijk tussentaliger dan haar concurrent *Familie*, wat tegen de perceptie ingaat dat de commerciële zender net een katalysator is in de opmars van tussentaal, merken Geeraerts et al. op. De auteurs bieden een tweevoudige verklaring aan voor de hogere tussentaalcijfers van *Thuis*. Hun eerste argument is dat er in *Thuis* een sociologisch breder spectrum aan personages meespeelt. In *Thuis* worden namelijk de verhaallijnen van verschillende families gevolgd, terwijl het in *Familie* om eenzelfde familie draait, de Van den Bossches, die kan gesitueerd worden in de hogere middenklasse. Om dit argument empirisch te testen, deelden Geeraerts et al. de personages van beide soaps in drie sociale categorieën in: de hogere, midden- en lagere klasse. Hun argument hield stand, want het werd meteen duidelijk dat in de cast van *Familie* de lagere

klasse volledig ontbrak. In *Thuis* daarentegen correleerde het taalgebruik wel degelijk met de sociale klasse, met respectievelijke tussentaligheidsindexen van 70 %, 69 % en 31 % voor de lagere, midden- en hogere klasse. In *Familie* deed die stratificationele variatie zich veel minder voor, met 32% voor de middenklasse en 27% voor de hogere klasse. Een tweede verklarende factor die de auteurs schetsen, is de inschatting dat *Thuis* realistischer is dan *Familie*. Om dat punt te illustreren halen ze enkele weinig geloofwaardige plottwists uit *Familie* aan, waarin de maffia, een sekte en een groep terroristen de revue passeren. Geeraerts et al. redeneren dat het hogere realisme van *Thuis* dan ook de hogere tussentaalcijfers kunnen verklaren: aangezien tussentaal alomtegenwoordig is in de talige werkelijkheid, komt die tussentaal ook het meest naar voren in de meest realistische soap van de twee. De uiteindelijke conclusie van Geeraerts et al. is dat de reputatie van soaps als erg tussentalig deels bevestigd wordt, maar ook deels genuanceerd wordt. De tussentaligheid verschilt namelijk voor beide soaps en er is ook sprake van situationele variatie (Geeraerts et al., 2000). Tot slot stellen ze zich nog de vraag of de soaps niet enkel de werkelijkheid proberen af te spiegelen, maar of ze ook een invloed zouden kunnen hebben op de verspreiding van tussentaal. Ze geven zelf geen antwoord op die vraag, maar geven wel de volgende aanzet tot verder onderzoek: “Afbeeldingen hebben (...) een eigen dialectiek, in de zin dat ze als voorbeeld een bestendigende rol kunnen spelen: door te tonen wat is, kan wat is ook makkelijker nagebootst en gecontinueerd worden” (Geeraerts et al., 2000, p. 10).

Van Hoof (2013) leverde met haar doctoraat over fictie op de VRT een belangrijke bijdrage aan het sociolinguïstische onderzoek naar Vlaamse fictietaal. Door middel van een kwantitatieve corpusanalyse toetste ze de vaak gehoorde veronderstelling dat sinds de commercialisering van de Vlaamse televisie het taalgebruik op de openbare omroep veel tussentaliger zou zijn geworden. Daartoe stelde Van Hoof twee corpora samen: voor het eerste corpus nam ze telkens één aflevering uit dertien verschillende fictieseries die tussen 1977 en 1985 werden uitgezonden, het tweede corpus volgde hetzelfde principe, maar dan met acht fictieseries uit de periode 2008-2009 (waaronder ook een aflevering van *Thuis* uit 2008). In haar corpusanalyse onderzocht ze zeven variabelen of tussentaalmarkeerders die het mogelijk maakten om de afhankelijke variabele te berekenen, de substandaardtaligheid, die Van Hoof omschreef als “een begrip dat we operationaliseerden als de waarschijnlijkheid dat de tussentaalmarkeerders in hun substandaardvariant worden gerealiseerd” (Van Hoof, 2013, p. 249). Om de invloed van dialectgebruik te kunnen inschatten, introduceerde ze ook een maat voor dialectgebruik als onafhankelijke variabele, die aan de hand van twee dialectmarkeerders werd gemeten. Uit de analyse bleek dat de eerder genoemde opvatting dat het taalgebruik in fictie veel standaardtaliger was tijdens de monopolieperiode van de openbare omroep, genuanceerd moet worden (Van Hoof, 2013). Er werd inderdaad meer standaardtaal geattesteerd in het vroege corpus, maar die gold niet als de dominante variëteit in fictie; er werd ook méér dialect aangetroffen dan nu en van tussentaal was er toen ook al sprake, schrijft Van Hoof. Samenvattend kan gezegd worden dat de 21ste-eeuwse fictietaal uit het corpus van Van Hoof dus meer gebruik maakt van tussentaal en een beweging heeft gemaakt weg van de extreme polen van de diaglossie. Op basis van die resultaten stelt Van Hoof (2013) dan ook dat de vele klachten over de verloederling in de Vlaamse fictietaal

eerder ongegrond zijn. Ze merkte daarnaast op dat tussentaal evengoed in serieuzere dramareeksen werd gebruikt als in de sitcom *F.C De Kampioenen* en de soap *Thuis*, waardoor ze de geschiktheid van de term Soapvlaams als omschrijving voor tussentaal in twijfel trekt. In een volgend luik van haar onderzoek ging ze aan de hand van een kwalitatieve benadering op zoek naar het *waarom* achter de resultaten, waarbij ze ingaat op de indexicaliteit van fictietaal en de manier waarop taalvariëteiten geregistreerd (Agha, 2003) worden. Ze kadert het tussentaalgebruik in fictie daarbij in een bredere informalisering van het taalgebruik sinds de jaren '80. Ook geeft ze als verklaring voor het tussentaalgebruik dat hedendaagse fictie meer focust op realisme, intimiteit en alledaagse gebeurtenissen, met een overwicht voor eigentijdse series, terwijl in het eerste corpus enerzijds nog meer historische drama's en literaire adaptaties voorkwamen die personages van de hogere klassen afbeeldde, en anderzijds boerendrama's en heimatreeksen die geassocieerd werden met dialectgebruik. Van Hoof gaat verder in op die observatie en probeert een indexicaal veld te schetsen voor zowel dialect als standaardtaal, wat in Tabel 3 wordt weergegeven. De indexicale waardes van deze variëteiten kunnen immers een verklaring bieden voor de opmars van tussentaal in fictietaal.

Tabel 3

Indexicale velden van dialect en standaardtaal

Aangepast overgenomen uit *Feiten en Fictie. Een sociolinguïstische analyse* door S. Van Hoof, 2013, p. 532.

Dialect en zijn sprekers	Standaardtaal en haar sprekers
informeel	formeel, institutioneel, publiek
arbeidersklasse	(hogere) middenklasse en hoge klasse
laagopgeleid/ manuele beroepen	hoogopgeleid/ intellectuele beroepen
ruraal, provinciaal, folkloristisch, traditioneel	modern
monolectisch/ vereist zich talig aan te passen in de richting van de standaardtaal	niet vereist zich talig aan te passen/ doelwit van talige accommodatie door dialectsprekers
luid, extravert	beheerst
vulgair	verfijnd
direct	omfloers
profaan, wereldwjs	wollig, esoterisch, wereldvreemd
rechttoe rechtaan, no nonsense, assertief	breedsprakig, hoogdravend, complex
sympathiek, koddig	pretentieuw, arrogant, neerbuigend

Op basis van deze bevindingen argumenteert Van Hoof (2013) dat de standaardisering in de twintigste eeuw ertoe geleid heeft dat ook in fictie dialect en standaardtaal een proces van enregisterment hebben doorlopen, waarbij dialect typisch wordt gebruikt in informele, folkloristische contexten en indexicaal is voor laagopgeleide, volkse personages, terwijl de prestigieuzere standaardtaal verbonden wordt aan formele situaties en intelligente, moderne en verfijnde personages. Uit de tabel blijkt echter dat de indexicale velden van beide variëteiten meerdere facetten hebben, waarbij dialectsprekers als sympathiek en rechttoe rechtaan worden

gepercipieerd en standaardtaal negatieve connotaties oproept als wereldvreemd en pretentius (Van Hoof, 2013). Daaruit besluit Van Hoof (2013) dat tussentaal waarschijnlijk vaak als neutrale en veiligste optie voor hedendaagse fictietaal wordt beschouwd, omwille van de uitgesproken en soms negatieve sociale betekenissen die dialect en standaardtaal behelzen. Ze beschouwt tussentaal in fictietaal bijgevolg “als het resultaat van de enregisterment van standaardtaal en dialect” (Van Hoof, 2013, p. 537), wat op zijn beurt dan weer te verklaren valt door de metadiscoursen die tijdens de periode van hyperstandaardisering circuleerden, niet in het minst op de openbare omroep zelf. Wat in het licht van deze scriptie ook interessant is aan het werk van Van Hoof (2013), is dat ze een reeks interviews afnam van verscheidene programmamakers. Uit een interview dat Van Hoof afnam van de toenmalige scenarioschrijver van *Thuis*, nu regisseur, Paul Schellekens, blijkt dat de programmamakers van de soap bewust inzetten op taalvariatie om sociologische posities weer te geven:

“d'r zijn verschillen hè, de taal die Marianne gebruikt, is ook anders dan de taal van Frank Bomans dus [...] binnen het programma leggen we daar verschillen in want zij is meer upper class enzovoort dus ze gebruikt een rijkere taal, een bredere woordenschat, een eigen woordenschat, en ge zult zien dat daar heel grote verschillen in zijn” (Schellekens in Van Hoof, 2013).

De Wachter en Heeren (2010) bestudeerden de taalvariatie in drie animatiefilms, namelijk *Shrek 2* (2004), *The Incredibles* (2004) en *Ice Age 2* (2006), waarbij ze de Vlaamse en Nederlands gedubde versies vergeleken. Hun centrale onderzoeksvraag was of het taalgebruik in de animatiefilms de talige werkelijkheid in de twee taalgebieden weerspiegelde, wat blijkt geeft van wat Androutsopoulos (2012a) de reflectieve aanpak noemt, waarbij de focus ligt op een vergelijking met authentiek taalgebruik. Ze wilden daarnaast nagaan of er een evolutie merkbaar was in vergelijking met twee masterproeven die eerder werden uitgevoerd. Ze besteedden in mindere mate ook aandacht aan de koppeling tussen eigenschappen van de personages en de taalvariëteiten die ze hanteren. Op basis van de resultaten concludeerden De Wachter en Heeren dat de animatiefilms in grote mate overeenkomen met het taalgedrag in de werkelijkheid: in de Vlaamse animatiefilms werd namelijk meer substandaardtaalgebruik geattesteerd dan in de Nederlandse versies, wat de sterke positie van tussentaal in Vlaanderen weergeeft, een situatie die in contrast staat met de sterkere aanwezigheid van de standaardtaal in Nederland. In de Vlaamse versies merkten ze ook dat het taalgebruik afhankelijk was van de situatie: personages pasten hun taalgebruik aan naargelang de situatie en de toehoorder. De Wachter en Heeren observeerden ook een stijging in het tussentaalgebruik ten opzichte van de masterproeven die in 1998 en 2007 werden uitgevoerd. Wat betreft de indexicaliteit van de taalvariëteiten, was het enige inzicht dat geformuleerd werd, dat de dialectuitingen in het corpus vooral toe te schrijven waren aan laagopgeleide, oudere mannelijke personages (De Wachter & Heeren, 2010).

Ook Keller et al. (2016) analyseerden drie animatiefilms, meer bepaald *Toy Story 1* (1995), *The Incredibles* (2004) en *Monsters University* (2013). Ze kozen drie films waarvan de releasedata telkens negen jaar uit elkaar liggen om zo na te gaan of er een diachrone evolutie is in het

tussentaalgebruik in de Vlaams gedubde animatiefilms. Daartoe onderzochten ze zes fonologische, zeven morfologische en drie syntactische kenmerken. Uit de resultaten van Keller et al. bleek dat de tussentaligheidspercentages duidelijk hoger lagen bij de meest recente film, *Monsters University*. Vooral de t-deletie (of t-apocope) en de *gij*-vormen stegen opvallend. In *Toy Story 1* werden 10,22% van de eind-*t*'s weggelaten, in *The Incredibles* 21,05% en in *Monsters University* 56,14% (Keller et al., 2016). Voor de pronomina evolueerden de respectievelijke tussentaligheidspercentages van 0,56% naar 3,00% naar 80,45%, lichten Keller et al. toe. De auteurs besluiten dat er een toename lijkt te zijn wat betreft het gebruik van tussentaal in het cinematografische taalgebruik van Vlaams gedubde animatiefilms.

Žárská (2019) deed onderzoek naar de Vlaams gedubde versie van *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban* (2004). Meer bepaald vergeleek ze de accenten die in de originele versie werden gebruikt met de taalvariëteiten die door de Vlaamse stemacteurs werden gehanteerd, met een focus op de indexicaliteit van de gebruikte accenten en variëteiten. Žárská beschrijft dat in de originele versie verschillende accenten van het Standaardengels worden gebruikt, maar aangezien die verschillende sociale connotaties hebben, vergelijkt ze de accenten met Vlaamse taalvariëteiten die een vergelijkbare sociale betekenis hebben. Zo is in het artikel *Received Pronunciation* (RP) de Britse tegenhanger van de standaardtaal, *Estuary English* de tegenhanger van tussentaal en staan lokale Britse accenten op hetzelfde niveau als Vlaamse regiolecten (Žárská, 2019). Haar resultaten tonen aan dat de keuzes voor de Vlaamse taalvariëteiten sterk geïnspireerd zijn door het Engelse origineel. De taalrepertoria van de hoofdpersonages bleven bijvoorbeeld stabiel: het RP-accent van Hermelien werd vertaald door een standaardtalig repertorium, terwijl Harry en Ron eerder *Estuary English* gebruikten, wat in de vertaling weerspiegeld werd door het gebruik van de tussentaal. Soms werd er echter voor een andere variëteit gekozen of moest er een equivalent worden gezocht voor een regionaal accent; in die gevallen speelden de sociale betekenissen van de Vlaamse variëteiten een doorslaggevende rol. In het geval van Draco Malfoy werd bijvoorbeeld zijn oorspronkelijke *Estuary English* vervangen door de standaardtaal: Žárská geeft als verklaring dat in dit geval de standaardtaal gebruikt werd om arrogantie te indexeren, aangezien dat een kenmerkende eigenschap van het personage is. Een ander voorbeeld is Hagrid, wiens accent in het origineel *West Country* is, wat in de vertaling West-Vlaams wordt (Žárská, 2019). Hier observeert Žárská een duidelijke parallel in de sociale betekenissen die aan de variëteiten gelinkt worden: in beide gevallen gaat het om accenten die geassocieerd worden met agrarische regio's, de lagere sociale klasse en een laag opleidingsniveau. Uit deze voorbeelden mag blijken dat de indexicaliteit van fictietaal in rekening werd gebracht tijdens het vertaalproces van deze film (Žárská, 2019).

Jacobs et al. (in druk) bestudeerden de taalvariatie in twaalf luisterverhalen voor kinderen. Hun eerste twee onderzoeksvragen peilden naar de taalrepertoires die te vinden waren in de hoorspelen. Uit hun corpusanalyse bleek dat er een verscheidenheid aan variëteiten werd geattesteerd die in overeenkomst is met het diaglossische taalrepertoire in Vlaanderen. Zowel de Belgisch-Nederlandse standaardtaal als tussentaal waren goed vertegenwoordigd, met een overwicht voor de tussentaal (Jacobs et al., in druk). Qua regiolecten observeerden ze vooral Oost-

Vlaams, West-Vlaams en Brabants. Verder kwamen ook vreemde accenten voor, evenals Nederlands-Nederlands en Surinaams-Nederlands (Jacobs et al., in druk). De auteurs merkten op dat de protagonisten evenwel uitsluitend Belgisch-Nederlands of tussentaal spraken. Die vaststelling is in overeenstemming met eerdere observaties van Lippi-Green (1997) en Androutsopoulos (2012b), die het narratieve belang van een personage aanhaalden als een van de bepalende factoren voor de gebruikte taalvariëteit. In het tweede luik van het onderzoek analyseerden ze de sociale kenmerken die geïndexeerd werden door de taalvariëteiten in de hoorspelen om zo het indexicale veld van de verschillende variëteiten te kunnen schetsen. Wat betreft de standaardtaal, kwam uit de resultaten van Jacobs et al. naar voren dat die vooral de waardes rijk, intelligent en beschaafd indexeerde, wat het prestige van het Standaardnederlands in Vlaanderen bevestigt, dat eerder al door attitudeonderzoek werd aangetoond (Vandekerckhove & Cuvelier, 2007). Daarnaast indexeerde Brabants (verrassend genoeg) lage solidariteit en laag prestige en werd die laatste sociale betekenis gedeeld met het West-Vlaams (Jacobs et al., in druk). Ten slotte schetsten de auteurs de indexicale velden van het West-Vlaams en het Frans in meer detail. Voor het West-Vlaams bestond het indexicale veld vooral uit negatieve prestigewaarden als dom of onbeschaafd, maar de auteurs benadrukken dat het socialebetekenispotentieel breder is dan op het eerste gezicht lijkt, met bijvoorbeeld uiteenlopende dynamismebeoordelingen. Voor het Frans was de balans dat het uiteenlopende betekenissen indexeert, met een overwicht voor de positieve waardes (Jacobs et al., in druk). Op basis van de bovengenoemde resultaten besluiten Jacobs et al. dat er in de hoorspelen wel degelijk stereotiepe karakteriseringingen werden gebruikt, maar dat het uiteenlopende karakter van de sociale betekenissen toch enigszins voor nuance zorgt.

III Onderzoeksdoel

Uit de voorgaande literatuurstudie is gebleken dat fictie een unieke plaats biedt om de indexicaliteit van taal te bestuderen. Programmamakers maken namelijk gretig gebruik van de sociale betekenissen die aan taalvariëteiten en -varianten vasthangen om personages te karakteriseren (Culpeper, 2001). In het overzicht van onderzoek naar taal en fictie werd een tweedeling geïntroduceerd, met aan de ene kant een onderzoekstraditie die focust op de relatie tussen fictioneel en reëel, authentiek taalgebruik en aan de andere kant een nieuwere stroming die onder impuls van Lippi-Green (1997) en Androutsopoulos (2012a, 2012b) fictie als “a site of sociolinguistic inquiry in its own right” (Androutsopoulos, 2012a, p. 43) is gaan beschouwen en de nadruk legt op de sociale betekenissen die in fictie ge(re)produceerd worden.

In deze masterscriptie zal de positie worden ingenomen dat er sprake is van een schijntegenstelling tussen de twee scholen. De onderzoekstradities kunnen immers pas volledig tot hun recht komen wanneer ze gecombineerd worden. Enerzijds moet een analyse van fictietaal altijd gekaderd worden binnen de reële taalsituatie, aangezien producenten en acteurs terugvallen op een bestaand taalrepertorium. Anderzijds mag een goede analyse het feit niet negeren dat taalkeuzes altijd een bepaalde indexicaliteit teweegbrengen, waarmee de sprekers een ideologische zet doen binnen het indexicale veld. De kwestie van authenticiteit in fictietaal, die normaal binnen het kader van de eerste school onderzocht wordt, maakt ten slotte ook deel uit van de waaier aan sociale betekenissen die taal kan indexeren. Uit het literatuuroverzicht van onderzoek naar taalvariatie in Vlaamse fictietaal blijkt overigens dat een indeling in de twee scholen niet zo simpel is. Alle voorgaande studies incorporeerden namelijk tot op zekere hoogte beide gezichtspunten. De huidige Vlaamse taalsituatie werd zonder uitzondering in alle studies geschetst en de sociale betekenissen van variëteiten kwamen in mindere of meerdere mate ook expliciet of impliciet aan bod. Het doel van deze studie is dan ook om bij te dragen aan het onderzoek naar fictietaal door de beide onderzoekstradities te combineren.

De eerste onderzoeksvraag wil daarom aansluiten bij het debat rond de relatie tussen fictietaal en de werkelijkheid. Op die manier kan deze studie ook meer inzicht bieden in de diaglossische Vlaamse taalsituatie. De literatuur over de variationele structuur van het Belgisch-Nederlands toonde aan dat de intermediaire variëteit tussentaal aan een opmars bezig is. De vraag dringt zich dan op om na te gaan of dat in fictie ook het geval is. Geeraerts et al. (2000) voerden eind de twintigste eeuw al een onderzoek uit naar de tussentaligheid van de soaps *Thuis* en *Familie*, waaruit *Thuis* naar voren kwam als de meest tussentalige soap van de twee. Van Hoof (2013) toonde in haar onderzoek naar fictietaal op de openbare omroep al aan dat er sinds de jaren '80 meer tussentaal wordt gebruikt in fictie. Ze vergeleek daarvoor series uit de jaren '70-'80 met series uit de late jaren '00, waaronder ook de soap *Thuis*. De meest recente gegevens dateren dus van tien jaar geleden, en het onderzoek van Geeraerts et al. al van twintig jaar geleden, waardoor de nood ontstaat om een nieuwe stand van zaken op te maken. De soap *Thuis* die op de openbare omroep wordt uitgezonden, wordt als gevalsstudie naar voren geschoven. In het methodologische luik zal

meer in detail worden ingegaan op de beweegredenen om voor deze casestudy te kiezen. De eerste onderzoeksvraag luidt dan als volgt:

Vraag 1. Hoe is het taalgebruik in de soap *Thuis* geëvolueerd door de jaren heen?

De tweede onderzoeksvraag sluit aan bij het werk van Androutsopoulos (2012a, 2012b) en vestigt de aandacht op de indexicaliteit van fictietaal. Algemener gezegd onderschrijft dit onderzoek dus de principes van de derde golf in de sociolinguïstiek, die sociale betekenis centraal stelt. Dat wil zeggen dat de sprekers in dit onderzoek niet herleid worden tot de macrosociologische categorie waartoe ze behoren - al speelt sociale positie uiteraard een rol - maar dat het taalgebruik van de personages bestudeerd wordt op het niveau van het individu, aan de hand van aparte sprekersprofielen. Meer bepaald wil de tweede vraag analyseren hoe sociolinguïstisch verschil (Androutsopoulos, 2012b) gepresenteerd wordt in het cinematografische taalgebruik van *Thuis*. Er zal nagegaan worden of er, zoals regisseur Paul Schellekens (in Van Hoof, 2013) beweerde, verschillen zijn in het fictionele taalgebruik van de verschillende personages en wat die verschillen zeggen over de sociale eigenschappen van de personages en hun onderlinge relaties. Concreet ziet de tweede onderzoeksvraag er zo uit:

Vraag 2. Zijn er verschillen in het taalgebruik van de personages en kunnen de spekersrepertoria gelinkt worden aan sociale betekenissen?

Aangezien deze masterproef kadert binnen de derde sociolinguïstische golf, wordt ook de concrete context in rekening gebracht, aangezien in studies van de derde golf taalgebruik binnen een concrete situatie wordt bestudeerd (Zenner et al., 2016). Daarom zijn twee contextuele factoren opgenomen in het onderzoek. Bijgevolg worden twee bijvragen gesteld, in aanvulling op de twee hoofdvragen die een antwoord willen bieden op de belangrijkste doelen van dit onderzoek. Deze vragen kunnen meer inzicht bieden in de manier waarop contextuele omstandigheden een invloed hebben op het tussentaalgebruik in Vlaanderen. De eerste contextuele variabele die in de analyse is meegenomen, betreft wie de hoorder is voor een bepaalde uiting. Uit de communicatie-accommodatietheorie (Giles & Ogay, 2007) is namelijk gebleken dat een spreker zijn taalgebruik aanpast aan zijn gesprekspartner afhankelijk van wat de spreker wil bereiken en wat zijn verhouding is tot de hoorder. Dat ook tussentaal te maken krijgt met accommodatiepatronen, werd door Zenner et al. (2016) al bewezen voor reëel taalgedrag en door De Wachter en Heeren (2010) voor fictioneel taalgebruik. Vandaar de volgende (bij)vraag:

Vraag 3. Passen de sprekers hun taalgebruik aan hun gesprekspartner aan?

De tweede contextuele factor die wordt onderzocht, is welke emotie de spreker vertoont. Eerder onderzoek van Zenner et al. (2009) toonde namelijk aan dat tussentaalgebruik gevoelig toeneemt bij emotioneel geladen taalgebruik. De auteurs besluiten dan ook het volgende: "De resultaten voor emotie wijzen dus op het belang van context in de verklaring van tussentaalvariatie" (Zenner et al., 2009, p. 37). De laatste (bij)vraag luidt daarom als volgt:

Vraag 4. Hebben emoties een invloed op het taalgebruik?

IV Onderzoeksmethode

Dit hoofdstuk bespreekt de methodologie van het onderzoek. Eerst wordt het materiaal toegelicht, waarbij de belangrijkste kenmerken van de serie *Thuis*, en van het soapgenre in een bredere zin, geduid worden. Ook biedt de eerste sectie een introductie aan tot de vier personages die worden onderzocht, met een focus op hun sociale positie en typische karaktereigenschappen. Vervolgens worden de omstandigheden en werkwijze van de dataverzameling uiteengezet, gevolgd door een bespreking van de transcriptie van de data. In een volgend onderdeel wordt er aandacht besteed aan de afhankelijke variabele, de *substandaardtaligheid*, en hoe die berekend wordt aan de hand van vier tussentaalkenmerken. Daarna komen de onafhankelijke variabelen *jaar*, *spreker*, *hoorder* en *emotie* aan bod, waarbij ook de verbanden tussen de onafhankelijke variabelen worden beschreven. Een bespreking van de data-analyse sluit dit hoofdstuk af.

1. Materiaal

Het materiaal voor dit onderzoek bestaat uit de transcripties van 1546 uitingen uit het televisieprogramma *Thuis*. Het gaat telkens om keukentafelgesprekken tussen de personages Frank Bomans en Simonne Backx en tussen Marianne Bastiaens en Ann De Decker, eventueel in aanwezigheid van andere personages. In wat volgt, zal er meer uitleg worden gegeven over het programma, de vier onderzochte personages en de manier waarop de dataverzameling op het archief van de VRT gebeurde.

1.1 *Thuis*

Thuis is een Vlaams televisieprogramma dat sinds december 1995 elke werkdag op Eén wordt uitgezonden. Doorgaans wordt *Thuis* als een soap bestempeld, zoals ook Geeraerts et al. (2000) dat doen. Toch verschilt het programma enigszins van de klassieke soaps die hun oorsprong vonden in het Amerika van de jaren '30 en overdag werden uitgezonden, met de huisvrouw als voornaamste doelpubliek (Ford, De Kosnik & Harrington, 2011). Soaps in hun originele format zijn dan ook op hun retour doordat hun traditionele doelpubliek grotendeels verdwenen is (Ford et al., 2011). Het genre van de soapopera heeft echter door haar populariteit ook primetime televisieseries beïnvloed, waardoor hybride vormen van televisie zijn ontstaan, stellen Ford et al. Remael (2016) classificeert *Thuis* daarom als een primetime serie met soapkarakteristieken. Net als bij traditionele soaps draait *Thuis* namelijk om een vaste groep personages die in beeld worden gebracht op een beperkt aantal locaties, die samen het *Thuis*-universum vormen (Remael, 2016). De term universum is hier niet toevallig gekozen, want wat soaps uniek maakt - naast het feit dat ze elke dag worden uitgezonden - is dat ze *worlds without end* (Ford et al., 2011, p. 12) vormen: de verhaallijn borduurt steeds verder op een ingewikkelde voorgeschiedenis en lijkt eindeloos voort te duren. Daardoor ontstaat er een soort permanent universum waarin de kijker wordt ondergedompeld, leggen Ford et al. uit. Geeraerts et al. (2000) omschrijven soaps als een genre dat gedreven wordt door vereisten van herkenbaarheid, realisme en een human-interest aanpak.

Ze leggen uit dat de herkenbaarheidseis te merken is aan de relatief stabiele cast en het beperkt aantal settings, die zorgen voor een vertrouwd gevoel bij de kijker. Daarnaast moeten de gebeurtenissen en plots geloofwaardig overkomen omwille van het realisme, ook al krijgen soaps vaak kritiek op dat punt (Geeraerts et al., 2000). De human-interest aanpak houdt in dat de focus van de verhaallijnen ligt op het persoonlijke, dagelijkse leven van de personages, de emoties die ze voelen en hun onderlinge relaties, zoals Remael opmerkt. Daarom is het typisch dat er relatief weinig actie is, maar de nadruk op de dialogen ligt, voegt ze toe. Op vormelijk vlak kan nog opgemerkt worden dat soaps vaak gebruik maken van cliffhangers op het einde van de aflevering om de kijkers geboeid te houden (Remael, 2016). Anders dan bij de traditionele soaps kan *Thuis* op een erg divers publiek rekenen van zowel mannen als vrouwen, van jong tot oud, legt Remael uit. Dat publiek stemt elke avond talrijk af op het programma, met kijkcijfers die vaak boven een miljoen liggen (www.cim.be). Die populariteit uit zich ook in de organisatie van een jaarlijkse Thuisdag, verschillende Thuisboeken, een spin-off en meerdere buitenlandse Thuisreizen ([nl.wikipedia.org/wiki/Thuis_\(televisieserie\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Thuis_(televisieserie))). Dat *Thuis* zoveel fans heeft, kan onder andere verklaard worden door het genre waartoe de serie behoort. Ford et al. (2011) schrijven dat door de lange levensduur van soaps, in combinatie met bepaalde eigenschappen van de narratieve structuur, het genre *diehard* fans kan engageren, zoals maar weinig andere genres dat kunnen.

Samenvattend kan gesteld worden dat Remael (2016) een interessante precisering aanbiedt met haar omschrijving van *Thuis* als een primetime serie met soapkarakteristieken, maar dat door de vele overeenkomsten met het soapgenre, *Thuis* veilig als soap omschreven kan worden in deze masterproef. Dat is in overeenstemming met Geeraerts et al. (2000) en ook met de perceptie van kijkend Vlaanderen. Daarbij wordt echter niet vergeten dat het gaat om een soap die in primetime wordt uitgezonden en een breder publiek aanspreekt dan de klassieke soaps van weleer.

Tot slot wordt ook de motivering voor de keuze om *Thuis* als gevalsstudie te nemen, toegelicht. Zoals werd beschreven in de literatuurstudie, speelde de openbare omroep een grote rol in de bevordering van de standaardtaal midden de twintigste eeuw. Dat maakt het interessant om te kijken hoe de openbare omroep omgaat met het cinematografische taalgebruik in haar bekendste fictieserie *Thuis* en of daar een evolutie in zit. Doordat de serie al sinds 1995 wordt uitgezonden, maakt dat haar uiterst geschikt om een diachrone evolutie te kunnen onderzoeken. De keuze voor *Thuis* maakt het ook mogelijk vergelijkingen te maken met het eerdere onderzoek van Geeraerts et al. (2000) en Van Hoof (2013). Terwijl dat eerste onderzoek een synchrone insteek had, maakte Van Hoof een vergelijking tussen twee meetpunten. Dit onderzoek wil een methodologische meerwaarde bieden door een diachroon perspectief te hanteren, waarbij verschillende meetpunten binnen dezelfde serie onderzocht worden. Doordat de evolutie wordt bestudeerd binnen eenzelfde serie, kunnen verstorende factoren zoals het programmagenre, de acteurs, de zender, de productiemaatschappij etc. stabiel worden gehouden. Van Hoof (2013) gaf bijvoorbeeld al aan dat verschillen qua genre een invloed hadden op de taalvariatie in fictie. De keuze voor het genre van de soap biedt ook zekere voordelen. Zoals Geeraerts et al. (2000) al zeiden, streven soaps herkenbaarheid en realisme na. Het taalgebruik in soaps zou dan ook dicht bij het reële taalgedrag

liggen; bij *Thuis* nog meer dan bij *Familie*, volgens Geeraerts et al. Verder zorgt de focus op dialogen bij soaps (Remael, 2016) ervoor dat er veel data beschikbaar is; zeker bij een langlopende serie als *Thuis*.

1.2 Kennismaking met de personages Frank, Simonne, Marianne en Ann

De vier personages werden voor dit onderzoek gekozen op basis van hun stabiele en prominente rol in de serie: sinds het begin van *Thuis* zijn er slechts vier personages die nog steeds meespelen, namelijk Frank Bomans (gespeeld door Pol Goossen), Rosa Verbeeck (vertolkt door Annick Segal), Marianne Bastiaens (vertolkt door Leah Thys) en Simonne Backx (gespeeld door Marleen Merckx). Op het moment van de dataverzameling - begin 2020 - behoorde Monika Van Lierde als Ann De Decker ook tot dit groepje van oorspronkelijke acteurs, maar zij verdween eind 2020 uit de soap.

Het personage Frank Bomans speelt al onafgebroken in de serie mee sinds de eerste aflevering³. Hij is lang loodgieter geweest, was ook een tijdje taxichauffeur en klusser en hij is nu op pensioen. Aan het begin van het programma was hij getrouwd met Jenny Verbeeck, maar na verschillende slippertjes vraagt zij de scheiding aan en trouwt Frank met zijn nieuwste vlam, Simonne Backx. De twee plegen allebei meermaals overspel en beleven daardoor veel huwelijks crisissen; toch blijven ze samen. Frank kreeg drie kinderen: Bianca Bomans uit het huwelijk met Jenny, Peggy Verbeeck na een slippertje met Rosa Verbeeck en Franky Bomans - die later als vrouw door het leven gaat als Kaat - uit zijn huwelijk met Simonne. Franks personage kan omschreven worden als een sympathieke volksmens die af en toe buiten de lijntjes kleurt: hij drinkt graag pintjes, zijn typische outfit bestaat uit een ruitjeshemd met leren vest, hij belandde al eens in de gevangenis en bedroog Simonne al vaak. Toch ontpopte hij zich meer en meer als een toegewijde grootvader, kon hij uiteindelijk de transitie van zijn zoon aanvaarden en is zijn relatie met Simonne de laatste jaren gestabiliseerd.

Simonne Backx wordt in het eerste seizoen geïntroduceerd als minnares van Frank, met wie ze trouwt en een zoon, Franky (later Kaat) krijgt. Simonne was eerder getrouwd met Herman Schepers en kreeg als tiener al een dochter van haar jeugdliefde Kristof, Sam De Witte. Simonne werkte een groot deel van haar loopbaan als secretaresse, daarnaast had ze jobs in onder andere een caf etaria, een caf e en een taxibedrijf. Momenteel werkt ze opnieuw als secretaresse. Ook Simonne bleef niet altijd trouw aan Frank en heeft al een aantal affaires op haar conto staan. Als gevolg van haar huwelijksperikelen staat ze bekend om haar theatrale huilbuien: recent werd zelfs als onderdeel van de merchandise een trui gelanceerd waarop Simonne te zien is met uitgelopen mascara, haar handelsmerk.

Marianne Bastiaens is in het begin van de serie getrouwd met dokter Walter De Decker, met wie ze twee kinderen kreeg: Ann en Tom. Het gezin woonde in een riant herenhuis, dat Marianne geerfd had van haar vader. De relatie tussen Marianne en Walter was al lange tijd slecht, waardoor Walter

³ Voor de beschrijving van de personages werden de volgende websites geconsulteerd: www.een.be/thuis; [nl.wikipedia.org/wiki/Thuis_\(televisieserie\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Thuis_(televisieserie)); www.nergensbeterdanthuis.fandom.com/nl/wiki/Thuis_wiki

een buitenechtelijke relatie begon met Rosa Verbeeck, met een jarenlange vete tussen Rosa en Marianne als gevolg. Al snel overleed Walter, waarna Marianne verschillende andere relaties aanknoopte en hertrouwde met dokter Geert Smeekens. Haar zoon Tom wordt doorgaans getypeerd als het lievelingetje van Marianne, terwijl de relatie met haar dochter Ann al vele conflicten heeft gekend. Marianne beschrijft zichzelf in het corpus als “madam van den dokter” en de familie Bomans refereert naar haar in het corpus als “die chique madam”. Die uitspraken bevestigen haar imago als *hautaine dame*. Marianne komt vaak kil over en laat niet met zich sullen, waardoor ze door velen als een (*rich*) *bitch* wordt gepercipieerd.

Ann De Decker is de dochter van Marianne Bastiaens en Walter De Decker. Ze is huisarts en nam de dokterspraktijk over van haar overleden vader. Net als haar moeder speelt ze sinds seizoen één mee, maar Ann verdween een tijd uit de serie tijdens de seizoenen drie, vier, vijf, zes en elf. Ann heeft eerst enkele relaties met mannen, maar ontdekt later dat ze lesbisch is. Ze heeft een kinderwens en adopteert daarom de dochter van Peggy en haar broer Tom, Sandrine. Haar dochter sterft al jong en Ann beleeft opnieuw moeilijke momenten wanneer ze ontdekt dat haar partner Tania vroeger verkracht is geweest door haar vader. In een gevecht slaat Ann de zoon die uit de verkrachting van Tania volgde, dood. Om die redenen vertrekt ze in seizoen 26 naar Kaapverdië om een nieuw leven te beginnen, waardoor ze definitief uit de serie verdwijnt. Anns personage was een vrouw die sterk in haar schoenen stond, wat vaak voor botsingen zorgde met haar moeder, Marianne.

1.3 Dataverzameling

Er werd data verzameld voor zes meetpunten: 1996, 2001, 2005, 2010, 2015 en 2018-19. De dataverzameling gebeurde op de archiefdienst van de VRT. De afleveringen konden enkel daar ter plaatse worden geraadpleegd, wat praktisch toch een extra moeilijkheid bood voor de dataverzameling. Het transcriberen van de data moest telkens van tevoren ingepland worden, aangezien de VRT met een aanmeldsysteem werkt. Even snel achteraf iets controleren in de dataset was bijgevolg ook niet mogelijk, maar vergde een aanzienlijke investering in tijd en moeite. Daarbovenop kwam dat tijdens de coronacrisis (verre) verplaatsingen afgeraden of bij momenten zelfs niet toegelaten waren. Momenteel is de toegankelijkheid van de data wel verbeterd: naar aanleiding van de 25ste verjaardag van *Thuis*, werden in de maand december van 2020 alle seizoenen online beschikbaar gemaakt, op de site van VRT NU (www.vrt.be/vrtnu/a-z/thuis/).

Wat de eigenlijke dataverzameling betreft, werden via het zoekstelsel van het archief, aan de hand van enkele filters, de afleveringen van *Thuis* geselecteerd waarin de relevante personages voorkwamen. Daarna werden die geselecteerde afleveringen één voor één nagekeken op keukentafelgesprekken. De gesprekssituatie werd op die manier stabiel gehouden, zodat eventuele diafasische variatie de resultaten voor de diachrone evolutie zo min mogelijk zou verstoren. Verder leent het informele karakter van het keukentafelgesprek zich ook voor het gebruik van tussentaal. Het zoekproces werd vergemakkelijkt door een overzicht van de frames per aflevering: wanneer op de frames de keukens van de familie Bomans of Bastiaens te zien waren, gaf dat een duidelijke

indicatie dat er mogelijk een gesprek aan de keukentafel plaatsvond. Als de scène in kwestie lang genoeg was en het aandeel van de vier onderzochte personages groot genoeg was, werd de scène getranscribeerd in Microsoft Excel. Dat proces herhaalde zich totdat er voldoende uitingen per meetpunt waren verzameld. Voor elk duo - Frank en Simonne enerzijds en Marianne en Ann anderzijds - werden er tussen de 119 en 140 uitingen getranscribeerd per meetpunt. Op die manier groeide het corpus aan tot een totale hoeveelheid van 1546 uitingen.

2. Transcriptie

De orthografische transcriptie van de data gebeurde in Microsoft Excel, zodat later ook de dataverwerking in hetzelfde document kon gebeuren. Elke uiting werd in een nieuwe rij getranscribeerd; de uitingen kwamen meestal overeen met het niveau van de zin en begonnen dus met een hoofdletter en eindigden met een leesteken. Voor de transcriptie golden als basisregels enkele principes uit de CHAT-conventies die gebruikt werden in het CHILDES-project (MacWhinney, 2000). Meer bepaald werden vier symbolen overgenomen, die in de volgende twee voorbeelden geïllustreerd worden.

<A0015, F1, U014>

MAR: Als ik niet naar hier gekomen was # dan zouk [: zou ik] nie(t) eens geweten hebben da(t) ge ne vriend hebt.

<A0015, F1, U017>

MAR: Bij de xxx voor den trouw zeker.

Ronde haken duiden hier aan dat er één klank niet wordt uitgesproken, zoals bij *nie(t)*. Vierkante haken worden op hun beurt gebruikt wanneer er assimilatie optreedt en er dus meerdere klanken niet worden uitgesproken. Eerst wordt de geassimileerde vorm genoteerd - *zouk* in het voorbeeld - waarna de volle vorm tussen vierkante haken staat, na een dubbele punt, zoals te zien is bij *[: zou ik]*. Het hekje geeft een pauze weer, waarbij twee of drie hekjes langere pauzes aanduiden. De lettercombinatie xxx wordt ten slotte ingezet wanneer een woord of fragment onverstaaanbaar is; dat laatste symbool was maar tweemaal nodig in het hele corpus.

Zoals hierboven te zien is, staat bij elk voorbeeld een code tussen vishaken. Per uiting werden namelijk naast de onafhankelijke variabelen jaar, spreker, hoorder en emotie, ook de aflevering, het fragment en het uitingnummer genoteerd in dezelfde rij. Die drie elementen - aflevering, fragment en uitingnummer zijn toegevoegd om elke uiting uniek te maken en te situeren in het corpus. De aflevering wordt aangeduid met de hoofdletter A, gevolgd door een viercijferig getal, met als kleinste waarde A0009 en als grootste waarde A4708. Het fragment wordt uitgedrukt in F, met als mogelijke waardes F1 en F2: per aflevering werden namelijk nooit meer dan twee fragmenten of scènes getranscribeerd, aangezien enkel een welbepaalde gesprekssituatie - keukentafelgesprekken - met welbepaalde personages - Frank, Simonne, Marianne en Ann - in aanmerking kwam voor het corpus. Het uitingnummer begint bij elk fragment opnieuw bij U001.

In de voorbeelden is ten slotte ook de sprekerscode opgenomen: deze code bestaat telkens uit drie letters en geeft aan wie er spreekt, in dit geval Marianne.

3. De afhankelijke variabelen

In dit onderzoek zal de afhankelijke variabele die de mate van tussentaalgebruik aangeeft, *substandaardtaligheid* genoemd worden, in navolging van Van Hoof (2013) en in tegenstelling tot bijvoorbeeld Geeraerts et al. (2000) en Zenner et al. (2009), die respectievelijk de termen tussentaligheidsgehalte en tussentaalpercentage gebruiken. De term substandaardtaligheid is correcter aangezien de kenmerken die typisch gebruikt worden om tussentaal af te zetten tegen de standaardtaal, bijna allemaal hun oorsprong vinden in de dialecten (Taeldeman, 2008). Zoals Lybaert en Delarue (2017) aangeven, vormen de tussentaalkenmerken *pur sang* een kleine minderheid. Daardoor kunnen vele niet-standaardtalige ingrediënten in het corpus zowel als dialectisch als tussentalig beschouwd worden. De vage scheidslijn tussen de tussentaal en de dialecten werd eerder ook al aangekaart tijdens de bespreking van de afbakeningsproblematiek door Ghyselen en De Vogelaer (2018). Dat maakt de overkoepelende term substandaardtaligheid een goede kandidaat.

Om die substandaardtaligheid te berekenen, werden vier verschillende tussentaalkenmerken geanalyseerd: t-deletie, *ge*-vormen, diminutieven op *-ke*, en substandaardtalige imperatieven. Die kenmerken worden namelijk meermaals vermeld in de vakliteratuur als typisch zijnde voor tussentaal (onder meer in Rys & Taeldeman, 2007; Taeldeman, 2008; Geeraerts et al., 2000; Zenner et al., 2009). Daarbij is er gekozen voor fonologische en morfologische kenmerken die relatief frequent tot hoogfrequent zijn, omdat het corpus, dat manueel moest getranscribeerd worden, relatief beperkt is. Syntactische fenomenen zoals dubbele negatie werden daarom uitgesloten, omdat er dan te weinig data voorhanden zou zijn voor dat kenmerk. Voor de tussentaalvariant van de persoonlijke voornaamwoorden gold er nog een ander specifiek argument. Van Hoof (2013) kon in een interview met Paul Schellekens namelijk achterhalen dat het gebruik van *ge* in *Thuis* een programma-interne richtlijn is, waar alle personages zich aan moeten houden. In het gesprek verdedigt hij die keuze door uit te leggen dat Vlamingen nooit spontaan *je* gebruiken en dat het dus ook niet realistisch zou overkomen als de acteurs dat wel deden. Schellekens voegt eraan toe dat ook de hogergeplaatste personages zoals Marianne *ge* gebruiken, omdat de programmamakers een kakofonie van *je* en *ge* willen vermijden (Schellekens in Van Hoof, 2013). Door deze variabele op te nemen in het onderzoek kan getoetst worden of de werkelijkheid het beleid weerspiegelt.

De volgende secties bespreken de vier kenmerken telkens apart, met aandacht voor de operationalisering van de kenmerken. Bij het tellen van de variabelen is het immers van belang om de context waarin de variabele kan voorkomen goed af te bakenen (Smith, 2007). Die context wordt ook wel aangeduid met de term *envelope of variation*, schrijft Smith. Concreet zal voor elk kenmerk worden aangegeven wanneer het wordt meegeteld en wanneer niet. Die keuzes worden enerzijds

gebaseerd op de literatuur over dat kenmerk en anderzijds op de observaties van de data tijdens het onderzoek (Smith, 2007).

3.1 T-deletie in enkele veelvoorkomende (functie)woorden

Bij t-deletie wordt de eind-t niet uitgesproken in tussentaal, terwijl dat in de standaardtaal vereist wordt⁴ (Geeraerts & Van de Velde, 2013). Dit fenomeen wordt vooral geobserveerd bij veelvoorkomende korte functiewoorden: Rys en Taeldeman (2007) geven *dat*, *wat*, *niet* en *met* als belangrijkste kandidaten. T-deletie beperkt zich echter niet enkel tot deze woorden; Geeraerts en Van de Velde (2013) geven ook het voorbeeld van *goed*. In dit onderzoek werden naast *dat*, *wat*, *niet*, *met* en *goed* ook de volgende functiewoorden eindigend op *-dat* meegenomen in de telling: *voordat*, *nadat*, *totdat* en *omdat*. Ook de vormvariant *watte* werd als een substandaardvariant beschouwd. Wanneer *dat is* werd samengetrokken tot *das* en *dat ik* tot *dak* of *dakik* werd dat ook als een geval van t-deletie beschouwd. Wanneer woorden die eindigden op een *d* of *t* gevolgd werden door woorden die begonnen met een *d* of *t*, werden die gevallen niet meegeteld in de analyse. Het is namelijk niet met zekerheid te stellen of er dan t-deletie optreedt of niet, zoals Zenner et al. (2009) al argumenteerden. In het volgende voorbeeld uit het corpus werd de mogelijke t-deletie in *wa(t)* dus niet meegeteld:

<A0009, F1, U005>

ANN: Allee wa(t) doen de meeste mensen in zo'n home buiten slapen wat rond sjoefelen en tv kijken vanaf 's middags?

Wanneer er een pauze werd geobserveerd tussen een woord dat eindigde op *d* of *t* en een woord dat met een *d* of *t* begon, kon wel duidelijk worden uitgemaakt of er t-deletie plaatsvond. Zulke gevallen, waarvan hier een voorbeeld, werden bijgevolg wel gekwantificeerd:

<A1748, F1, U031>

FRA: Euh da(t) # da(t) zal ne romantische fruitmarchand zijn zeker haha.

Er waren verschillende uitingen waarbij (*voor*)*dat het* geassimileerd werd tot *dat*.

<A0973, F1, U011>

FRA: Kstaan [: lk sta] ekik [: ik ik] daa(r) te permitteren te liegen dat [: dat het] klettert # tegen die doktoors dat den Dré nie(t) anders drinkt dan koffie en water komt (h)em daar godverdomme zelf binnen zo zat als een kanon!

Die geassimileerde vormen werden niet meegeteld, aangezien het hier gaat om een verregaand geval van h-procope, waardoor het volgende woord als het ware met een *t* begint, waardoor t-deletie onmogelijk te horen is. Ook vaste uitdrukkingen zoals *in verband met* en *zo goed als* werden uitgesloten voor de analyse. Daarnaast werd de vorm *goeie* eveneens niet in rekening gebracht als

⁴ Rys en Taeldeman (2007) schetsen een iets complexere visie en spreken van fonologische alternanties; een aanpak die door Van Hoof (2013) wordt gevolgd. Andere onderzoeken zoals Zenner et al. (2009) volgen echter ook de simpelere versie die hier wordt gehanteerd met de dichotomie eind-*t* (standaardtaal) vs. geen eind-*t* (substandaard).

tussentaalkenmerk, aangezien Van Dale ('Goed', z.d.) als verbogen vorm van *goed* zowel *goede* als *goeie* geeft. Hetzelfde geldt voor *goeiemorgen*, aangezien dat ook een correcte vorm is volgens Taaladvies (<https://taaladvies.net/taal/advies/vraag/1722/>). Tenslotte werd de samenstelling *goe(d)gezind* en de vorm *goed's* niet meegenomen in de analyse.

Na de uitsluiting van bovengenoemde gevallen, kwam het kenmerk t-deletie in totaal 861 keer voor in het corpus.

3.2 Persoonlijke voornaamwoorden van de tweede persoon enkelvoud

Van De Mieroop, Zenner en Marzo (2016) geven een overzicht van het pronominale systeem voor de tweede persoon enkelvoud in het Nederlands, zoals te zien in Tabel 4.

Tabel 4

Standaardtalige en tussentalige paradigma van het persoonlijk voornaamwoord van de 2de persoon enk. Aangepast overgenomen uit "Standard and Colloquial Belgian Dutch pronouns of address: A variationist-interactive study of child-directed speech in dinner table interactions" door D. Van De Mieroop, E. Zenner en S. Marzo, 2016, *Folia Linguistica*, p. 40.

Register	Type	Standaardnederlands	Tussentaal
Formeel	subject, SV	u	
	subject, VS	u	
	object	u	
	reflexief	zich	
	possessief	uw	
Informeel	subject, SV	je/jij	ge/gij
	subject, VS	je/jij	ge/gij/-de/-degij
	object	je/jou	u
	reflexief	je/jou	u
	possessief	je/jouw	uw

Tussentaal hanteert dus een ander pronominaal systeem dan de standaardtaal. De standaardtaal maakt een onderscheid tussen formele *u*-vormen en informele *je*-vormen, terwijl het tussentaalparadigma in principe neutraal is voor formaliteit (Vandekerckhove, 2004). De *ge*-vormen zijn in de praktijk vooral de tussentalige tegenhanger van de informele *je*-vormen die geïmporteerd werden uit het Noord-Nederlands, maar weinig gebruikt worden in Vlaanderen, legt Vandekerckhove (2004) uit. De *u*-vormen werden daarentegen makkelijker geadopteerd, waardoor Van Hoof (2013) stelt dat Vlaamse sprekers doorgaans wisselen tussen het substandaardtalige paradigma voor het informele register en het standaardtalige voor het formele register, waardoor er een gecombineerd paradigma ontstaat, dat te zien is in Tabel 5.

Tabel 5

Gecombineerd paradigma van het persoonlijk voornaamwoord van de 2de persoon enk.

Aangepast overgenomen uit *Feiten en Fictie. Een sociolinguïstische analyse* door S. Van Hoof, 2013, p. 262.

Register	Type	Gecombineerd paradigma
Formeel	subject, SV	u
	subject, VS	u
	object	u
	reflexief	zich
	possessief	uw
Informeel	subject, SV	ge/gij
	subject, VS	ge/gij/-de/-degij ⁵
	object	u
	reflexief	u
	possessief	uw

Zoals Van Hoof (2013) terecht opmerkt, kunnen de *u*-vormen in objectpositie en de possessieve *uw*-vormen zowel standaardtalig als substandaardtalig zijn. In dit onderzoek zijn *u* en *uw* echter meegeteld als tussentalig, aangezien de gesprekssituatie constant werd gehouden. Het ging namelijk telkens om keukentafelgesprekken tussen man en vrouw enerzijds en tussen moeder en dochter anderzijds, waardoor de gesprekken onproblematisch als informeel kunnen worden bestempeld. Ook in andere onderzoeken zoals Vandekerckhove (2004, 2005) en De Caluwe (2009) werden *u*-vormen automatisch als tussentalig gecategoriseerd, omdat het corpus bestond uit informele gesprekken. Niettemin heb ik twee twijfelgevallen uitgesloten voor de analyse. In een telefoongesprek gebruikte Ann één keer de objectsvorm *u* en eenmaal de possessieve vorm *uw*, maar omdat het om een telefoongesprek met een relatief onbekende persoon ging, kan die uiting als formeel worden geïnterpreteerd (Ann sprak hem bijvoorbeeld aan met “meneer de Greef”) en om die reden werden de *u*-vormen niet meegeteld. Slechts in één uiting kwamen *u*-vormen voor in subjectpositie; in dat geval kan er geen twijfel zijn er werden de vormen meegeteld als standaardtalig.

Wanneer *ge* als onbepaald voornaamwoord werd gebruikt om een algemene verwijzing te maken, werden deze vormen ook meegenomen in de analyse. De volgende uiting geeft daar een voorbeeld van:

<A1748, F1, U024>

SIM: En precies ofda(t) ge nie(t) kunt trouwen zonder al diejen tralala.

Verder werden de vormen *u*, *uw* en *ge* niet in rekening gebracht wanneer meerdere personen werden aangesproken en het dus om een meervoudsvorm ging. De pronomina in de vaste

⁵ De dubbelvorm *-degij* werd als één pronomen geteld.

formuleringen *dank u*, *alsjeblijft* en de substandaardvarianten *alstenblijft/alstemblijft* werden eveneens niet meegeteld.

In totaal werden 454 pronomina van de tweede persoon enkelvoud meegenomen in de analyse.

3.3 Diminutieven

Diminutieven of verkleinwoorden worden in de standaardtaal gevormd door het achtervoegsel *-je* toe te voegen aan het grondwoord (Vandekerckhove, 2005). Afhankelijk van de fonologische context verschijnt dat suffix in verschillende allomorfen: *-je*, *-pje*, *-kje*, *-tje* en *-etje* (Van Hoof, 2013). Het substandaardtalige diminutiefsuffix is *-ke*, met daarnaast de allomorfen *-eke*, *-ske* en *-eske*, vervolgt Van Hoof. Wat het iets ingewikkelder maakt, is dat in de dialecten en bijgevolg in de tussentaal, niet altijd voor een *-ke*-suffix wordt gekozen: Vandekerckhove (2005) legt uit dat het gebruik van de *-je*-vorm toeneemt van oost naar west in Vlaanderen. Voor de tussentaal in het algemeen stelt Vandekerckhove dat de *-ke*-variant altijd wordt gebruikt, behalve in drie fonologische contexten, die Van Hoof (2013) als volgt samenvat:

1. na een lange klinker of tweeklank gevolgd door /t/ of /d/;
2. na een medeklinker gevolgd door /t/ of /d/;
3. na een lange klinker of tweeklank gevolgd door /n/.

Deze drie gevallen werden uitgesloten voor de analyse, aangezien in die gevallen het achtervoegsel *-ke* niet mogelijk is. Voorbeelden daarvan uit het corpus zijn: *tijdje*, *rozenblaadjes*, *momentje*, *bordje*, *telefoontje* en *kleintje*.

Verder werden woorden als *suske*, *ochgottekes* en *nikske* niet meegeteld, aangezien er voor die vormen geen standaardtalig alternatief is. Andersom werden *beetje*, *boeltje* en *binnenpretjes* niet meegerekend wegens het gebrek aan een substandaardvariant; het zijn ook speciale gevallen, omdat (bijna) altijd de verkleinwoordvorm wordt gebruikt bij die woorden. De vaste uitdrukkingen *putteke winter*, *zijn boekje te buiten gaan*, *madam toertjes*, *geen greintje* en *een oogje hebben op* werden eveneens uitgesloten voor de analyse. Bij *Slurfke* en *Jommeke* maakt *-ke* deel uit van de naam zelf; die namen werden niet meegeteld. Bij andere eigennamen zoals *Anneke* of *Simonneke*, die naast de basisvormen *Ann* en *Simonne* voorkwamen, werden de diminutieven wel meegeteld.

Rekening houdend met de beperkingen die hierboven geschetst werden, bevatte het corpus 64 diminutieven.

3.4 Imperatieven

De vorm van de imperatief in de standaardtaal bestaat uit de stam van het werkwoord; in de tussentaal wordt daar een extra eind-t aan toegevoegd (Zenner et al., 2009). Een voorbeeld van de tussentalige variant ziet er dan zo uit:

<A2703, F1, U003>

MAR: Geert zegt ook eens iets.

Als er geen eind-t werd toegevoegd, werd de vorm automatisch als standaardtalig beschouwd. In de vakliteratuur wordt immers nergens expliciet beschreven dat er gevallen zijn waarbij in de tussentaal géén eind-t wordt toegevoegd (Keller et al., 2016). Dat wil echter niet zeggen dat zulke gevallen niet kunnen bestaan, er is gewoonweg nog onvoldoende literatuur over het kenmerk beschikbaar. Zoals Keller et al. aangeven, is deze strategie methodologisch gezien correct, maar doet het taalgevoel vermoeden dat de extra -t niet altijd mogelijk is. De onregelmatige vormen van het werkwoord *zijn* werden ook gekwantificeerd: *wees* als standaardvorm, *zij(t)* als substandaardvorm. Werkwoorden met een stam op -t of -d werden niet geanalyseerd, evenals gevallen waarbij het volgende woord begon met een -t of -d, omdat het in beide scenario's niet te horen is of er een -t aan de stam werd toegevoegd. Wanneer de stamvormen *stop*, *zeg*, *kom* en *zie* als tussenwerpsel werden gebruikt, zoals in het voorbeeld hieronder, werden deze niet meegeteld.

<A3695, F1, U017>

MAR: Hier zie kijk zelf.

In totaal werden 48 imperatieven meegeteld.

4. Onafhankelijke variabelen

In deze sectie komen de predictoren *jaar*, *spreker*, *hoorder* en *emotie* achtereenvolgens aan bod. Door deze factoren op te nemen in het onderzoek, kan een antwoord worden gezocht op de onderzoeksvragen. De variabele *jaar* kan inzicht bieden in de diachrone evolutie die getest wordt door de eerste onderzoeksvraag. De onafhankelijke variabele *spreker* maakt het dan weer mogelijk om verschillen op te sporen tussen het taalgebruik van de vier personages. De contextuele informatie die daarbij in rekening moet worden gebracht, is de *hoorder* en *emotie*. Door die informatie mee te nemen, kan meer inzicht worden verworven in de manier waarop tussentaalkenmerken variëren in Vlaamse (fictie)taal.

4.1 Jaar

Een eerste onafhankelijke variabele is het *jaar*, waarbij de volgende waardes mogelijk zijn: 1996, 2001, 2005, 2010, 2015, 2018 en 2019. Die variabele maakt het mogelijk om de diachrone evolutie van het taalgebruik te onderzoeken (onderzoeksvraag 1). Daarbij werd gestreefd naar een zo goed mogelijke spreiding van de meetpunten in de tijd, maar soms dwongen enkele praktische beperkingen een alternatieve indeling van de meetpunten af. *Thuis* loopt sinds eind december 1995: voor 1995 was er logischerwijze niet genoeg data aanwezig, vandaar dat de dataverzameling begint in 1996. Verder moest er ook rekening mee gehouden worden dat Ann van het scherm verdween vanaf het midden van het derde seizoen (1998) tot het zesde seizoen (2001): het volgende meetpunt kon daarom ten vroegste in 2001 liggen. Voor het laatste meetpunt werd er zowel uit 2018 als 2019 data gehaald, omdat Ann en Marianne op dat moment niet meer samenwoonden, waardoor de keukentafelgesprekken schaarser werden. 2018 en 2019 werden in de data-analyse samengenomen als één meetpunt, omwille van de overzichtelijkheid van de

resultaten. In Tabel 6 wordt weergegeven hoeveel uitingen er voor elk jaar werden geattesteerd in het corpus. Uit deze cijfers blijkt dat de data relatief gelijk gespreid zijn over de jaren heen, met wel enkele tientallen uitingen meer voor de eerste drie meetpunten.

Tabel 6

Uitingen per jaar

Jaar	Uiting
1996	241
2001	232
2005	225
2010	200
2015	221
2018-19	223
Eindtotaal	1342

4.2 Spreker

De variabele *spreker* laat toe om het taalgebruik van de verschillende personages met elkaar te vergelijken en te contrasteren. Dat is noodzakelijk om te kunnen nagaan op welke manier taalvariatie in *Thuis* wordt ingezet om personages te karakteriseren (onderzoeksvraag 2). De sprekerscodes in Tabel 7 geven aan hoeveel uitingen werden getranscribeerd voor respectievelijk Marianne, Ann, Frank en Simonne. Voor de volledigheid wordt aangegeven in welke context - concreet aan welke eettafel - de sprekers gesitueerd moeten worden. Deze tabel laat zien dat de gegevens enigszins asymmetrisch zijn wat betreft de sprekers: Marianne en Frank blijken de dominante gesprekspartners te zijn, met Marianne op kop.

Tabel 7

Uitingen per spreker

Keukentafel	Spreker	Uiting
Keukentafel Marianne - Ann	MAR	402
	ANN	301
Keukentafel Frank -Simonne	FRA	358
	SIM	281
Eindtotaal		1342

4.3 Hoorder

Daarnaast werd de onafhankelijke variabele *hoorder* opgenomen in het onderzoek. Die variabele maakt het mogelijk om accommodatiepatronen te onderzoeken, of eenvoudiger gezegd wordt de vraag gesteld of de spreker zijn taalgebruik aanpast aan zijn gesprekspartner (onderzoeksvraag 3). Deze vraag wordt ingegeven door het model van de *speech accommodation theory* (Giles & Ogay, 2007), dat in de literatuurstudie al werd belicht. Op basis van eerdere resultaten van Zenner et al. (2016) over reëel taalgedrag en van De Wachter en Heeren (2010) over fictieel taalgebruik,

kan verwacht worden dat het tussentaalgebruik in *Thuis* accommodatiepatronen zal vertonen. In dit onderzoek werd de variabele hoorder concreet toegepast door de toehoorders bij elke uiting te noteren en vervolgens in groepen onder te verdelen. Het groeperen van personages naar gelang hun klasse, aan de hand waarvan Geeraerts et al. (2000) eerder al een correlatie rapporteerden tussen klasse en tussentaligheid in *Thuis*, bleek niet aangewezen, aangezien bij de keukentafelgesprekken de sprekers amper of niet in contact kwamen met gesprekspartners uit andere klassen. Bij de dataverzameling werd immers gestreefd naar een zo groot mogelijk aandeel van de vier hoofdpersonages in het corpus, waardoor andere personages veel minder aan bod komen. Wanneer andere personages wel aanwezig waren, ging het voornamelijk om mensen uit dezelfde sociale klasse. Daarom werden de hoorders op een alternatieve manier gegroepeerd, waarbij per spreker een onderscheid werd gemaakt tussen zijn of haar vaste gesprekspartner (bijvoorbeeld Simonne als hoorder bij Frank) en alle andere hoorders (bijvoorbeeld Angèle of Marianne als hoorder bij Frank). De categorie *Ander* bevat dus veel verschillende personages en soms zitten ook één van de hoofdpersonages in deze categorie, wanneer zij niet met hun vaste partner praten, maar met een personage uit het andere duo, zoals bij het voorbeeld van Frank en Marianne. De variabele hoorder wordt in dit onderzoek dus altijd bestudeerd in relatie tot de spreker. Op die manier kan onderzocht worden of het taalgebruik van de sprekers verschilt wanneer zij met hun vaste gesprekspartner praten of met andere externe personages. Meer gedifferentieerde indelingen werden ongeschikt bevonden, omdat de gegevens dan te versnipperd waren, waardoor er bij verschillende categorieën dataschaarste optrad. Het aantal uitingen per hoorder is terug te vinden in Tabel 8. Hier is logischerwijze een omkering van de gegevens in Tabel 7 te zien: doordat Marianne en Frank vaker aan het woord zijn tijdens de keukentafelgesprekken, zijn hun vaste gesprekspartners Ann en Simonne vaker aangewezen op de rol van luisteraar in dit corpus.

Tabel 8

Uitingen per hoorder voor elke spreker

Uiting	Hoorder				
Spreker	MAR	ANN	FRA	SIM	Ander
MAR		348			54
ANN	255				46
FRA				291	67
SIM			251		30
Eindtotaal	255	348	251	291	197

4.4 Emotie

Tenslotte is er nog de variabele *emotie*: bij elke uiting werd gespecificeerd welke emotie de spreker op dat moment liet blijken. Door deze contextuele informatie op te nemen in het onderzoek, kan nagegaan worden of emotie een invloed heeft op tussentaalvariatie (onderzoeksvraag 4). Deze variabele werd toegevoegd aan het onderzoek omwille van de emotionele focus van soapseries (Geeraerts et al., 2000). Emoties spelen namelijk een prominente rol in *Thuis*, waarbij uitvergrotingen niet geschuwd worden. De talrijke huilbuien van Simonne zijn daar een voorbeeld

van. Dat het informele karakter van tussentaal past bij emotioneel taalgebruik, gaven Zenner et al. (2009) aan. Zij observeerden namelijk een toename in tussentaligheid bij emotioneel geladen taalgebruik. Tijdens de transcriptie werd op basis van de omstandigheden in de scène bepaald om welke emotie het ging. Hierbij werd met verschillende factoren rekening gehouden, zoals de gezichtsuitdrukking, de lichaamsbewegingen, de intonatie en het stemvolume van het personage en de inhoud van de uiting. Deze intuïtieve toekenning van emoties leidde tot een veelheid aan emoties die methodologisch gezien niet werkbaar was. Daarom werden, in navolging van Zenner et al. (2009), de emoties in een volgende stap herleid tot drie waarden: negatief, neutraal en positief. In Tabel 9 staat opgelijst welke specifieke emoties werden ondergebracht bij de drie waarden. Een speciaal geval is de emotie verbaasd: die emotie kan zowel positief als negatief zijn. Voor de uitingen met het label verbaasd werd één voor één nagegaan of het om positieve of negatieve verbazing ging. Wanneer de valentie niet duidelijk was, werd de emotie ondergebracht bij de neutrale pool.

Tabel 9

Indeling emoties in waarden negatief - neutraal - positief

negatief	neutraal	positief
afstandelijk	neutraal	benieuwd
bezorgd	verbaasd	enthousiast
emotioneel	verstrooid	hoopvol
geërgerd		opgewonden
kwaad		overtuigd
medelijden		vastberaden
minachtend		verbaasd
nadrukkelijk		verzoenend
ongelovig		vrolijk
ongerust		
spijt		
teleurgesteld		
treiterig		
triest		
verbaasd		
vermoeid		
verontwaardigd		
ziek		

Er werd ook de optie verkend om een meer gedetailleerde indeling van de emoties te hanteren. Het werk van Ekman (1992) bood een interessant kader, met zijn indeling in zes basisemoties: vreugde, verdriet, woede, angst, verbazing en walging. Die zes emoties worden door Ekman als basisemoties beschouwd omdat ze op basis van iemands gezichtsuitdrukking universeel herkend worden door mensen overal ter wereld. Die indeling zorgde in dit onderzoek echter niet voor een bevredigend resultaat. Onder de noemer walging vielen bijvoorbeeld de emoties afstandelijk en

minachtend, wat toch een te sterke inschatting is van de genoemde emoties; hetzelfde geldt voor de emoties bezorgd en ongerust onder de noemer angst. Belangrijker was het feit dat de data te zeer versnipperd werden door een indeling in zes categorieën: de categorie angst bevatte bijvoorbeeld slechts drie uitingen en de categorie walging telde 26 uitingen. Op basis van die vaststellingen werd gekozen voor de indeling in de drie waarden negatief, neutraal en positief. Tabel 10 biedt een overzicht van het aantal uitingen per emotie. Hier valt een duidelijk overzicht op te merken voor de neutrale uitingen. Ook het verschil tussen de negatieve en positieve emoties is redelijk groot: de negatieve uitingen zijn bijna dubbel zo talrijk als de positieve emoties.

Tabel 10

Uitingen per emotie

Emotie	Uiting
negatief	367
neutraal	787
positief	188
Eindtotaal	1342

4.5 Verbanden tussen de onafhankelijke variabelen

Het is ook interessant om even stil te staan bij de relaties tussen de onafhankelijke variabelen of predictoren. Gezien de diachrone focus van het onderzoek is het aangewezen om na te gaan of er voldoende observaties zijn om evoluties in kaart te brengen. Doordat er verschillende predictoren in het spel zijn, moet daarnaast rekening worden gehouden met het feit dat die mogelijk een vertekening kunnen geven. De effecten van de onafhankelijke variabele spreker kunnen bijvoorbeeld het gevolg zijn van de effecten van emotie. Verbanden tussen predictoren kunnen dan later eventueel een verklaring bieden voor bepaalde resultaten. Tijdens de data-analyse (waarover zo meteen meer), werden systematisch alle paarsgewijze associaties tussen de predictoren bestudeerd. Aan de hand van kolomdiagrammen werd nagegaan of er duidelijke associaties konden opgemerkt worden tussen de onafhankelijke variabelen. Ter verduidelijking wordt een fictief voorbeeld gegeven van twee mogelijke associaties: vertoont spreker Frank misschien opvallend veel positieve emoties, of kwam in 1996 spreker Simonne buitensporig veel aan bod? Op die manier werd ook duidelijk waar in de dataset er eventueel dataschaarste was. Tabel 11 geeft een overzicht van hoe de predictoren systematisch gecombineerd worden in de volgende secties.

Tabel 11

Overzicht paarsgewijze associaties

	Spreker	Hoorder	Emotie
Jaar	sectie 4.5.1	Sectie 4.5.2	Sectie 4.5.3
Spreker		Sectie 4.5.4	Sectie 4.5.5
Hoorder			Sectie 4.5.6

4.5.1 Verband jaar - spreker

Het eerste verband dat bestudeerd werd, was dat tussen het jaar en de spreker. Zoals uit Figuur 2 valt af te leiden, blijft de verhouding van de sprekers redelijk stabiel over de jaren heen; er zijn geen grote uitschieters op te merken. Opnieuw valt wel op dat Marianne en Frank systematisch meer uitingen hebben dan Ann en Simonne. Uit de cijfers blijkt ook dat in het algemeen het aantal uitingen per spreker per jaar niet zo hoog ligt.

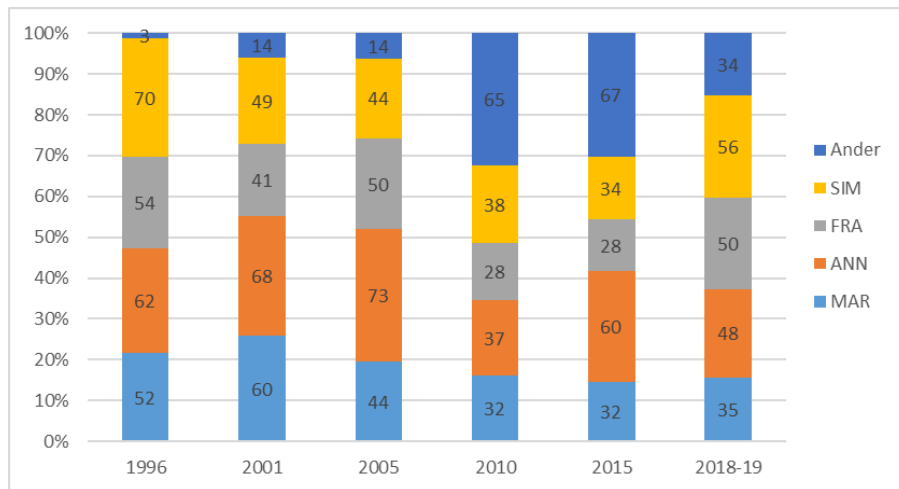

Figuur 2

Sprekers per jaar

4.5.2 Verband jaar - hoorder

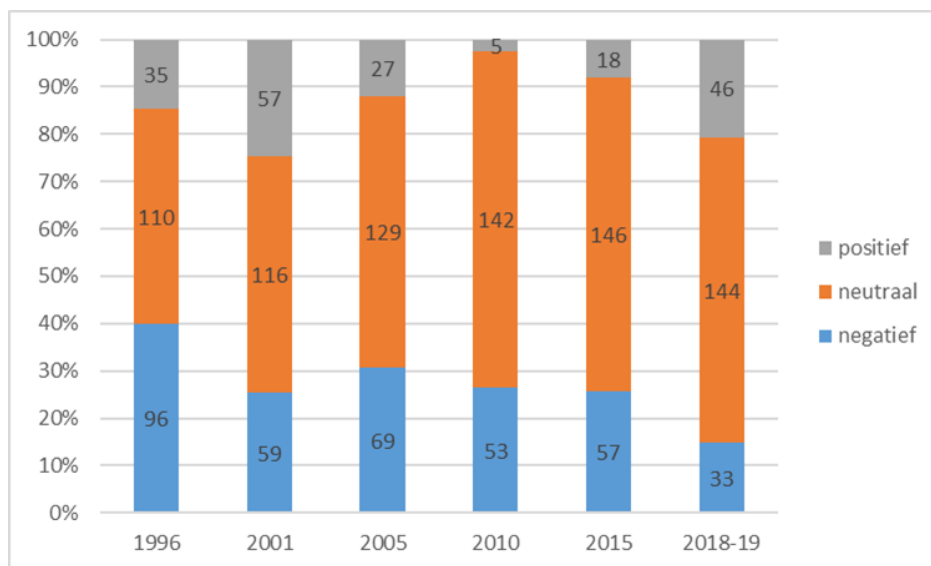
Wat betreft het verband tussen jaar en hoorder, zijn er in Figuur 3 wel grote verschillen te zien tussen de meetpunten. In 2010 en 2015 was het aandeel van andere personages aanzienlijk groter dan in andere jaren. Die meetpunten staan in schril contrast met 1996, waar er opvallende dataschaarste is voor de categorie *Ander*: Frank praat uitsluitend tegen zijn vaste gesprekspartner Simonne (in dit corpus welteverstaan) en Ann slechts drie keer tegen iemand anders dan Marianne. Het hoge aantal uitingen voor Ann als hoorder in 2005 kan verklaard worden door het feit dat Marianne toen vaak aan het woord was (zie Figuur 2). De hoorders in het diagram hangen namelijk steeds samen met de spreker: Simonne is de vaste hoorder voor Frank en vice versa, terwijl Ann de vaste gesprekspartner van Marianne is en omgekeerd.

Figuur 3
Hoorders per jaar

4.5.3 Verband jaar - emotie

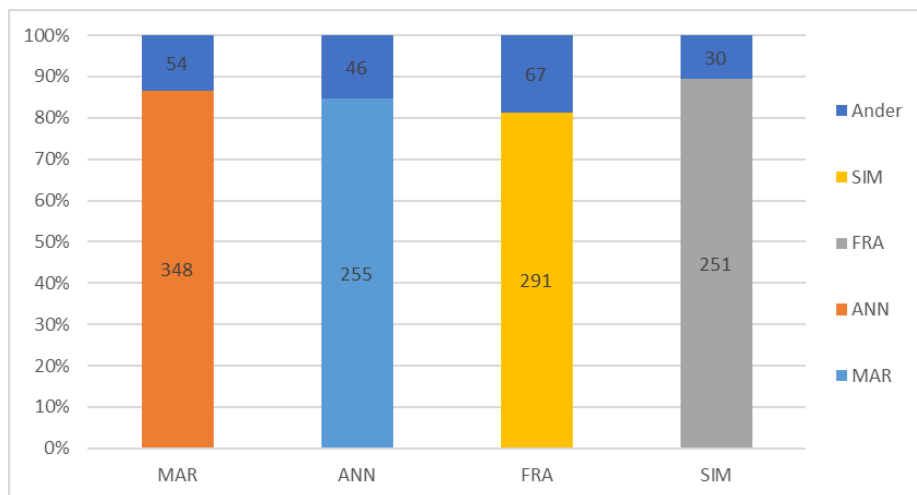
Op basis van Figuur 4 kan gezegd worden dat de verdeling tussen de emoties redelijk stabiel blijft: de neutrale waarde overheerst in elk meetpunt. Er zijn echter ook wat schommelingen in de gegevens: in 1996 waren er aanzienlijk meer negatieve emoties dan in andere jaren en in 2010 is er ernstige dataschaarste wat betreft de positieve emoties. Die laatste doen het vooral goed in 2001 en 2018-2019.

Figuur 4
Emoties per jaar

4.5.4 Verband spreker - hoorder

Wat betreft het verband tussen de spreker en de hoorders is het plaatje bij elke spreker vergelijkbaar: overal schommelt het aandeel van de vaste gesprekspartner tussen de 80% en 90%, zoals te zien is in Figuur 5. Ten gevolge van het onderzoeksdesign, waarbij gefocust werd op de vier hoofdpersonages, zijn er weinig gegevens beschikbaar voor andere personages. De variabele hoorder hangt dus sterk samen met de spreker, vandaar dat deze predictor altijd in relatie tot de spreker wordt beschouwd.

Figuur 5

Hoorders per spreker

4.5.5 Verband spreker - emotie

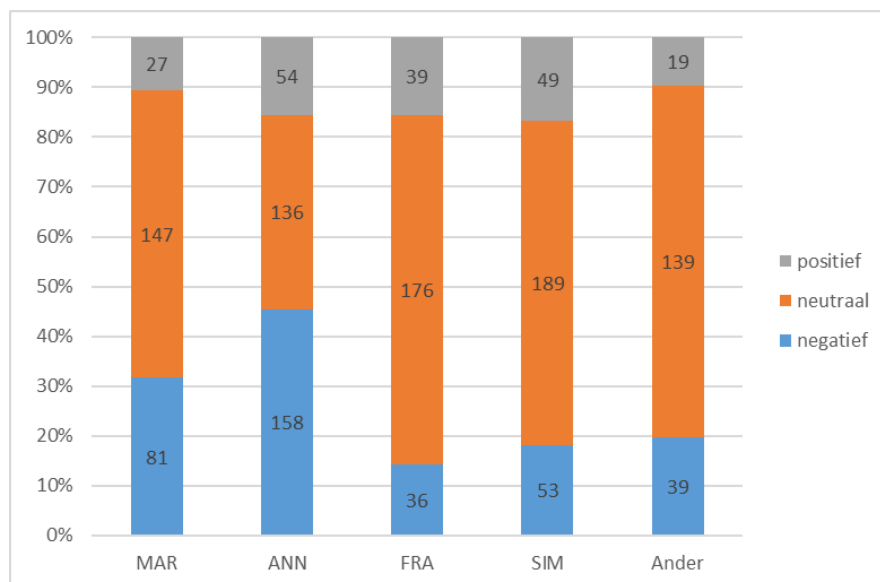
Wat in Figuur 6 opvalt, is dat Marianne de enige spreker is die meer negatieve dan neutrale uitingen heeft. Haar dochter Ann geeft in het corpus ook weinig blij van positieve emoties, gecombineerd met een relatief hoog aandeel negatieve emoties. Die observaties zijn wellicht te verklaren door hun moeilijke relatie, die in de beschrijving van de personages al werd aangekaart. Verrassender is het feit dat Simonne in dit corpus een eerder neutraal profiel heeft, met iets meer positieve dan negatieve emoties. In dit corpus maakt ze dus haar reputatie van huilebalk niet waar.

Figuur 6
Emoties per spreker

4.5.6 Verband hoorder - emotie

Logischerwijze is bij het verband tussen hoorder en emotie een afspiegeling te zien van de vorige grafiek: met Ann en Marianne als hoorders zijn er veel negatieve uitingen vanwege de vele ruzies tussen hen. Bij Frank en Simonne zijn de profielen neutraler en bij de andere personages is er een vergelijkbare verdeling.

Figuur 7
Emoties per hoorder

5. Data-analyse

Nadat de transcriptie voltooid was en alle onafhankelijke variabelen correct gecodeerd waren, kon de data-analyse starten. Als eerste stap moesten de tussentaalkenmerken en hun standaardtalige varianten worden geteld. In de sectie over de afhankelijke variabelen werden reeds enkele methodologische moeilijkheden bij de telling toegelicht en werd aangegeven welke gevallen werden meegenomen in de analyse en welke niet. Concreet werd er voor de telling telkens een kolom voor de tussentalige realisaties van de variabele en een kolom voor de standaardtalige realisaties toegevoegd in de dataset. Voor elke uiting werden alle acht kolommen ingevuld met cijferwaardes: de waarde was 0 als de variabele niet op die manier werd gerealiseerd en bedroeg 1 of meer (hoogste waarde in de dataset was 7) als de variabele binnen die uiting één of meerdere keren voorkwam in de standaard- of substandaardvorm. Onderstaand voorbeeld verduidelijkt hoe de telling verliep.

<A0098, F1, U003>

MAR: Kijk eens ## uw eerste feestjurkje herinnert get [: ge het] u # gekocht voor de verjaardag van opa in Knokke.

T-del: TT	T-del: ST	Pron: TT	Pron: ST	Dim: TT	Dim: ST	Imp: TT	Imp: ST
0	0	3	0	0	1	0	1

In het kadertje onder de zin wordt weergegeven hoe vaak de kenmerken voorkomen binnen de uiting. Wanneer de kenmerken in de context van een tabel worden opgenomen in deze masterproef, worden ze met vaste afkortingen aangeduid: t-deletie wordt "T-del", de pronomina "Pron", de diminutieven zijn onder "Dim" te vinden en de imperatieven onder "Imp". Na de afkorting wordt telkens vermeld of het om een tussentalige realisatie gaat (TT) of om een standaardtalige vorm (ST). In het voorbeeld is te zien hoe er drie tussentalige pronomina (Pron: TT) worden geteld, één standaardtalige diminutief (Dim: ST) en één standaardtalige imperatief (Imp: ST). De andere waardes zijn 0, aangezien die realisaties niet voorkomen in bovenstaande zin.

Nadat de telling van de kenmerken was afgerond, kon de eigenlijke analyse van de gegevens gebeuren. Aangezien de uitingen van vier welbepaalde sprekers het onderzoeksobject uitmaken, werd tijdens de analyse van het corpus de data gefilterd op de vier sprekers; op die manier bleven er nog 1342 uitingen over in het corpus. De data-analyse werd eveneens in Excel doorgevoerd: via draaitabellen werden de onafhankelijke variabelen in verband gebracht met de vier tussentaalkenmerken om zo de substandaardtaligheid te kunnen berekenen. Daarbij werd de volgende formule gehanteerd:

$$\text{substandaardtaligheid} = \frac{TT}{(TT + ST)}$$

De substandaardtaligheid wordt met andere woorden berekend door het aantal tussentalige realisaties van een kenmerk te delen door de totale frequentie van dat kenmerk, wat neerkomt op de tussentalige en standaardtalige realisaties bij elkaar opgeteld. Komen er bijvoorbeeld 100 diminutieven voor in het corpus, waarvan 60 vormen op *-ke* en 40 vormen op *-je*, dan bedraagt de substandaardtaligheidsindex voor dat kenmerk 60% (fictief voorbeeld). Zoals door Geeraerts et al. (2000) en Keller et al. (2016) al werd aangehaald, is het immers belangrijk om met relatieve frequenties te werken. Dat houdt in dat niet enkel geteld wordt wanneer een tussentaalvariant wordt gebruikt, maar ook wanneer dat niet gebeurt (Keller et al., 2016). Om de globale substandaardtaligheidsindex te bekomen, moeten de waardes voor alle variabelen worden opgeteld. De precieze formule⁶ ziet er dan zo uit:

substandaardtaligheid

$$= \frac{\sum TdelTT + \sum PronTT + \sum DimTT + \sum ImpTT}{\sum TdelTT + \sum TdelST + \sum PronTT + \sum PronST + \sum DimTT + \sum DimST + \sum ImpTT + \sum ImpST}$$

De statistische analyse baseert zich op descriptieve statistiek. Twee aanvullingen vanuit inferentiële statistiek zijn mogelijk, maar niet noodzakelijk wenselijk⁷. De eerste mogelijke aanvulling bestaat uit Chi²-analyses om de onafhankelijkheid van de kruistabellen na te gaan. Deze methode heeft bij dit onderzoek verschillende nadelen. De Chi²-analyses zijn enkel gepast voor tweedimensionale tabellen en dus voor de analyse van de impact van één predictor op de respons. Er zijn hier echter verschillende predictoren in het spel, die dus mogelijk een vertekening geven. De effecten van de predictor *spreker* kunnen bijvoorbeeld artefacten zijn van de effecten van *emotie*. Daarnaast zou het uitvoeren van verschillende Chi²-tests op dezelfde responsvariabele leiden tot meervoudig testen (*multiple testing*), waardoor de kans op Type I-fouten gevoelig verhoogt. Hiermee rekening houden via Bonferroni-correctie is mogelijk, maar dat zou de analyse te ver drijven gegeven de huidige onderzoeksdoelen. Aangezien de vuistregel voor Chi² stelt dat maximaal één vijfde van de cellen een verwachte celwaarde kleiner dan of gelijk aan vijf mag hebben, zijn er in de kruistabellen verschillende inbreuken tegen de assumpties ervan, waardoor de testresultaten niet betrouwbaar zouden zijn. Een tweede mogelijkheid zou zijn om gebruik te maken van geavanceerde inferentiële statistiek, die ontworpen is om met de issues hierboven om te gaan, maar die methode valt buiten het bestek van dit onderzoek.

⁶ Om verwarring met wiskundige tekens te vermijden, werden alle dubbele punten in de namen van de kenmerken weggelaten (bijvoorbeeld Pron: TT werd PronTT), alsook het streepje in "T-del".

⁷ Deze alinea is tot stand gekomen in overleg met de promotor van deze masterproef, E. Zenner.

V Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek bekendgemaakt. Het eerste deel van deze sectie bespreekt de invloed van de onafhankelijke variabelen aan de hand van de substandaardtaligheidsindex. De predictoren jaar, spreker, emotie en hoorder worden achtereenvolgens toegelicht, waarna ook de paarsgewijze interacties tussen de predictoren jaar, spreker en emotie aan bod komen. In een volgend deel wordt er een gedetailleerdere analyse aangeboden, waarbij de diachrone evolutie en de verschillende sprekersprofielen per tussentaalkenmerk worden besproken.

1. Blik op de onafhankelijke variabelen via de substandaardtaligheidsindex

1.1 Jaar

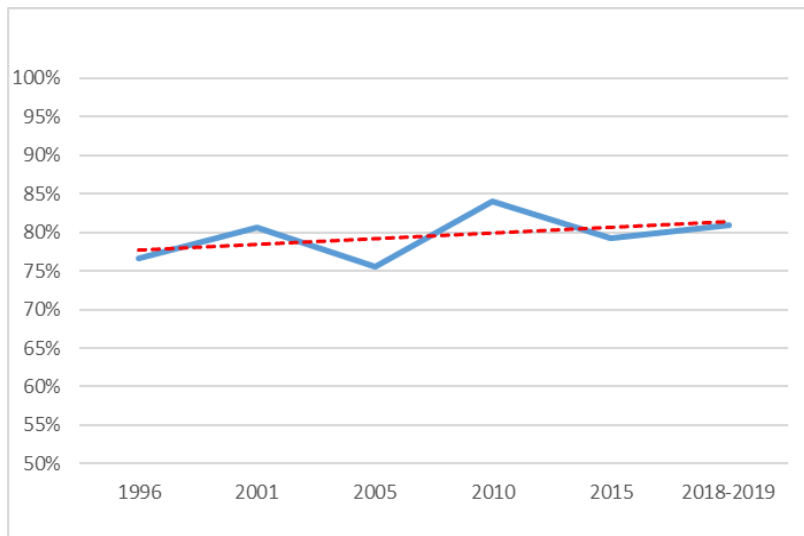
Tabel 12 laat zien dat de substandaardtaligheid voor de onderzochte periode globaal 79% bedraagt. Voor elk meetpunt blijft de score boven de 75%: dat wil zeggen dat telkens in meer dan driekwart van de gevallen de onderzochte variabelen tussentalig werden gerealiseerd.

Tabel 12

Substandaardtaligheidsindex per jaar

Jaar	Substandaardtaligheid
1996	77%
2001	81%
2005	76%
2010	84%
2015	79%
2018-2019	81%
Eindtotaal	79%

De substandaardtaligheid vertoont een licht stijgende trend over de jaren heen, zoals te zien is in Figuur 8, maar blijft al bij al redelijk stabiel. De evolutie vertoont een zaagtandprofiel met als limieten 2005 voor het laagste niveau (76%) en 2010 voor het hoogste niveau (84%).

Figuur 8

Diachrone evolutie van de substandaardtaligheid

1.2 Spreker

In Tabel 13 is te zien dat voor alle sprekers de substandaardtaligheid meer dan 60% bereikt, maar dat ze het sterkst uitgesproken is bij Frank en vooral bij Simonne, bij wie ze de 90% overschrijdt. Marianne valt daarentegen op door haar relatief lage score van 61%, waarmee ze 18% onder het globale resultaat blijft.

Tabel 13

Substandaardtaligheidsindex per spreker

Spreker	Substandaardtaligheid
MAR	61%
ANN	80%
FRA	88%
SIM	92%
Eindtotaal	79%

De sprekers zijn op basis van de cijfers in drie segmenten van substandaardtaligheid in te delen ten opzichte van het gemiddelde van de geselecteerde groep van vier sprekers:

1. Marianne: laag
2. Ann: gemiddeld
3. Frank en Simonne: hoog

1.3 Hoorder

Zoals in de methodologie werd aangegeven, wordt de variabele hoorder steeds gelinkt aan de spreker, zo ook in Tabel 14. Hoewel er haast geen verschil is in de substandaardtaligheid naargelang de toehoorder voor de vier sprekers samen bekeken, is er soms wel een duidelijk onderscheid bij de sprekers individueel.

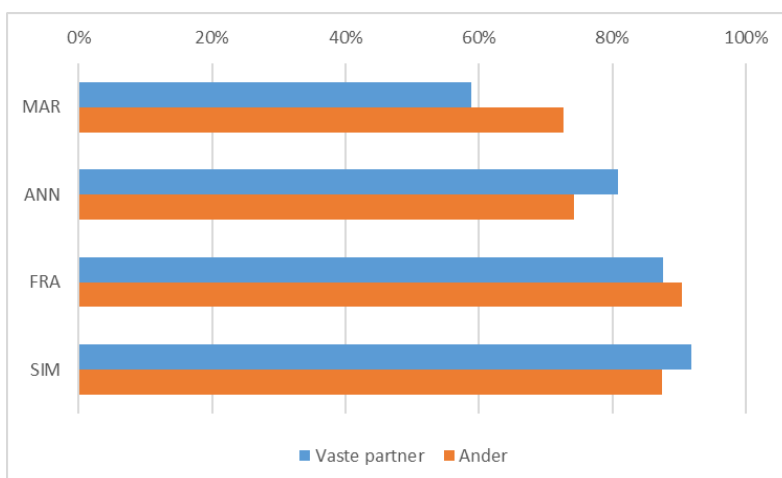
Tabel 14

Substandaardtaligheidsindex per spreker, met een onderscheid naar gelang de hoorder

Substandaardtaligheid	Hoorder		Verschil vaste partner - ander
	Vaste partner	Ander	
Spreker			
MAR	59%	73%	+14%
ANN	81%	74%	-7%
FRA	88%	90%	+2%
SIM	92%	88%	-4%
Gemiddelde	80%	81%	+1%

Tabel 14 toont dat het grootste verschil in substandaardtaligheid naargelang de toehoorder zich voordoet bij Marianne. Bij deze spreker ligt die hoger bij andere gesprekspartners (+14%) dan bij haar vaste tegenspeelster bij de keukentafelgesprekken, Ann. De kleinste afwijking is bij Frank te observeren, met 2% meer tussentaalgebruik bij andere hoorders dan bij Simonne. Marianne en Frank spreken met andere woorden standaardtaliger bij hun vaste gesprekspartners. Ann en Simonne spreken daarentegen relatief tussentaliger bij hun vaste gesprekspartners dan bij andere hoorders. Dat verschil is groter bij Ann: 7% tegenover 4% voor Simonne.

Figuur 9 geeft grafisch weer hoe de verschillen in substandaardtaligheid zich verhouden voor de vier sprekers. Daaruit kan opgemaakt worden dat er voor Marianne een aanzienlijk verschil is in substandaardtaligheid naar gelang de hoorder en voor Ann in mindere mate. Frank en Simonne zijn stabiel in hun tussentaalgebruik.

Figuur 9

Substandaardtaligheidsindex per spreker, naar gelang de hoorder

1.4 Emotie

Tabel 15

Substandaardtaligheidsindex per emotie

Emotie	Substandaardtaligheid
negatief	73%
neutraal	81%
positief	85%
Eindtotaal	79%

De cijfers in Tabel 15 tonen dat de substandaardtaligheidsindex aanzienlijk varieert naargelang de uitgesproken of getoonde emotie. Bij positieve emoties ligt de score het hoogst (85%) en bij negatieve emoties het laagst (73%). De delta bedraagt hier dus 12%. Bij neutrale uitingen benadert de substandaardtaligheid de globale waarde tot op 2%. Uit deze gegevens wordt duidelijk dat substandaardtaligheid meer geassocieerd wordt met de positieve en neutrale pool.

1.5 Interacties

1.5.1 Jaar & spreker

Deze paragraaf bekijkt de diachrone evolutie van het taalgebruik voor elke spreker apart. Tabel 16 biedt een overzicht van de resultaten, met zowel de absolute waardes als de substandaardtaligheidsindex per spreker, per jaar.

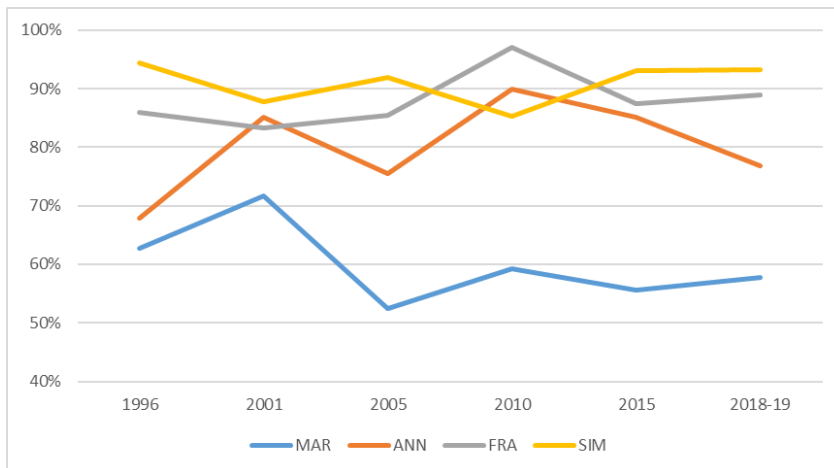
Eerder werd al opgemerkt dat de substandaardtaligheidsindex bij Marianne voor de hele periode op 61% ligt, wat de laagste score van de groep is. Ze evolueert ook in tegengestelde zin: de blauwe lijn in Figuur 10 vertoont een dalende trend, met een top van 72% in 2001 en een dal van 52% in 2005. De grootste schommelingen doen zich voor tussen 1996 en 2005, daarna blijft de substandaardtaligheid voor Marianne haast constant.

Tabel 16

Interactie tussen jaar en spreker

Jaar	MAR			ANN			FRA			SIM		
	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.
1996	64	38	63%	36	17	68%	55	9	86%	68	4	94%
2001	61	24	72%	63	11	85%	40	8	83%	36	5	88%
2005	44	40	52%	37	12	76%	65	11	86%	68	6	92%
2010	29	20	59%	45	5	90%	65	2	97%	35	6	85%
2015	30	24	56%	23	4	85%	56	8	88%	40	3	93%
2018-19	26	19	58%	33	10	77%	56	7	89%	55	4	93%
Eindtotaal	254	165	61%	237	59	80%	337	45	88%	302	28	92%

Spreker Ann benadert met haar globale index van 80% sterk het gemiddelde niveau van substandaardtaligheid. Haar taalgebruik geeft blijk van een licht stijgende evolutie in de tijd, waarmee ze de groepstrend volgt. De piek in haar substandaard taalgebruik ligt net zoals bij de globale analyse in 2010, maar is met 90% nog meer uitgesproken dan voor de groep. De laagste waarde van 76% is te zien in 2005.

Figuur 10

Diachrone evolutie van de substandaardtaligheidsindex per spreker

Tabel 16 laat zien dat de op één na hoogste substandaardtaligheidsindex (88%) tot uiting komt bij Frank. Over de bekeken jaren stijgt die trendmatig, blijkt uit Figuur 10, met een uitgesproken hoogste waarde van 97% in 2010. De waarden voor de andere jaren liggen dicht bij elkaar. Zijn laagste punt van 83% in 2001 ligt nog steeds hoger dan het groepsgemiddelde.

De substandaardtaligheid bereikt de hoogst waargenomen waarden bij spreker Simonne en dat over de hele lijn. Globaal ligt die 13% boven de groepswaarde van 79% en voor elk jaar is de waarde hoger dan bij de groep. Het laagste punt bij deze spreker bedraagt 85% in 2010. Dat is iets hoger dan de hoogste substandaardtaligheidsindex van 84% voor alle sprekers samen. De waarden schommelen ook minder in de tijd dan bij de andere sprekers: de hoogste, zowel als de laagste jaarwaarden liggen dicht bij het gemiddelde dan bij de anderen. Uit Figuur 10 valt op te maken dat de trend bij Simonne zo goed als constant is.

Deze analyse per spreker verklaart grotendeels het zaagtandprofiel van de globale diachrone evolutie. De lage scores van Marianne en Ann in 2005 zorgen voor de algemene dip in dat jaar, terwijl de hoge scores van Frank en Simonne verantwoordelijk zijn voor de top in 2010.

1.5.2 Jaar & emotie

In Tabel 17 worden de substandaardtaligheidsindexen naast de absolute cijfers weergegeven voor de drie verschillende emoties per jaar. Hieruit blijkt dat de cijfers voor de negatieve en de neutrale pool het stabielst blijven, met voor beide emoties een maximaal verschil van 11% over de jaren heen. De waarden voor de negatieve emotie schommelen tussen 70% en 81% en die voor de

neutrale emotie tussen 76% en 87%. De cijfers voor de positieve emotie vertonen meer variatie, met een laagste score van 74% en een hoogste score van 100%, wat neerkomt op een verschil van 26%. Wat betreft de absolute cijfers, valt het op dat er redelijk weinig kenmerken geattesteerd zijn voor de positieve emotie.

Tabel 17

Interactie tussen jaar en emotie

Jaar	Negatief			Neutraal			Positief		
	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.
1996	97	33	75%	94	29	76%	32	6	84%
2001	59	14	81%	114	22	84%	40	14	74%
2005	69	29	70%	146	37	80%	35	5	88%
2010	44	12	79%	185	27	87%	9	0	100%
2015	49	20	71%	138	25	85%	16	2	89%
2018-19	17	7	71%	128	31	81%	41	7	85%
Eindtotaal	335	115	74%	805	171	82%	173	34	84%

1.5.3 Spreker & emotie

In Tabel 18 worden de predictoren spreker en emotie gecombineerd. Bij Marianne valt op dat haar substandaardtaligheidsindex identiek (59%) is bij de negatieve en de neutrale emotie, maar 10% hoger ligt bij de positieve emotie. Ann is de enige spreker waarbij de positieve emotie niet de hoogste index teweegbrengt: bij haar bevindt de hoogste score zich bij de neutrale emotie (83%), met iets lagere scores voor de negatieve (77%) en de positieve (76%) emotie. Bij Frank liggen de cijfers voor de negatieve en de neutrale emotie dicht bij elkaar, met respectievelijk 86% en 87%. Zijn resultaat voor de positieve score ligt met 95% duidelijk hoger. Bij Simonne zijn de resultaten zoals steeds het meest constant, met indexen tussen 92% en 96%.

Tabel 18

Interactie tussen spreker en emotie

Spreker	Negatief			Neutraal			Positief		
	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.	TT	ST	Sub.
MAR	102	71	59%	109	75	59%	43	19	69%
ANN	82	25	77%	136	28	83%	19	6	76%
FRA	62	10	86%	213	32	87%	62	3	95%
SIM	45	4	92%	214	22	91%	43	2	96%
Eindtotaal	291	110	73%	672	157	81%	167	30	85%

Deze sectie heeft de algemene tendensen wat betreft de substandaardtaligheid al kunnen blootleggen voor de verschillende predictoren. Dit soort overzichten verbergt echter het feit dat er invloed is van de afzonderlijke kenmerken. Een aanpak dringt zich daarom op waarbij de resultaten concreter per kenmerk worden toegelicht. Dat is dan ook wat in het volgende

onderdeel zal gebeuren voor de twee belangrijkste predictoren in dit onderzoek, namelijk jaar en spreker, aangezien deze variabelen een antwoord zullen kunnen bieden op de twee hoofdvragen van dit onderzoek.

2. Diachrone evoluties uitgelicht: sprekers en kenmerken

2.1 Kenmerken per jaar

Uit Tabel 19 komt naar voren dat vooral de t-deletie en de pronomina als tussentaalkenmerken het meest bijdragen tot de mate van substandaardtaligheid; ze maken samen 94% uit van het totaal aantal tussentalige realisaties. Voor het diminutief en de imperatief zijn er heel wat minder observaties.

Tabel 19

Tussentaalkenmerken per jaar

Jaar	T-del: TT	T-del: ST	Pron: TT	Pron: ST	Dim: TT	Dim: ST	Imp: TT	Imp: ST
1996	111	60	110	1	2	2	0	5
2001	100	38	83	0	14	1	3	9
2005	127	61	76	0	11	0	0	8
2010	94	31	70	0	7	0	3	2
2015	80	30	51	1	14	1	4	7
2018-19	98	31	62	0	7	5	3	4
Eindtotaal	610	251	452	2	55	9	13	35

Tabel 20 laat zien dat substandaardtaligheid via t-deletie toeneemt over de onderzochte jaargangen van *Thuis*. De stijgende trend is toch wat consistent en meer uitgesproken dan bij de globale evolutie. Het verschil tussen de hoogste en laagste waarden, die samenvallen met het eerste en laatste jaar, is 11%. Voor alle kenmerken samen is het verschil tussen begin en einde maar 3% en tussen dal en piek 8%. Bij de pronomina geldt een haast volledige substandaardtaligheid (98% tot 100%) in alle jaren. Er is bijgevolg geen merkbare diachrone evolutie.

Tabel 20

Substandaardtaligheidsindexen voor de verschillende tussentaalkenmerken per jaar

Jaar	Sub. t-del.	Sub. pron.	Sub. dim.	Sub. imp.
1996	65%	99%	50%	0%
2001	72%	100%	93%	25%
2005	68%	100%	100%	0%
2010	75%	100%	100%	60%
2015	73%	98%	93%	36%
2018-19	76%	100%	58%	43%
Eindtotaal	71%	100%	86%	27%

Voor het diminutief is de diachrone evolutie volkomen atypisch: er is eerst een forse stijging en daarna een even sterke daling, zodat er een klokcurve ontstaat. De substandaardtaligheid voor de imperatieven is laag en het verschil daarin met de andere vormen is groot. Hoewel de substandaardtaligheid toeneemt in de tijd, zijn de schommelingen groot.

2.2 Kenmerken per spreker

Tabel 21

Tussentaalkenmerken per spreker

Spreker	T-del: TT	T-del: ST	Pron: TT	Pron: ST	Dim: TT	Dim: ST	Imp: TT	Imp: ST
MAR	93	140	139	1	19	7	3	17
ANN	120	50	113	1	3	0	1	8
FRA	225	38	91	0	15	1	6	6
SIM	172	23	109	0	18	1	3	4
Eindtotaal	610	251	452	2	55	9	13	35

Uit Tabel 22 hieronder blijkt dat voor t-deletie de substandaardtaligheid duidelijk het grootst is bij sprekers Simonne en Frank, gemiddeld voor Ann en laag – met nog meer verschil dan globaal – voor Marianne. In het rijtje van de pronomina valt op dat alle sprekers scores tussen de 99% en 100% hebben. Er zijn dan ook geen noemenswaardige verschillen tussen de sprekers wat betreft hun gebruik van de persoonlijke voornaamwoorden. Uit Tabel 21 hierboven blijkt dat er voor de diminutieven bij Ann heel weinig waarnemingen (3) zijn en dan enkel van tussentalige realisaties. Marianne, Simonne en Frank gebruiken meer verkleinwoorden, maar enkel Marianne gebruikt regelmatig standaardtalige vormen. Wat betreft de imperatieven, is de variatie tussen de sprekers aanzienlijk. Frank realiseert de imperatief in de helft van de gevallen tussentalig, gevolgd door Simonne met een score van 43%. Marianne en Ann scoren allebei laag qua substandaardtaligheid voor dit kenmerk, met respectievelijk 15% en 11%.

Tabel 22

Substandaardtaligheidsindexen per kenmerk per spreker

Spreker	Sub. T-del.	Sub. pron.	Sub. dim.	Sub. imp.
MAR	40%	99%	73%	15%
ANN	71%	99%	100%	11%
FRA	86%	100%	94%	50%
SIM	88%	100%	95%	43%
Eindtotaal	71%	100%	86%	27%

Tot slot had een bespreking van de kenmerken per spreker per jaar ook een interessante piste geweest, maar daar is de dataset niet groot genoeg voor.

VI Conclusie en discussie

De eerste onderzoeksvraag van deze studie peilde naar de diachrone evolutie in het taalgebruik in de soap *Thuis*. Daartoe werden de uitingen van de personages Frank, Simonne, Marianne en Ann tijdens verschillende keukentafelgesprekken geanalyseerd. Algemeen kan er besloten worden dat er geen sprake is van een duidelijke stijging in het substandaardtaalgebruik van deze sprekers. Voor de vier sprekers samen was er een licht stijgende trend te ontwaren, maar die was gering. Als de sprekers apart werden geanalyseerd, kon er voor Marianne zelfs een lichte daling in substandaardtaligheid worden geconstateerd. Het taalgebruik van Ann vertoonde daarentegen een kleine toename in substandaardtaligheid, maar opnieuw was die eerder beperkt. De verschillen qua substandaardtaligheid in de tijd waren bij Frank en Simonne nog kleiner; hun taalgebruik werd gekenmerkt door een constant niveau van hoge substandaardtaligheid. Die vaststellingen gaan in tegen de veronderstelling dat tussentaal steeds meer terrein zou veroveren in de soap *Thuis*. Terwijl Van Hoof een toename van het tussentaalgebruik in fictie op de openbare omroep observeerde tussen de jaren '80 en de late jaren '00, geeft dit corpus geen blijk van een verdere stijging in het substandaardtaalgebruik. De tendens die in Vlaams gedubde animatiefilms werd vastgesteld (De Wachter & Heeren, 2010; Keller et al., 2016) om meer tussentaal te incorporeren, was hier dus minder uitgesproken aanwezig.

De globale score van 79% substandaardtaligheid was wel opmerkelijk hoog in vergelijking met het eerder gerapporteerde cijfer van 58% in de studie van Geeraerts et al. (2000) over *Thuis*. Het zou echter fout zijn die cijfers zomaar met elkaar te vergelijken: Geeraerts et al. (2000) maakten namelijk gebruik van elf verschillende tussentaalkenmerken, waaronder ook lexicale en syntactische kenmerken, terwijl dit onderzoek zich beperkte tot één fonologisch kenmerk en drie morfologische taalverschijnselen. Dat methodologische verschil kan waarschijnlijk de discrepantie in de resultaten verklaren. In dit onderzoek is immers al gebleken dat de substandaardtaligheidspercentages erg kunnen verschillen van kenmerk tot kenmerk, gaande van 100% voor de pronomina, tot 27% voor de imperatieven. Het principe dat tussentaal gekenmerkt wordt door een implicatieve schaal, zoals Geeraerts en Van de Velde (2013) en Ghyselen (2016) schetsten, kan in dat verband een verklaring bieden. Geeraerts en Van de Velde (2013) gaven als voorbeelden van kenmerken die het hoogst in de implicatieve hiërarchie staan, exact drie van de vier kenmerken die hier onderzocht werden, namelijk t-deletie, de *ge*-vormen en de verkleinwoordvorming op *-ke*. Het verschil tussen de hoge scores voor t-deletie (71%), pronomina (100%) en diminutieven (86%), ten opzichte van de lagere score voor de imperatieven (27%), kan dan vanuit die optiek begrepen worden: de eerste drie kenmerken staan hoger op de implicatieve schaal dan het laatste kenmerk. Of met andere woorden: de niet-standaardtalige imperatief is een dieper tussentalig kenmerk (Geeraerts, 2017) dan de oppervlakkig tussentalige kenmerken t-deletie, het *ge*-systeem en de diminutieven op *-ke*. De hoge percentages voor de kenmerken t-deletie en pronomina verklaren dan ook waarom de globale substandaardindex zo hoog ligt. Zij maken immers het leeuwendeel uit van het totaal aantal observaties: de twee kenmerken waren samen goed voor 1315 van de 1427 observaties, wat neerkomt op een aandeel van 92%.

Vandekerckhove en Cuvelier (2007) gaven in hun attitudeonderzoek al aan dat tussentaal een moeilijk begrip was om te operationaliseren, omwille van het feit dat de term een continuüm aan kenmerken bestrijkt. Uit dit onderzoek komt opnieuw naar voren dat het belangrijk is om te beseffen waar op het continuüm de variabelen zich bevinden en welke gevolgen dat kan hebben voor de resultaten van het onderzoek.

In dit corpusonderzoek werd ook nagegaan of het taalgebruik van de vier personages onderling verschilde. Daarop is het antwoord volmondig ja. Uit de resultaten bleek dat Marianne afgetekend het meest standaardtalig sprak, met een score van 61% substandaardtaligheid. Haar dochter Ann haalde ten opzichte van de groep een gemiddelde score van 80%. Daartegenover staan de hoge substandaardtaligheidsindexen van 88% en 92% voor respectievelijk Frank en Simonne. Deze resultaten stemmen grotendeels overeen met de resultaten uit Geeraerts et al. (2000), die aantoonde dat personages uit de hogere klasse, zoals Marianne, aanzienlijk minder tussentaal gebruiken dan personages uit de lagere klasse, zoals Frank en Simonne. Dokter Ann, die ook tot de hogere klasse behoort, wijkt in dit opzicht ietwat af van dit patroon met haar score van 80%.

Uit de cijfers blijkt dus dat het beleid van de Thuisproductie om bewust taalvariatie in te zetten om sociologische posities weer te geven, ook in de praktijk wordt omgezet. Zoals regisseur Paul Schellekens (in Van Hoof, 2013) aangaf, verschilt Mariannes taalrepertoire inderdaad sterk van het taalgebruik van Frank. Een andere richtlijn vanuit de productie was dat alle acteurs *ge/gij* moeten gebruiken in plaats van het standaardtalige *je/jij* (Van Hoof, 2013). De resultaten bevestigen dat de acteurs de daad bij het woord hebben gevoegd: met substandaardtaligheidsindexen van 99% tot 100% hielden ze zich allemaal aan het beleid. Uit de corpusanalyse blijkt dat de combinatie van die twee richtlijnen bij spreker Marianne voor een, vanuit taalkundig opzicht, bizarre situatie zorgt. Marianne gebruikt namelijk net zoals de andere personages altijd de *ge*-vormen (99% voor pronomina), maar spreekt als enige overwegend haar eind-*t*'s uit (40% voor *t*-deletie). Dat is tegenstrijdig met Ghyselens (2016) vaststelling dat *t*-deletie nog hoger op de implicatieve schaal staat dan het *ge*-systeem: d.w.z. dat wanneer iemand *ge* gebruikt, die persoon normaal gezien ook zijn of haar *t*'s zal laten vallen. Het resultaat is dat Marianne een incoherent taalrepertoire (Guy & Hinskens, 2016) hanteert. De volgende zin van Marianne dient ter illustratie:

<A0009, F1, U033>

MAR: Dat gij en ik niet goed overeenkomen Ann dat is niet alleen mijn schuld.

Marianne spreekt in deze uiting maar liefst vijf eind-*t*'s uit, maar zegt wel *ge*. Dat zorgt ervoor dat haar taalgebruik enigszins gemaakt of geforceerd overkomt. Dat is een interessante vaststelling in het licht van de indexicaliteit van de sprekersrepertoria, een kwestie waar de tweede onderzoeksvraag ook naar peilde. Het incoherente taalgebruik van Marianne indexeert namelijk op die manier inauthenticiteit, terwijl het coherente tussentaalgebruik van Frank en Simonne kan bijdragen tot hun authentieke karakter in de reeks.

Wat zeggen de resultaten nog meer over de sociale betekenissen die door de taalvariëteiten in *Thuis* worden geïndexeerd? Op het eerste gezicht wordt de traditionele taalideologie weerspiegeld

die standaardtaalgebruik linkt aan de hoge klasse en niet-standaardtaalgebruik aan de lage klasse (cfr. Tabel 3). Het taalgebruik van Frank (loodgieter op rust) en Simonne (secretaresse) haalde immers erg hoge scores qua substandaardtaligheid, terwijl doktersweduwe Marianne opviel door haar relatief lage score. Het beeld is echter niet zo zwart-wit als het lijkt. Dokter Ann, die minstens even hoog op de sociale ladder staat als haar moeder, geeft immers blijk van een middelhoge score van 80%. Verschillende redenen kunnen hieraan ten grondslag liggen. Een mogelijke verklaring is dat de verschillen in taalgebruik tussen Marianne en Ann ingezet worden om de tegenstellingen tussen de twee personages op talige wijze scherper te stellen. Die strategie zou stroken met de observatie van Androutsopoulos (2012b) dat in zijn gevalsstudie de keuze voor verschillende codes binnen één scene indexicaal was voor de tegenstellingen tussen de hoofdpersonages. Concreet zet Ann zich dan door haar taalgebruik af tegen haar stijfdeftige moeder met wie ze vaak in onenigheid leeft. Als dat het geval is, dan zouden voor de twee sprekersrepertoria de indexicale velden kunnen worden geschetst zoals in Tabel 23:

Tabel 23

Indexicale velden voor de sprekersrepertoria van Marianne vs. Ann

Standaardtalig repertoire Marianne	Substandaardtalig repertoire Ann
Antipathiek	Sympathiek
Hautain	Down-to-earth
Conservatief	Modern

In het methodologische luik werd al aangegeven dat Marianne niet bepaald het meest geliefde personage in *Thuis* is, terwijl Ann doorgaans een sympathiekere indruk wekt. Marianne staat dan ook bekend om haar hautaine houding, terwijl Ann liever gewoon doet. Dat deze beweringen niet uit de lucht gegrepen zijn, bewijzen de volgende twee fragmenten uit het corpus. In het eerste fragment wil Ann een huishoudelijke taak uitvoeren, maar probeert Marianne haar te overtuigen om dat over te laten aan de huishoudhulp. In het tweede voorbeeld gaat het over Anns nieuwe geliefde.

Fragment 1: <A1062, F1, U001>

MAR: Anneke laat da(t) nu Félicienne zalt [: zal het] straks wel doen.

<A1062, F1, U002>

ANN: Ik ben da(t) zo gewoon in Italië heb ik geen Félicienne die mijn was en mijn plas doet.

<A1062, F1, U003>

MAR: Ik heb wel een Félicienne dus.

Fragment 2: <A0015, F1, U021>

ANN: Omdat hij zijn hemden op de markt koopt hup geklasseerd # gene man voor Ann.

<A0015, F1, U022>

ANN: Wat de mensen zullen zeggen dat ist [: is het] enige dat u bezighoudt.

De manier waarop de standaardtaal wordt ingezet om Mariannes hautaine karakter in de verf te zetten, is in dit geval vergelijkbaar met de keuze voor het standaardtalige repertoire van Draco Malfoy in *Harry Potter* (Žárská, 2019). Tot slot worden de twee personages ook onderscheiden op basis van de tegenstelling conservatief versus modern. Wanneer Ann bijvoorbeeld vertelt dat ze op vrouwen valt, heeft Marianne het daar initieel moeilijk mee, ook al draait ze later wel bij. Als de bovenstaande veronderstellingen opgaan, wordt gebruik gemaakt van de negatieve indexicale betekenissen van de standaardtaal, die uit attitudeonderzoek zoals dat van Lybaert (2017) al naar voren zijn gekomen. Daarnaast zouden deze gegevens een verdere staving kunnen bieden voor het dynamische prestige van de tussentaal (Impe & Speelman, 2007; Grondelaers & Speelman, 2013; Rosseel, 2017).

Wat betreft het taalgebruik van Frank en Simonne, is gebleken dat hun sprekersrepertoria zich nog wat lager in Auers (2011) kegel bevinden dan dat van Ann. Hun substandaardtaalgebruik roept dan ook andere sociale betekenissen op. Hun taalgebruik lijkt daarbij positieve betekenissen te indexeren, of toch alleszins geen uitgesproken negatieve betekenissen. In de serie komen de twee figuren als sympathiek, herkenbaar en oprecht over. Hun taalgebruik wordt vooral ingezet om hun volkse karakter te benadrukken. Sociologisch realisme en authenticiteit zijn daarbij bepalende factoren, zoals Marleen Merckx zelf aangeeft in een interview in het televisieprogramma *Volt*: “Ge gelooft toch geen woord van de familie Bomans als zij in ’t Algemeen Beschaafd Nederlands zouden praten?” (Vrttaal, 2017).

De derde onderzoeksvraag van deze studie onderzocht of er accommodatiepatronen konden ontwaard worden in het taalgebruik van de vier personages. Uit de data-analyse is gebleken dat er enkel bij Marianne een aanzienlijke verschuiving optrad naargelang de gesprekspartner. In conversaties met haar dochter Ann lag haar score voor substandaardtaligheid op 59%, terwijl die 73% bedroeg bij andere toehoorders, wat resulteert in een verschil van 14%. Bij Ann was er een omgekeerde, maar kleinere beweging op te merken: zij sprak 7% minder tussentalig wanneer ze met iemand anders dan haar moeder sprak. Hoewel voorzichtigheid geboden is bij de interpretatie van deze resultaten, wegens de beperkte data voor de categorie *Ander*, lijken Marianne en Ann dus divergentiestrategieën (Giles & Ogay, 2007) te gebruiken. Marianne gaat namelijk nog standaardtaliger praten in gesprekken met haar dochter, en Ann nog tussentaliger, waardoor de talige verschillen groter worden. Dat kan geïnterpreteerd worden als een ondersteunend argument voor de stelling dat hun taalgebruik indexicaal is voor hun onderlinge tegenstellingen. Het taalgebruik van Frank en Simonne was ook wat deze variabele betreft erg stabiel, met verschillen van respectievelijk 2% en 4%.

Als laatste onderzoeksvraag werd de invloed van de contextuele factor emotie bestudeerd. Op basis van de corpusgegevens kon er wel degelijk een verband tussen emotie en substandaardtaligheid worden vastgesteld. De substandaardtaligheidsindex was het hoogst bij de positieve uitingen, met een score van 85%. Neutrale uitingen haalden met 81% een iets lagere, maar vergelijkbare score, terwijl de negatieve pool een aanmerkelijk lagere tussentaligheid van 73% teweegbracht. Die resultaten gaan enigszins tegen de verwachtingen in. In het onderzoek van

Zenner et al. (2009) werd tussentaal geassocieerd met emotioneel taalgebruik, zowel positief als negatief. Bij dit corpus ging dat enkel op voor de positieve uitingen en niet voor de negatieve uitingen. De associatie tussen de predictoren spreker en emotie kan wat dit punt betreft een verklaring bieden. Marianne, die met 61% de laagste substandaardtaligheidsindex haalde van de groep, is namelijk verantwoordelijk voor bijna de helft (47%) van het totale aantal negatieve uitingen. Als daar de negatieve uitingen voor Ann worden bijgeteld, van wie de substandaardtaligheidsindex de op één na laagste is, gaat het om een aandeel van 71%. De lagere indexen van Marianne en Ann wegen bijgevolg zwaarder door dan de hoge scores van Frank en Simonne bij de negatieve emotie.

Tot slot is het aangewezen om enkele suggesties te doen met het oog op toekomstig onderzoek. Wanneer de resultaten kritisch worden beschouwd, blijkt dat enkele methodologische keuzes voor verbetering vatbaar zijn. De globale substandaardtaligheidsindex werd bijvoorbeeld sterk beïnvloed door de hoge frequentie van de kenmerken t-deletie en pronomina. Een gewogen gemiddelde, zoals voorgesteld werd door Geeraerts, Grondelaers en Speelman (1999) en Zenner et al. (2009), kan die vertekening van de substandaardtaligheidsindex verhelpen. Een werkwijze waarbij meer kenmerken (ook lexicale en syntactische) worden onderzocht - wat hier niet binnen de mogelijkheden lag, in de context van een masterproef - biedt uiteraard ook een vollediger en correcter beeld van de feiten. Om de accuraatheid van de resultaten nog te verhogen, zou in de toekomst ook best rekening worden gehouden met de fonetische context bij t-deletie, zoals dat al wel werd gedaan voor het diminutief. Zoals in de methodologie werd vermeld, maakt de dichotomie eind-t (standaardtaal) vs. geen eind-t (substandaard) abstractie van de fonologische alternanties die de korte (functie)woorden op -t vertonen (Rys & Taeldeman, 2007). Als dan de t-deletie bij Frank nader wordt onderzocht, blijkt dat de 38 gevallen van standaardtalige realisaties eigenlijk (zo goed als) allemaal verklaard kunnen worden door de fonetische context: steeds begon het volgende woord met een klinker⁸, wat verklaart waarom Frank een *t* of stemhebbende *d* realiseerde aan het wordeinde (Rys & Taeldeman, 2007). De substandaardtaligheidsindex voor t-deletie bij Frank zou dan eigenlijk op 100% moeten liggen in plaats van op 86%. Meer onderzoek is ook nodig naar het kenmerk van de substandaardtalige imperatief. Keller et al. (2016) gaven al aan dat er geen regels voor het gebruik van dat kenmerk te vinden zijn in de vakliteratuur. Daardoor was het soms onduidelijk of een eind-t bij de imperatief wel altijd een optie was. Uiteindelijk is ook gebleken dat het ontwerp van de dataset niet ideaal was om accommodatiepatronen te onderzoeken. Doordat er werd gefocust op het taalgebruik van de vier hoofdpersonages, was er weinig data voorhanden voor de andere personages. Wat betreft de derde onderzoeksvraag konden er daarom weinig conclusies worden getrokken.

Naast deze meer praktische inzichten, is er getracht om bij te dragen aan een paradigma voor het onderzoek naar taalvariatie in fictietaal. Deze masterproef wil wat dat betreft pleiten voor een holistische aanpak met aandacht voor de taalrealiteit, de indexicaliteit van fictietaal en de invloed

⁸ In twee gevallen begon het volgende woord met een [h], maar het is nog maar de vraag in hoeverre die [h] werd uitgesproken of niet, aangezien h-procope ook een typisch tussentaalkenmerk is.

van het beleid, zowel vanuit de omroep als vanuit het productieteam. Op het gebied van de relatie tussen reëel en fictieel taalgebruik zou vervolgonderzoek de invloed van een populaire soap als *Thuis* op het taalgedrag van kijkend Vlaanderen kunnen bestuderen. Uit het discours van Ford et al. (2011) bleek immers dat soaps de bijzondere capaciteit hebben om diehard fans te engageren. Dat is zeker het geval bij *Thuis*, gezien de hoge kijkcijfers, Thuisdagen, -reizen en andere merchandise. Dat is een interessante factor, aangezien Delrue (1969) en Stuart-Smith et al. (2013) bewezen dat betrokken kijkers meer beïnvloed werden door fictie dan toevallige kijkers. *Thuis* heeft met andere woorden mogelijk een invloed op het taalgedrag van de kijkers; een piste voor verder onderzoek die eerder al door Geeraerts et al. (2000) werd gesuggereerd. Wat betreft het onderzoek naar de sociale betekenissen die in *Thuis* werden geïndexeerd, bleef het in deze scriptie bij een tentatieve verkenning van de mogelijke indexicale velden. De indruk mag zeker niet ontstaan dat de sociale betekenissen die hier geschetst werden, als vaststaand of bewezen worden beschouwd. Het zou daarom wenselijk zijn als in vervolgonderzoek zulke beweringen kunnen gestaafd worden met voorafbepaalde parameters zoals in het onderzoek van Jacobs et al. (in druk) of aan de hand van attitudeonderzoek bij kijkers. Ten slotte benadrukt de invloed van richtlijnen zoals die voor ge het feit dat in fictietaal het taalgebruik van de personages niet enkel wordt gedicteerd door talige wetmatigheden, maar ook door de programmamakers. Het beleid is dan ook een niet te onderschatten factor in het onderzoek naar fictietaal. Diepte-interviews met het personeel voor en achter de schermen, zoals Van Hoof (2013) al deed, kunnen daarom zeker een meerwaarde bieden in toekomstig onderzoek.

Literatuurlijst

- Agha, A. (2003). The social life of cultural value. *Language and Communication*, 23, 231-273. doi:10.1016/S0271-5309(03)00012-0
- Androutopoulos, J. (2012a). Introduction: Language and society in cinematic discourse. *Multilingua*, 31(2), 139-154. doi:10.1515/multi-2012-0007
- Androutopoulos, J. (2012b). Repertoires, characters, and scenes: Sociolinguistic difference in Turkish–German comedy. *Multilingua*, 31(2), 301-326. doi:10.1515/multi-2012-0014
- Auer, P. (2011). Dialect vs. standard: A typology of scenarios in Europe. In B. Kortmann & J. Van der Auwera (red.), *The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide* (pp. 485-500). Berlin: De Gruyter.
- Bednarek, M. (2010). Dialogue and Character Identity. In M. Bednarek, *The Language of Fictional Television: Drama and Identity* (pp. 97-117). London/New York: Continuum.
- Beheydt, L. (1991). Dertig jaar taalprogramma's op de televisie. In Beheydt, L. (red.), *Taal en omroep* (pp. 53-63). 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica.
- Berruto, G. (2010). Identifying dimensions of linguistic variation in a language space. In P. Auer & J. E. Schmidt (red.), *Language and space: An international handbook of linguistic variation. Volume 1: Theories and methods* (pp. 226-241). doi:10.1515/9783110220278
- Boberg, C., Nerbonne, J. & Watt, D. (2018). Introduction. In C. Boberg, J. Nerbonne & D. Watt (red.), *The Handbook of Dialectology* (pp. 1-15). doi:10.1002/9781118827628
- Cajot, J. (2012). Waarom het Verkavelingsvlaams onvermijdelijk was: De ontwikkeling van een informele omgangstaal in Vlaanderen. In K. Absilis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator: Over Verkavelingsvlaams* (pp. 39-66). Gent: Academia Press.
- Coupland, N. (2007). *Style: Language variation and identity (Key topics in sociolinguistics)*. Cambridge: Cambridge university press.
- Culpeper, J. (2001). Accent and dialect. In J. Culpeper, *Language and Characterization: People in plays and other texts* (pp. 206-213). Harlow: Longman.
- De Caluwe, J. (2004). Conflicting language conceptions within the Dutch speaking part of Belgium. *Trans: Internet-zeitschrift Für Kulturwissenschaften*, 15, 53-58. Geraadpleegd op http://www.inst.at/trans/15Nr/06_1/caluwe15.htm
- De Caluwe, J. (2009). Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen. *Nederlandse Taalkunde*, 14(1), 8-28. doi:10.5117/NEDTAA2009.1.TUSS339
- De Wachter, L. & Heeren, J. (2010). Taalvariatie in enkele 'Nederlandse' en 'Vlaams gesproken' animatiefilms. In E. Hendrickx, K. Hendrickx, W. Martin, H. Smessaert, W. Van Belle & J. Horst, van der (red.), *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal* (pp. 147-161). Gent: Academia press.
- Delarue, S. (2013). 'Teachers' Dutch in Flanders: The last guardians of the standard? In S. Grondelaers & T. Kristiansen (red.), *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies* (pp. 193-226). Oslo: Novus Forlag.

- Delrue, D. (1969). 'Hier Spreekt men Nederlands', een doeltreffend programma. *Ons Erfdeel*, 13, 161-162. Geraadpleegd op https://www.dbnl.org/tekst/_ons003197001_01/_ons003197001_01_0060.php
- Dyer, J. (2007). Language and Identity. In C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (red.), *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (pp. 12-18). Abingdon: Routledge.
- Eckert, P. (2008). Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 453-476. doi:10.1111/j.1467-9841.2008.00374.x
- Eckert, P. (2012). Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual Review of Anthropology*, 41(1), 87-100. doi:10.1146/annurev-anthro-092611-145828
- Eckert, P. & Labov, W. (2017). Phonetics, phonology and social meaning. *Journal of Sociolinguistics*, 21(4), 467-496.
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6(3-4), 169-200. doi:10.1080/02699939208411068
- Ford, S., De Kosnik, A. & Harrington, C.L. (2011). *The Survival of the Soap Opera: Transformations for a New Media Era*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Geeraerts, D. (1998). VRT-Nederlands en Soap-Vlaams. *Nederlands van Nu*, 4, 75-77.
- Geeraerts, D. (2001). Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes. *Ons Erfdeel*, 44, 337-344.
- Geeraerts, D. (2017). Het kegelspel der taal: De naoorlogse evolutie van de Standaardnederlandsen. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietaalkunde* (pp. 98-118). Leuven: Acco.
- Geeraerts, D., Grondelaers, S. & Speelman, D. (1999). *Convergentie en divergentie in de Nederlandse woordenschat. Een onderzoek naar kleding- en voetbaltermen*. Amsterdam: Meertens Instituut.
- Geeraerts, D. & De Sutter, G. (2003). Ma wa zegdegij nu? Da kanekik nie verstaan zelle! Taalgedrag, taalbeleid en taalattitudes in Vlaanderen. In J. Stroop (red.), *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal* (pp. 54-64). Geraadpleegd op <https://idp.kuleuven.be/idp/profile/SAML2/Redirect/SSO?execution=e3s1>
- Geeraerts, D., Penne, A. & Vanswegenoven, V. (2000). Thuis-taal en Familie-taal: taalgebruik in Vlaamse soaps. In S. Gillis, J. Nuyts, & J. Taeldeman (red.), *Met taal om de tuin geleid. Opstellen voor Georges De Schutter* (pp. 161-170). Antwerpen: UIA.
- Geeraerts, D. & Van de Velde, H. (2013). Supra-regional characteristics of colloquial Dutch. In F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch* (pp. 532-556). doi:10.1515/9783110261332
- Ghyselen, A.-S. (2016). *Verticale structuur en dynamiek van het gesproken Nederlands in Vlaanderen: een empirische studie in Ieper, Gent en Antwerpen* (proefschrift Universiteit Gent). Gent: Faculteit Letteren en Wijsbegeerte.
- Ghyselen, A.-S. (2017). Een geval apart? De Vlaamse taalsituatie vanuit Europees perspectief. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietaalkunde* (pp. 208-224). Leuven: Acco.

- Ghyselen, A.-S. & De Vogelaer, G. (2018). Seeking Systematicity in Variation: Theoretical and Methodological Considerations on the "Variety" Concept. *Frontiers in Psychology*, 9(385), 1-19. doi:10.3389/fpsyg.2018.00385
- Ghyselen, A.-S. & Van Keymeulen, J. (2014). Dialectcompetentie en functionaliteit van het dialect in Vlaanderen anno 2013. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 130(2), 117-139.
- Giles, H. & Ogay, T. (2007). Communication Accommodation Theory. In B. B. Whaley & W. Samter (red.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars* (pp. 293-310). Geraadpleegd op <https://core.ac.uk/download/pdf/147103741.pdf>
- Goed. (z.d.). In Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal. Geraadpleegd op 5 oktober 2020 op <https://www.vandale.nl/opzoeken>
- Goossens, J. (2000). De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 43, 3-13.
- Grondelaers, S. & Lybaert, C. (2017). Bepaalt wat we denken en voelen over taal ook wat we doen in taal? Percepties, attitudes, evaluaties, en hun omkaderende ideologieën in het Belgisch-Nederlands. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietalkunde* (pp. 161-177). Leuven: Acco.
- Grondelaers, S. & Speelman, D. (2013). Can speaker evaluation return private attitudes towards stigmatised varieties? Evidence from emergent standardisation in Belgian Dutch. In T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies* (pp. 171–192). Oslo: Novus Press.
- Grondelaers, S., Speelman, D., Lybaert, C. & Van Gent, P. (2020). Getting a (big) data-based grip on ideological change. Evidence from Belgian Dutch. *Journal of Linguistic Geography*, 8(1), 49-65. doi:10.1017/jlg.2020.2
- Guy, G. R. & Hinskens, F. (2016). Linguistic coherence: Systems, repertoires and speech communities. *Coherence, covariation and bricolage. Various approaches to the systematicity of language variation*, 172–173, 1–9. doi:10.1016/j.lingua.2016.01.001
- Impe, L. & Speelman, D. (2007). Vlamingen en hun (tussen)taal. Een attitudeel mixed-guise onderzoek. *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde*, 61, 109-128.
- Jacobs, C., Marzo, S., Zenner, E. (in druk). Sociale betekenis en taalvariatie in luisterverhalen voor Vlaamse kinderen. Te verschijnen in *Nederlandse Taalkunde*.
- Jaspers, J. & Van Hoof, S. (2013). Hyperstandardisation In Flanders: Extreme Enregisterment And Its Aftermath. *Pragmatics*, 23(2), 331-359. doi:10.1075/prag.23.2.06jas
- Jaspers, J. & Van Hoof, S. (2017). Taal van eigen kweek: Het Nederlands van etnische minderheden. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietalkunde* (pp. 247-268). Leuven: Acco.
- Keller, D., Remael, A. & Kloots, H. (2016). Tussentaal in de Vlaamse versie van animatiefilms: een evolutie. *Over Taal*, 55(1), 6-8. Geraadpleegd op https://overtaal.be/mdocs-posts/jg-2016-nr-1-taalwerk_tussentaal-in-de-vlaamse-versie-van-animatiefilms/
- Kerswill, P. (2007). In C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (red.), *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (pp. 51-61). Abingdon: Routledge.
- Kristiansen, T. (2009). The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia*, 41(1), 167-192. doi: 10.1080/03740460903364219

- Labov, W. (1966 [2006]). *The Social Stratification of English in New York City* (2^e druk). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lenz, A. (2010). Emergence of varieties through restructuring and reevaluation. In P. Auer & J. E. Schmidt (red.), *Language and space: An international handbook of linguistic variation. Volume 1: Theories and methods* (pp. 295-315). doi:10.1515/9783110220278
- Lippi-Green, R. (1997). Teaching children to discriminate: What we learn from the Big Bad Wolf. In *English with an accent: Language, ideology and discrimination in the United States* (pp. 97-103). Londen & New York: Routledge.
- Lippi-Green, R. (2000). The Standard Language Myth (Reprint). *Voice and Speech Review*, 1(1), 23-30. doi:10.1080/23268263.2000.10761384
- Llamas, C. (2007). Field methods. In C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (red.), *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (pp. 12-18). Abingdon: Routledge.
- Llamas, C., Mullany, L. & Stockwell, P. (red.) (2007). *The Routledge Companion To Sociolinguistics*. Abingdon: Routledge.
- Lybaert, C. (2017). A direct discourse-based approach to the study of language attitudes: The case of tussentaal in Flanders. *Language Sciences*, 59, 93–116. doi:10.1016/j.langsci.2016.09.002
- Lybaert, C. & Delarue, S. (2017). 'k Spreek ekik ver altijd zo: Over de opmars van tussentaal in Vlaanderen. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietalkunde* (pp. 140-158). Leuven: Acco.
- MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk* (derde editie). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Marynissen, A. (2017). De lange weg naar een Nederlandse standaardtaal: Een beknopte geschiedenis van de standaardisering van het Nederlands. In G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen: een inleiding tot de variatietalkunde* (pp. 58-77). Leuven: Acco.
- Marynissen, A. & Janssens, G. (2013). A regional history of Dutch. In F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch* (pp. 81-100). doi:10.1515/9783110261332
- Milroy, J. (2007). The Ideology Of The Standard Language. In C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (red.), *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (pp. 133-139). Abingdon: Routledge.
- Plevoets, K. (2008). *Tussen spreek- en standaardtaal. Een corpusgebaseerd onderzoek naar de situationele, regionale en sociale verspreiding van enkele morfosyntactische verschijnselen uit het gesproken Belgisch-Nederlands* (proefschrift KU Leuven). Geraadpleegd op https://limo.libis.be/primo-explore/fulldisplay?docid=LIRIAS1821028&context=L&vid=Lirias&search_scope=Lirias&tab=default_tab&lang=en_US
- Plevoets, K. (2009). Verkavelingsvlaams als de voertaal van de verburgerlijking van Vlaanderen. *Studies van de Belgische Kring Voor Linguïstiek*, 4, 1-29.
- Remael, A. (2016). Experimenting with AD for in house TV series: *THUIS*. An example from Flanders. *The Journal of Specialised Translation*, 26, 248-274.

- Rosseel, L. (2017). *New approaches to measuring the social meaning of language variation: Exploring the Personalized Implicit Association Test and the Relational Responding Task* (proefschrift Universiteit Leuven). Geraadpleegd op <https://lirias.kuleuven.be/1821599?limo=0>
- Rosseel, L., Speelman, D. & Geeraerts, D. (2019). Measuring language attitudes in context: Exploring the potential of the Personalized Implicit Association Test. *Language in Society*, 48(3), 429-461. doi:10.1017/S0047404519000198
- Rys, K. & Taeldeman, J. (2007). Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal. In Sandra, D., Rymenans, R., Cuvelier, P. & Van Peteghem, P. (red.), *Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems* (pp. 1-9). Gent: Academia Press.
- Sijs, N. van der (2005). *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*. Geraadpleegd op <https://www.researchgate.net/publication/241862623>
- Silverstein, M. (2003). Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication*, 23(3-4), 193-229. doi:10.1016/S0271-5309(03)00013-2
- Smith, J. (2007). Techniques of Analysis: II Morphosyntactic Variation. In C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (red.), *The Routledge Companion To Sociolinguistics* (pp. 28-40). Abingdon: Routledge.
- Stuart-Smith, J. (2011). The view from the couch: Changing perspectives on the role of television in changing language ideologies and use. In T. Kristiansen & N. Coupland (red.), *Standard languages and language standard in a changing Europe* (pp. 223-239). Oslo: Novus.
- Stuart-Smith, J., Timmins, C., Pryce, G. & Gunter, B. (2013). Television Can Also Be a Factor in Language Change: Evidence from an Urban Dialect. *Language*, 89, 501-536. doi:10.1353/lan.2013.0041.
- Taeldeman, J. (1992). Welk Nederlands voor Vlamingen? *Nederlands van Nu*, 40, 33-51.
- Taeldeman, J. (2008). Zich stabiliserende grammaticale kenmerken in Vlaamse tussentaal. *Taal en Tongval*, 60, 26-50. Geraadpleegd op https://www.aup.nl/journal-downloads/taal-en-tongval/jrg_2008_vol_60_-_zich_stabiliserende_grammaticale_kenmerken_in.pdf
- Taeldeman, J. & Hinskens, F. (2013). Unravelling the complexities of variation and change in and beyond the present-day dialects of Dutch: Finding one's way through the woods. In F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch* (pp. 142-150). doi:10.1515/9783110261332
- Tagliamonte, S. (2014). Situating media influence in sociolinguistic context. *Journal of Sociolinguistics*, 18(2), 223-232.
- Van De Mierop, D., Zenner, E. & Marzo, S. (2016). Standard and Colloquial Belgian Dutch pronouns of address: A variationist-interactional study of child-directed speech in dinner table interactions. *Folia Linguistica: Acta Societatis Linguisticae Europaeae*, 50(1), 31-64. doi:10.1515/flin-2016-0002
- Van Hoof, S. (2013). *Feiten en fictie: een sociolinguïstische analyse van het taalgebruik in fictieseries op de Vlaamse openbare omroep (1977-2012)* (proefschrift Universiteit Antwerpen). Antwerpen: Faculteit Letteren en Wijsbegeerte.
- Van Hoof, S. & Jaspers, J. (2012). Hyperstandaardisering. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 128, 97-125. Geraadpleegd op https://www.dbnl.org/tekst/_tij003201201_01/_tij003201201_01_0007.php

- Van Istendael, G. (1989 [2005]). *Het Belgisch labyrint: wakker worden in een ander land* (herziene druk). Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Van Poecke, L. & Van den Bulck, H. (1991). Taal en omroep. Een schets van de evolutie in het taalbeleid van de Vlaamse Openbare Omroep. In L. Beheydt (red.), *Taal en Omroep* (pp. 83-107). 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica.
- Vandekerckhove, R. (2004). Waar zijn je, jij en jou(w) gebleven? Pronominale aanspreekvormen in het gesproken Nederlands van Vlamingen. In J. De Caluwe, G. De Schutter & M. Devos (red.), *Taaldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*, pp. 981-993. Gent: Academia Press.
- Vandekerckhove, R. (2005). Belgian Dutch versus Netherlandic Dutch: New patterns of divergence? On pronouns of address and diminutives. *Multilingua*, 24, 379-397.
- Vandekerckhove, R. (2009). Dialect loss and dialect vitality in Flanders. *International Journal of the Sociology of Language*, 196, 73–97. doi:10.1515/IJSL.2009.017
- Vandekerckhove, R. & Cuvelier, P. (2007). The perception of exclusion and proximity through the use of Standard Dutch, 'tussentaal' and dialect in Flanders. In T. du Plessis, P. Cuvelier, M. Meeuwis & L. Teck (red.), *Multilingualism and exclusion. Policy, Practice and Prospects* (pp. 241-256). Pretoria: Van Schaik Publishers.
- Vandenbussche, W. (2010). Standardisation through the media. The case of Dutch in Flanders. In P. Gilles, J. Scharloth & E. Ziegler (red.), *Variatio delectat. Empirische Evidenzen und theoretische Passungen sprachlicher variation* (pp. 309-322). Geraadpleegd op <http://homepages.vub.ac.be/~wvdbussc/2010variatio.pdf>
- Vrtaal. (2017, 17 februari). *Algemeen Nederlands vs tussentaal in 'Thuis'* [film]. Geraadpleegd op https://www.youtube.com/watch?v=rH5rurjcl_0
- Willemys, R. (2003). *Het verhaal van het Vlaams: De geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden*. Antwerpen: De Standaard.
- Žárská, L. (2019). Translation of Language Varieties in the Flemish Dubbing of Harry Potter III. *Theory and Practice in English Studies*, 8(1), 23-34.
- Zenner, E., Geeraerts, D. & Speelman, D. (2009). Expeditie Tussentaal: Leeftijd, identiteit en context in 'Expeditie Robinson'. *Nederlandse Taalkunde*, 14(1), 26–44. doi:10.5117/NEDTAA2009.1.EXPE340
- Zenner, E., Kristiansen, G. & Geeraerts, D. (2016). Individual differences and *in situ* identity marking: Colloquial Belgian Dutch in the reality TV show "Expeditie Robinson". *Exploring Discourse Strategies in Social and Cognitive Interaction: Multimodal and cross-linguistic perspectives*, 262, 41-79. doi:10.1075/pbns.262.03zen